

SLOVENJ
GRADEC,
15. JULIJ
1980
LETO 11

odsevanja

odsevanja

časopis za leposlovje in kulturna vprašanja — številka 5/6

Skoraj, da se v morju žalosti in po tolikernih zapisih upira pero, ki naj bi še enkrat ponovilo: Izgubili smo Tita.

Vsi smo ga izgubili, vsi, tudi Slovenj Gradec. Sleherni misli, da ga je vendar izgubil bolj kot drugi, in če tako sodi, je najbrž res tako, kajti smo, kolikor se zavedamo, kolikor čutimo, kolikor hočemo še in še biti. In zato tudi Slovenj Gradec lahko sebi in drugim piše, da je morda Tita še posebej izgubil.

Slovenj Gradec je kraj, je soseska, so hribi in ljudje, kjer človek od koderkoli že pride, požene korenine, najde sebe ter, vzpodbudo za svoje delo in svoje zamisli. Slovenj Gradec ima občane, svoje občane. Ima pa tudi rezervne občane, občane, ki niso občani tod, so pa pripravljeni, da se vsak trenutek tudi sem prepišejo, kajti tam, kjer človek svoj smisel najde, tam je doma. Slovenj Gradec ima svoje častne občane, umetnike, velike umetnike iz domovine in sveta, kajti umetnost sega preko meja, prav zato, da zjamči slehernemu človeku njegovo človečnost in sleherni deželi nedotakljivost njene neodvisnosti. So pa tudi občani, ki so občani vseh občin naše skupnosti, državljani države, v kateri živimo, Socialistične federativne republike Jugoslavije, državljani sveta, sveta našega 20. stoletja s starimi in velikimi narodi, pa z onimi novimi, šele prebujenimi in osvobojenimi narodi, ki kipijo v upor in volji po vzponu iz zaostalosti; državljani in občani vsega tega človeštva, še posebej tega, ki se bije za mir, humanost in bratstvo.

In tu se Tito in Slovenj Gradec še posebej srečujeta, se stikata in družno dopolnjujeta. Ni velikih in majhnih, kadar gre za velike stvari. Slovenj Gradec

je svoje ideale in vsakdanje misli, morda celo povsem podzavestno in naključno, a v bistvu globoko in nerazdvojno uglasil na valovne dolžine predsednika Jugoslavije Josipa Broza Tita. In čeprav je Tito živel v Beogradu, čeprav je kot občan vpisan v seznamu občine Savski venac pod Dedinjem; čeprav je sprejel počastitve z imenovanjem za častnega občana drugod, v drugih velikih mestih, je vendar še kako bil tudi občan našega Slovenj Gradca.

Za Tita ni bilo zapreke, ki je ne bi bilo mogoče premagati, ne sile, ki se ji ne bi zoperstavil, če je sodil, da je tako prav; bil je odločen v vsakem trenutku svojega življenja in naše skupne zgodovine. Če ne bi bilo te njegove odločnosti in pogumnega, vztrajnega boja, najbrž tudi Slovenj Gradec ne bi bil več Slovenj Gradec, ampak bi bil Windisch ali kaj tretjega, neslovenskega. Smo zato danes in jutri to, kar smo, tudi po Titovi zaslugi. Iz tega torej sam od sebe izvira dolg, da smo tudi poslej samosvoji, svobodni in neodvisni, Titovi. Pri tem pa seveda ne gre za to, da bi le skandirali parole, da bi si trkali na prsi in tudi v miru jurišali na prazne bunkerje. Ne, v tem našem času gre za to, da — čeprav smo sicer pripravljeni, da na sleherni napad ali pritisk tudi z vso svojo združeno močjo odgovorimo — razpletamo predvsem to drobno, a tako potrebno vsakdanje življenje, da marljivo delamo, ker brez dela ne bo kruha in ne avtomobilov, da smo pošteni in skromni da zares samoupravljamo in se obnašamo med seboj kot ljudje. Povezovanje med vsakdanjo nujnostjo in lepoto v oblakih nam bo moralo biti popotnica tudi v naprej. Proizvodnja pri strojih, vzdrževanje cest, gnojilo na polju, ustrezne mlekarne in šole, pa še

boljša bolnišnica niso bile in ne bodo v opreki s skrbjo za likovno galerijo in za ohranjanje starinskih fresk, niso v opeki s posvetovanji pisateljev in odsevanju vsega v Odsevanjih. Tudi Tito je tako gledal na te stvari in ponosno nosimo to ogledalo svojega časa naprej, kajti majhni Slovenj Gradec ne sme nikoli biti — majhen!

Še se spominjam 4. septembra leta 1967, ko smo Slovenjgradčani prisostvovali Titovemu obisku. Tito je tedaj prišel pogledat takratno veliko mednarodno likovno razstavo, posvečeno OZN in svetovnemu miru. Množica je vzklikala na glavni ulici. Tito je, v družbi s takratnim predsednikom občine inž. Francom Razdevškom in malo pionirko, prijazno potrepeljal, ko so ga na cesti srečali, tedanjega rodoljubnega slovenjegraškega župnika Ivana Sokliča. Ko pa sem ga ob koncu ogleda te mednarodne likovne razstave leta 1967 — pozneje je obiskal tudi Jakčevo retrospektivo v Slovenj Gradcu vprašal, kaj sodi o povezovanju umetnosti in prizadevanj za mir, je dejal: "Največja umetnost danes je, kako ohraniti mir. To vsekakor ni lahka stvar. Umetnost kot taka pa lahko veliko pomaga v teh prizadevanjih za mir, saj se umetniki iz raznih dežel pri tem znajdejo kot ljudje na istem področju. Samo mir lahko zagotavlja ustvarjalnost."

V Gaju svobode nam ostaja njegovo darilo, kip "Počivajoče", nam, ki smo ga poznali, v spomin; prihodnjim rodovom v spodbudo.

BOGDAN POGAČNIK

TONE TURIČNIK

Kulturna prizadevanja v krajevni skupnosti Slovenj Gradec

Slovenjgraška krajevna skupnost je po površini najmanjša v občini in meri le 2,77 km² ter ima blizu 6000 prebivalcev, od katerih je več kot polovica zaposlenih. V tej krajevni skupnosti je tudi sedež občine, mesto Slovenj Gradec je gospodarsko, politično in kulturno središče Mislinjske doline, nekatere funkcije pa so pomembne za širši prostor: vsekakor so to vplivi, ki tudi določajo položaj krajevnih skupnosti, obseg njenega dela in nalog. Zadnja leta opazimo močan razmah vseh dejavnosti: pospešen je gospodarski napredek, nove naloge prevzemajo zdravstvo, kultura, telesna kultura, šolstvo, otroško varstvo in druge dejavnosti. Močno se uveljavlja stanovanjska gradnja, v industrijski coni so zrasli novi proizvodni prostori itd. In premiki prinašajo s sabo nove zahteve in naloge, ki jih je potrebno občutljivo reševati in s katerimi se ubadajo krajevna in komunalna skupnost, komunalno podjetje in tudi drugi, med katerimi kulturni dejavniki niso ravno na zadnjem mestu. Najbrž ni potrebno posebej poudarjati, da je bil Slovenj Gradec kulturno aktiven v preteklih stoletjih, da so tu delovali številni umetniki, največ likovni, da je na tej tradiciji nadaljeval razvoj po osvoboditvi, da so kulturni zagnanci veliko storili za

razcvet posameznih dejavnosti, ki so najprej delovale na ljubiteljski osnovi, pozneje pa prerasle v poklicne oblike in organiziranost: muzej ljudske revolucije, Umetnostni paviljon, knjižnica Ksaverja Meška, kino, Radio Slovenj Gradec, glasbena šola in še kaj. Zato je struktura seveda dovolj pestra in bogata, ustvarjalnost živa in dinamična, vsakdo pač na svojem področju utira pot razvoju in napredku: ožja ali širša družbena skupnost pa je znala in je bila pripravljena tako zastavljenim potrebam prisluhniti in jih formalno organizirati oz. institucionalizirati. Ves čas po vojni je bila kulturna dejavnost močno razgibana in široko zastavljena: in zato imamo v primerjavi z drugimi to področje bogato razvito — tako poklicni kot ljubiteljski del. Ljubiteljsko dejavnost organizira kulturno društvo Slovenj Gradec, ki združuje ustvarjalce in poustvarjalce različnih dejavnosti, let in spolov. Takih misli sta bila Franjo Jurjec, predsednik sveta krajevnih skupnosti Slovenj Gradec, in Franc Murko, predsednik kulturnega društva v Slovenj Gradcu, ko sem z njima razpravljal o kulturnih vprašanjih.

Oba sta tudi poudarjala, da pomen in vpliv kulturnih prizadevanj domala v vseh zvrsteh sega v ves občinski prostor, nekaterih pa še celo dlje — v slovenski, jugoslovanski in mednarodni. Zato so odgovornosti večje in zahtevnejše. Končno pa je krajevna skupnost tista celica, v kateri naj bi občani oblikovali svoje kulturne interese in potrebe in jih tudi uresničevali. In zato kaže spoznati obseg možnosti, nalog in potreb, ki določajo ta prizadevanja. Recimo: svet krajevnih skupnosti ugotavlja, da je v mestu domala zamrla gledališka dejavnost in da se z njo ukvarja le društvo na šoli. Vzrok: ni ustreznih prostorov! In najbrž ni tudi ustreznih strokovnih kadrov! Podobno velja za gledališka gostovanja, ki bi jih ne samo občani krajevnih skupnosti Slovenj Gradec, pač pa vsi občani občine z naklonjenostjo sprejeli! Itd. Ni nepomembno, da je v krajevni skupnosti nekaj prostorov za kulturno dejavnost, vendar osrednjega kulturnega doma nimamo. V težavah je kino, ki mu bo potekla pogodba s hotelom Korotan konec leta, pa še nima na voljo drugih prostorov. Tudi društvo nima svojih prostorov, kjer bi lahko še ustvarjalneje razvilo delo, čeprav vlaga že zdaj veliko naporov v glasbeno, literarno in morda še katero usmeritev in obliko: mešani pevski zbor, oktet Korotan (ki se je preimenoval v oktet Lesna in katerega pokrovitelj je DO Lesna) literarni klub, izdajanje Odsevanj, literarni večeri, gledališka skupina v ustanavljanju. Na osnovni šoli dela pionirsko kulturno društvo z gledališko, pevsko (mladinski in pionirski pevski zbor), literarno in folklorno sekcijo, na ŠC Edvarda Kardelja pa mladinsko kulturno društvo s pevsko (dekliški pevski zbor), literarno, dramsko in recitatorsko sekcijo. Delo obeh društev je močno čutiti v krajevni skupnosti. Svet krajevnih skupnosti spremlja tudi spomeniško varstveno dejavnost in ugotavlja, da ta zaradi skromnih sredstev ne more opraviti vseh nalog, čeprav marsikaj terja hiter poseg — mestno obzidje, grad Rottenthurm, zaščita ilirskih grobišč itd. Kljub različnim težavam se stvari vendarle premikajo: muzej je povečal prostore in jih ustrezno uredil, enako velja za knjižnico, ki se je vselila v hišo na Glavnem trgu, galerija je razširila in uredila svoje prostore, vse tri ustanove pa centralno ogrevanje, tudi Koroški radio se bo vselil v nove prostore; čeprav počasi, vendar uspešno širimo Gaj svobode — Titov gaj, za katerega je predsednik Tito kot prvi poklonil darilo. Pomembno je, da krajani v velikem številu prihajajo na prireditve, da jih kultura zanima in da cenijo njene vrednote. Predvsem pa, da se vsebina kulture pogloblja, da ni zaprta v ozke kroge: vse več je ljudi, ki jih zanimajo urbanistična vprašanja in o njih odločajo po samoupravnih poteh, potem, da je skrb za okolje del širšega kulturnega hotenja, da so urejene ulice in fasade del kulturne podobe kraja, da je urejanje bivalnega in delovnega prostora vprašanje kulturnega odnosa človeka do prostora, da je odnos do onesnaževanja v končni postavki odnos kulturno osveščenega človeka itd.

Vprašanja, odgovori, podatki o stanju in dosežkih so osvetlili prepletanje prizadevanj krajevnih skupnosti in kulturnih organizacij za kulturno podobo in utrip kraja, vendar je glavna misel veljala prihodnosti, saj bo kulturno delo, tisto klasično, odrsko, prireditveno, še širše zaživelo, ko bo imelo na voljo ustrezne in primerne prostore; to velja v prvi vrsti za glasbeno in pevsko ter gledališko in vzgojno-izobraževalno dejavnost — slednjo tudi v tesnem sodelovanju s šolskimi programi v usmerjenem izobraževanju. Na trd-

nejšo osnovo bo postavljeno sodelovanje med ljubiteljskimi in poklicnimi prizadevanji. Gre za nov kulturni dom v Slovenj Gradcu: ta vsekakor ne bo samo slovenjgraški, pač pa bo njegova vloga širša in pomembnejša, saj bodo nedvomno kvalitetne in pomembne prireditve pritegnile gledalce in obiskovalce še iz drugih krajev. Čimprej bo zato potrebno izdelati dokončni program, finančno konstrukcijo, določiti investitorstvo, roke in vse prvine, ki zadevajo tako gradnjo, posebej še, ker so ustaliteni ukrepi zaostri možnosti za zidavo takih objektov. To bo ena izmed osrednjih nalog v prihodnjem srednjeročnem obdobju.

Med drugimi pa še naslednje: organizacija slikarske šole, širitev Gaja svobode, popularizacija Tretjakove zbirke, Sokličevega muzeja in stalne galerijske zbirke, obnova mestnega obzidja, revitalizacija gradu Rottenthurm in morda še kaj. Poklicne ustanove bodo opravljale naloge, ki so jih že do sedaj, društvo pa bo moralo razviti še nekatere dejavnosti, drugim pa dati širšo osnovo. Gre za to, da posveti več pozornosti kulturni vzgoji, še bolj poveže ljubiteljska in poklicna prizadevanja ob sodelovanju sindikalnih podružnic, ki naj bi dejavnije posegle v ta proces in odločneje vplivale na oblikovanje kulturnih potreb in interesov delovnih ljudi, skrbela za animatorje in mentorje in se povezovale z društvi, aktivneje bo moralo uveljaviti gostovanja, predvsem gledališč, in klubska prizadevanja ter vsestransko spodbujati ustvarjalnost in poustvarjalnost na vseh področjih. Skratka, na osnovi samoupravnega dogovarjanja interesiranih bo mogoče najti poti, da bi naloge uspešno uresničili.

Vsekakor se bo krajevna skupnost tudi v prihodnje močno zavzemala, da bodo naše kulturne vrednote postale sestavni del splošnih turističnih prizadevanj.

Številna hotenja in naloge, kulturne potrebe in interesi delovnih ljudi, temeljnih organizacij združenega dela, krajevnih skupnosti, kulturnih organizacij in drugih se prepletajo in povezujejo in dopolnjujejo, pa jih bo mogoče ob uspešnem dogovarjanju v krajevni skupnosti s skupnimi naporii reševati. Že doslej smo večkrat dokazali ob različnih velikih kulturnih in drugih prireditvah in ob drugih priložnostih, da to ni nemogoče, v prihodnje pa bo nedvomno potrebno še racionalneje in smotrneje združevati sile ter dosegati večje in polnejše uspehe, sta menila Franjo Jurjec in Franc Murko.

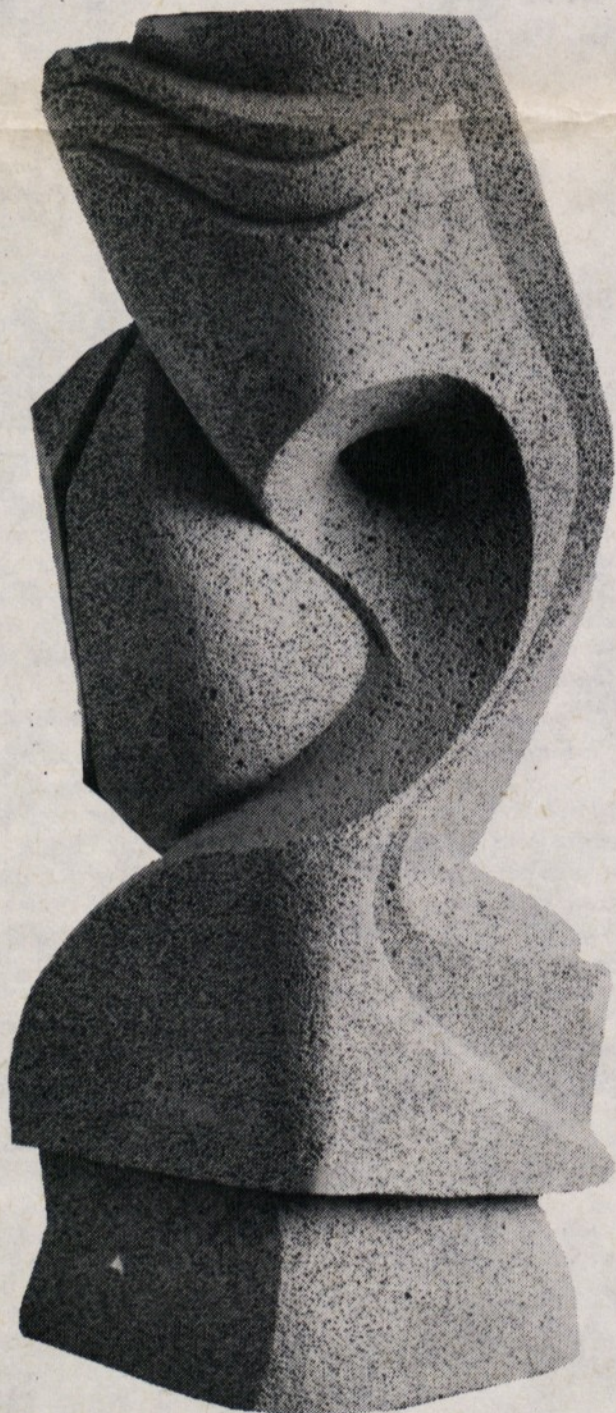
In prepričani smo, da bo tako!

EDVARD KARDELJ — predstavitev njegovega revolucionarnega dela

Revolucionar in mislec Edvard Kardelj je za javnost bolj poredko spregovoril drugače: misel se mu je sproti združevala in usmerjala v razumsko jasno, pregledno in analitično dosledno teorijo. Sem in tja pa njegova beseda le ni bila takšna; in takrat je kot smisel vsega početja preprosto imenoval človekovo srečo: najbolj demokratična, najsvobodnejša je tista družba, v kateri so ljudje najsrečnejši, in vse delo naj bo zato posvečeno ustvarjanju takšne sreče.

Bodi to popotnica v Kardeljevo misel in v njegov človeški spomin; da ne bi ob njegovih logično briljantnih teorijah kdaj pozabili na njihovo človeško osnovo. Saj se izpred nekaj let nazaj spominjamo njegovih besed: Vsako dobro je lepo deliti z drugimi ljudmi, tudi srečo!

Če pa bi sledili iz te najgloblje in obenem najpreprostejše odličnosti njegovi misli naprej, bi smer popotovanja spet označili z besedo, ki se bo zdela temu ali onemu ušesu čudna, pa zanjo vendarle ni nobenega pravega nadomestila: zvestoba. Ta zvestoba je pri Kardelju mnogoterna: slovenski narodni usodi, usodi vsega, kar je izkoriščano, prijateljstvu in sožitnemu spoštovanju vseh z vsakomer, človečanstvu. Vse to so vrednote, ki jih je takorekoč pil z materinim mlekom,

Rade Nikolič, Rast navzgor, umetna masa, 1979

kajti bil je sin proletarskega naroda, naroda proletarca in proletarcev, kakor bi rekel Cankar; naroda, ki že zaradi svoje majhnosti ni nikoli bojeval drugačnega boja, kakor za svojo svobodo; naroda, ki se mu je tako v zavesti skoraj zgodovinsko samodejno izoblikoval nekakšen nacionalni humanizem — najlepše ga je izrazil Prešern z Zdravljico, ta je postala tudi eden temeljev slovenskega komunističnega manifesta s Čebin; naroda, ki ni tisočletje poznal nikakršnega samoodločanja, ne kot politična celota in ne kot množica posameznikov; naroda, ki so ga zatirali in mu jemali plodove njegovega dela — spet kot celoti in kot posameznikom; in vendar naroda, ki ni niti enkrat v svoji strašni in negotovi zgodovini obupal

nad svojo prihodnostjo. Vse to se je torej osredotočilo v Kardeljevo misel in delo: najprej kot premislek slovenskega narodnega vprašanja, potem kot boj za narodno osvoboditev, in končno kot velikanski napor za ustvaritev samoupravne družbe in samoodločujočega sveta — vse v naravnost nepojmljivo doslednem, zavezujočem, globoko moralnem zaporedju. Zgodovinska izkušnja slovenskega naroda in drugih jugoslovanskih narodov je takšna, da je ena najbogatejših in najdaljnosežnejših skupnih vrednot svoboda samoodločanja; ali je potemtakem boj za samoupravno družbo doma in za neuvrščeno v svetu, dvoje temeljnih stalnic Kardeljevega dela — kaj drugega kakor zvestoba vsemu, kar je bilo zgodovinska

usoda slovenstva in proletariata? Saj: ali je bila zgodovina kje tudi izzivalnejša in rodovitnejša za ta del? "Samo človek, ki prevzema tudi odgovornost za svojo svobodo, je lahko svoboden. Toda samo človek, ki lahko demokratično odloča, lahko prevzame takšno odgovornost," je jasna misel, ki iz tega izvira.

Seveda pa sploh ni mogoče niti pomisliti na to, da bi bila Kardeljeva misel nekakšen samoumeven odsvit zgodovinskih in družbenih dogajanj. "Vedno so obstajale znanstveno-teoretične in idejnopolične sile, ki so izražale, obenem pa tudi formirale in organizirale družbeno zavest, in s tem, ko so osvetljevale dolgoročne perspektive, vodile ljudi v boj za družbeni napredek." Z drugimi besedami: potrebna je naravnost genialna pronicljivost, oster in razgledan razum, velika volja in potrpežljivost pri iskanju (Michelangelo je svojčas opredelil genialnost kot večno potrpežljivost) za sprotno določanje in merjenje pogosto strahovito zakrite, zamotane zgodovinske in družbene logike.

Vse to pa se je tudi združevalo v Kardelju.

In zvestoba. Ko se je za zmeraj poslavljajal od svojih najdražjih, je z zadnjo mislijo zapustil vnukoma kratak in zavezujoč testament:

Naj bosta zvesta. — Ne pridna, ne dobra, nič takšnega; če bosta zvesta, bosta vse to. Kajti v mislih je imel zvestobo boju za srečo, sreča pa ne trpi ničesar slabega.

To sporočilo ni veljalo samo vnukoma, marveč vsem dedičem Kardeljeve misli in njegovega dela.

Veljalo pa je tudi skoraj 40.000 obiskovalcem razstave, ki je bila na svojevrsten način postavljena v Umetnostnem paviljonu od 18. aprila do 10. maja 1980. Razstavo so organizirali: Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja EDVARD KARDELJ iz Ljubljane, Medobčinska sveta ZK za celjsko in koroško območje, Umetnostni paviljon Slovenj Gradec in Organizacijski odbor predstavnikov družbenopolitičnih organizacij koroške krajine.

MARJANA VONČINA

RAZVOJ KNJIŽNIČARSTVA V OBČINI SLOVENJ GRADEC od 1945. leta do danes!

Po osvoboditvi je nova ljudska oblast poleg materialne obnove domovine, posvečala pozornost tudi duhovni preobrazbi ljudi. Poleg ustanavljanja šol, je veljala skrb tudi ustanavljanju knjižnic, saj so bili predvojni fondii knjig uničeni in je bilo potrebno začeti znova.

Organizacija knjižničarstva je bila zaupana ljudski prosveti Slovenije, ki je svoje delo izvrševala s pomočjo okrajnih izvršnih odborov ljudske prosvete. Ti so skrbeli za ustanavljanje in delo ljudskih, šolskih, sindikalnih in drugih knjižnic. Za knjižničarje so organizirali redne tečaje.

Knjižnica v Slovenjem Gradcu je začela z delom že leta 1945. Nimamo podatkov o njenem začetnem fondu, niti kako je poslovala. Zanesljivo pa vemo, da je bila uradno ustanovljena leta 1949 in je do leta 1955 delovala kot okrajna ljudska knjižnica — osrednja knjižnica za področje ljudskega knjižničarstva slovenjegraškega okraja z redno zaposlenim knjižničarjem. Sredstva za delo je prejela iz proračuna okraja in mestnega ljudskega odbora. Za leto 1953 imamo podatke o stanju knjižnic in njihovih knjižnih skladih. Okrajna knjižnica je imela 3440 knjig, ljudske knjižnice na sedežih krajevnih ljudskih odborov, ki so delovale pri kulturno prosvetnih društvih v Mislinji, v Šmartnem, v Podgorju, v Pamečah pa komaj 800 knjig. V manjših krajih so delovale pri osnovnih šolah (Završe, Dolič, Sele, Razborje, Šmiklavž) še z manjšimi knjižnimi skladi.

Otvoritveni govor predsednika organizacijskega odbora Mitje Horvata

Nekatera podjetja so imela sindikalne knjižnice (Tovarna kos, Tovarna meril); v bolnici je delovala bolniška knjižnica.

Načrt razvoja knjižnične mreže je bil dokaj dobro zastavljen, le njegovo izvajanje ni bilo dosledno, zato so ostale le močnejše knjižnice. Glavna ovira pri nadaljnjem razvoju knjižnic pa so bila vedno manjša finančna sredstva za nakup knjig. Leta 1955 je bil ukinjen okraj Slovenj Gradec.

Okrajna knjižnica je postala občinska, ki jo je financiral obč. ljudski odbor, kot novi ustanovitelj. Knjižnica je še naprej delovala kot samostojna ustanova z rednim proračunom.

Imela je svoj knjižnični svet kot posvetovalni in družbeno nadzorni organ. Funkcijo osrednje knjižnice je še naprej obdržala za območje občine Slovenj Gradec. Vendar pa je bila knjižnica zaradi zastarele opreme in neurejenih prostorov obsojena na dolgoletno stagnacijo.

Enako se je godilo vsem krajevnim knjižnicam. Tam, kjer so bili zavzeti knjižničarji, so knjižnice nekaj časa še redno delovale, a ker ni bilo novih knjig je interes krajanov zanje upadel. Nekatero manjše knjižnice kot so Dolič, Završe, Sele, Razbor, Pameče, so se spojile s šolskimi knjižnicami.

Rade Nikolič, Nikola Tesla, bron, 1967

Ostali sta še ljudski knjižnici v Šmartnem in Podgorju. Knjižnica v Mislinji je ob obnovi prosvetnega doma l. 1963 propadla. Občinska knjižnica je nekaj časa oddaljene kraje (Razbor, Završe) oskrbovala s kolekcijami potujoče knjižnice v kovčkih.

Leta 1965 je skupščina občine Slovenj Gradec imenovala obč. ljud. knjižnico za matično knjižnico občine z nalogami:

- da zbira, strokovno obdeluje in hrani knjižno gradivo,
- omogoča uporabo knjig in drugega knjižničnega gradiva občanom, delovnim in drugim organizacijam,
- organizira in vodi javno čitalnico,
- skrbi za organizacijo in pospeševanje knjižničarske službe v občini,
- vodi register vseh knjižnic v občini in evidenco knjižničnega gradiva,
- skrbi za vzgojo in strokovno izpopolnjevanje knjižničarjev,
- pomaga bralcem pri razvijanju njihove splošne in strokovne izobrazbe in skrbi za kulturno vzgojo in razvedrilo občanov.

Pogojev za dosledno izvajanje naloženih nalog knjižnica ni imela in jih še danes nima. Vendar je bila leta 1967 registrirana za matično knjižnico tudi pri Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani z novim nazivom Občinska matična knjižnica. Kljub omenjenim možnostim, je bil program matičnosti delno le realiziran. Nadaljevali smo z organizacijo potujoče knjižnice: Mislinja (1968), Šmartno (1970), Podgorje (1968), Pameče (1971). Leta 1969 smo izvedli tudi popis vseh knjižnic v občini — stanje je bilo naslednje:

— Javne knjižnice	
Občinska matična knjižnica Slovenj Gradec z ljudskimi knjižnicami v Šmartnem in Podgorju	12.875 knjig
— Šolske knjižnice s skupnim skladom	16.074 knjig
— strokovne (bolnica, tovarna meril)	445 knjig
— Sindikalna knjižnica tovarne meril Slovenj Gradec	696 knjig
Vseh knjig skupaj	30.100 knjig

Financiranje matične knjižnice je l. 1971 prevzela novo ustanovljena Občinska kulturna skupnost.

Posebna skrb v tem obdobju je veljala posodobitvi poslovanja matične knjižnice. Obnovljena knjižnica, urejena po prostem pristopu je bila odprta decembra 1972. Na pobudo skupnosti se je knjižnica januarja 1975 vključila v Zavod za kulturo kot strokovno samostojna delovna enota. V srednjeročnem planu 1976 — 1980 matična knjižnica načrtuje razvoj dejavnosti v skladu s smernicami republiške-matične službe.

Upoštevamo predvsem naslednje srednjeročne usmeritve: Večanje nakupa novih knjig, večanje prostora za knjižnično dejavnost, razširjanje mreže podružničnih knjižnic in izposojevališč, čitalniška in vzgojno informativna dejavnost, sodelovanje s šolskimi knjižnicami, kadrovske okrepitve.

Po obnovitvi matične knjižnice so bila naša prizadevanja usmerjena v širjenje knjižnične dejavnosti v krajevne skupnosti. Organizirali smo delo dveh podružničnih knjižnic v Šmartnem (1974), v Mislinji (1975).

Stanje knjižnic v letu 1979 pa je naslednje:

a) Knjižni skladi	
— Knj. Ksaverja Meška Slovenj Gradec s tremi podružnicami štejejo	18.368 knjig
— Šolske knjižnice štirih osnovnih šol, s podružnicami, VVZ, Posebna osnovna šola	34.282 knjig
— Šolski center Slovenj Gradec	6.200 knjig
— Strokovne knjižnice (Bolnica, Lesna, Tovarna usnja)	1.686 knjig
Vseh knjig v občini je	60.536 knjig

Matična knjižnica s podružnicami bo kmalu dosegla 1 knjigo na prebivalca. Struktura knjižnega sklada matične knjižnice in podružnic je naslednja: 17 % družboslovja, 13 % ostale poljudne literature s priročniki (fond čitalnice), 50 % leposlovja za odrasle,

20 % leposlovja za mladino. Šolske knjižnice vsebujejo fond učiteljske strokovne literature in fond za učence in dijake.

b) Prostori:

Matična knjižnica pridobiva s preureditvijo samostojne stavbe na Glavnem trgu 260 m² prostora in s tem možnost za razširjeno delovanje. Podružnica v Mislinji ima svoj prostor pri KS, podr. v Šmartnem in v Podgorju delujeta pri osnovnih šolah. Šolske knjižnice delajo v otesnjenih prostorih. Strokovne knjižnice nimajo lastnih prostorov.

c) Uporabniki:

Matična knjižnica vključuje s podružnicami 10 % občanov med svoje članstvo, skupaj beležimo letno okrog 18.000 obiskov in izposodimo okrog 30.000 knjig. Šolske in strokovne knjižnice poslujejo interno.

d) Kadri:

V matični knjižnici in v OŠ Slovenj Gradec delajo redno zaposleni knjižničarji, v ostalih šolskih knjižnicah pa učitelji z delno obveznostjo.

Povzetek:

Fond matične knjižnice je še prenizek, da bi zadostil potrebam občanov, prešibke so podružnice, zato je razporejenost knjig med občane neenakomerna in zato javno knjižničarstvo vključuje še premalo občanov. Fondi šolskih knjižnic so zastareli in ne zadoščajo potrebam celodnevne šole in usmerjenega izobraževanja.

JANJA KOREN

BIT' ŠTUDENT JE LEPO, PA ČEPRAV...

(o delu kluba koroških študentov v Ljubljani)

Prelomnica ob prehodu iz srednje na višjo oz. visoko šolo ni nič drugačna od vseh prelomnic v človekovem življenju. Spremljajo jo podobne situacije in občutki. Ob nekakšni nostalgiji se pojavljajo še mnogo močnejši vprašaji: KAM IN KAKO NAPREJ, prepojeni z bojznijo in hkrati z optimizmom: "Mi bo kdo pomagal?"

In ko se četrtošolec končno odloči — za študij, se začne "trda pot študentskega življenja. Še pred meseci najpomembnejši maturant postane nenadoma vidno majhen, nemočen in izgubljen — bruc. Spozna, da sploh ni tako odrasel, kot je bil prepričan... V mestu, ki ga spremljata odtujenost in brezbriznost, naenkrat ni sposoben več uveljaviti svoje identitete. Obremenjen s finančnimi in stanovanjskimi problemi, pa natrpanim študijskim programom, začne plavati po burnih študentskih tokovih (včasih kdo tudi utone!).

Marsikateri koroški študent pa najde oporo, na katero se mora človek v stiski nasloniti, v klubu koroških študentov. Ni jih malo, a bilo bi jih še več — v klub včlanjenih študentov namreč.

Mnogo let je že minilo od tistega 1952. leta, ko so takratni koroški študentje, bivši ravenški maturantje začutili potrebo po tesnem sodelovanju in povezanosti tudi v Ljubljani, hkrati pa so želeli ohraniti stike s koroško pokrajino. Vse se je začelo "Pod Lip'co", kasneje pa so se študentje preko Univerze tudi formalno organizirali v prvi tovrstni pokrajinski klub. V teh več kot petindvajsetih letih so iz kluba izšle že mnoge izgrajene in strokovno usposobljene osebnosti. Iz kluba je izrastle tudi Koroški akademski oktet. Delo kluba se kontinuirano nadaljuje, le generacije se menjajo. Zdaj smo to mi, ki želimo bogato tradicijo nadaljevati.

Kaj smo v tem študijskem letu do sedaj že opravili?

Dejavnost kluba je izredno pestra. Vsakdo ima možnost sodelovati in se uveljaviti bodisi v družbenopolitični, športni, kulturni, družbeni ali informativno-obveščevalni dejavnosti.

V začetku letošnjega študijskega leta smo končno prelili v prakso našo dolgoletno željo, da bi ustanovili svoj mešani pevski zbor. Zamisel je postala resnica. Prijavilo se je okrog štirideset pevcev in pevk, le teh je še mnogo premalo, ki so ob pomoči zavzete zborovodje začeli z vajami. Prvič so žele-

li nastopiti na prireditvi Od Pliberka do Traberka, vendar zaradi semestralnih počitnic to ni bilo mogoče. Kljub težavam lahko prvi nastop v kratkem pričakujemo.

Veliko dela in truda smo študentje vložili v organizacijo tradicionalnih vsakoletnih akcij: akademskega plesa in brucovanja, na katerem so člani dramske skupine odigrali že znano Zeleno carstvo. Prav akademski ples nam vsako leto pomaga prekriati dno naše sicer bolj prazne blagajne.

Ob dnevu JLA so se recitatorji povezali z vsemi zvestimi branilci naše domovine — vojaki Titove kasarne v Ljubljani in s skupnim programom počastili spomin na našo borbena preteklost.

Kulturna sekcija je v mesecu februarju pripravila skupaj z založbo Borec in Društvom slovenskih pisateljev osrednjo republiško prireditev v spomin na našega pisatelja Leopolda Suhodolčana. V februarju smo se spomnili smrti še enega koroškega velikana — Prežihovega Voranca. Na Prežihovem kulturnem večeru sta sodelovala Mešani pevski zbor iz Raven in Koroški oktet.

Niž manj živahno ni bilo delo športne sekcije. Navdušeni športniki so uredili in dopolnili športne rekvizite, odbojkarji so sodelovali na odbojgarskem turnirju na Ravnah v organizaciji OO ZSMS Železarne, jeseni so se pomerili tekmovalci v kegljanju, rokometarji so se večkrat srečali z veterani Slovana, rekreativci pa so si skupinsko krepili mišice na plavanju in drsanju. Ljubitelji košarke so si organizirano in po nižjih cenah ogledali več tekem Iskre-Olimpije. Pozabiti ne smemo tudi na priprave klubskih nogometašev, ki se že pripravljajo na prve spomladanske tekme.

Z delom je začela tudi foto-sekcija, ki bo odslej bolj redno spremljala vse akcije kluba in uredila foto arhiv.

To je le nekaj akcij. Sicer pa se klub ukvarja s perečo študentsko problematiko, kot so neusklajena rast življenjskih stroškov in štipendij, gradnja študentskih domov, težave s prevozi študentov na relaciji Koroška — Ljubljana itd. Res je, da je prevalska ekspozitura Viatorja pokazala velik posluš za naše prošnje po večjem številu avtobusov. Pa vendar se tovrstni problemi še vedno pojavljajo. Tako Slovenjgračani največkrat nimamo svojega avtobusa. Od "dobre volje" šoferja in sprevoznika je odvisno, ali bomo študentje ostali doma na Koroškem ali pa nam bo le dano po treh debelih urah stanja še isti dan videti Ljubljano. Dobiti v Slovenj Gradcu prosto mesto pa je že prevelik "luksuz". Tudi odnos šoferja in sprevoznika do potnikov, pa čeprav študentov (bodoče inteligence!) ni vedno v skladu s socialistično moralo in etiko!

Nasploh je povezanost s koroško regijo preslaba, največkrat omejena zgolj na nekaj študentov. Za to smo krivi sami, del krivde pa nosijo OK ZSMA, ki probleme zgolj ugotavljajo, manj pa prispevajo k njihovem reševanju. Odnose bo mogoče izboljšati le z večjo obojestransko zainteresiranostjo. Klub si bo v tej smeri prizadeval čimprej prikazati rezultate dela posameznih sekcij.

Klub koroških študentov že dolga leta teži veliko breme, ki si ga želimo letos dokončno osvoboditi. Študentje namreč nimamo svojega prostora, na katerem je ozko vezano naše delovanje. Sestanki potekajo največkrat v TV sobi Študentskega naselja, ki pa niso zmeraj na razpolago, niti niso najprimernejši. Še večje težave se pojavijo, ko ni prostora za vaje pevskega zbora, dramske sekcije in recitatorjev... Potrebna je velika mera optimizma, vstrajnosti in entuzijazma. A stvari se obračajo na bolje. V kletnih prostorih 4. bloka Študentskega naselja se nam obeta okrog 40 m² velik klubski prostor. S pomočjo regijskih organizacij nam je uspelo najti tudi izvajalce in plačnike obnovitvenih del. Veliko dela pa nameravamo opraviti sami. Ureditev klubske sobe je postala najpomembnejša akcija in naloga letošnjega leta. Zavedamo se, da nismo še nikoli bili tako blizu cilja, a hkrati tako daleč. Trdno pa smo prepričani, da bomo prostor lahko še v letošnjem letu "krstili".

Še na en problem velja opozoriti. To je finansiranje Kluba koroških študentov. Po dolgotrajnih "bitkah" smo končno sistemsko rešili finančno vprašanje. S tem bo klub dobil poleg moralne tudi konkretno obliko podpore. Za finansiranje bodo skrbele občinske skupščine in SIS-i vseh štirih koroških občin. Višina dotacij bo izključno odvisna od zastavitve in realizacije našega programa.

To so poglavitni problemi v delovanju kluba koroških študentov v Ljubljani. S podobnimi se srečujejo tudi kolegi v Mariboru. A z obilico dobre volje jih bo mogoče premagovati.

Polovica letošnjega klubskega življenja je že za nami. Bližajo se meseci smelih programov in nalog, ki pa jih bo zaradi številnih študijskih obveznosti kar težko izpeljati. Za večje akcije bo bolj malo časa, zato pa se bomo posvetili organiziranju družbenopolitičnih, kulturnih, športnih in seveda družabnih prireditev.

Na problemskih konferencah se bomo pogovarjali o aktualnih družbeno-političnih in drugih problemih iz vsakdanjega življenja. Na srednjih šolah koroške regije bomo pripravili mladinske ure o študiju na posameznih fakultetah, življenju v Ljubljani in o vključitvi v KKŠ. Tudi kulturna sekcija se bo aktivirala. Med drugim bo organizirala več kulturnih večerov, prvi bo posvečen spominu na Franceta Sušnika. Športniki bodo še naprej sodelovali na vseh turnirjih, ki jih bo organizirala univerza in drugi pokrajinski klubi. Ljubitelji planin se bodo odpravili na

pohod preko Kamniških alp, kasneje pa še na Raduho ali Peco. Športna sekcija bo skrbela tudi za stalno rekreacijo članov kluba. "Družabniki" bodo poskrbeli za piknik ob Savi ter veslanje na Zbiljskem jezeru, informativno-obveščevalna komisija pa ima nalogo izdati še dve številki glasila "Naše doprinašaje".

Približno tako poteka naša aktivnost v Ljubljani. Vsega seveda ni mogoče zapisati, a marsikaj se da občutiti. Naj končan z vabilom vsem maturantom in maturantkam, ki boste že to jesen v Ljubljani in Mariboru začeli z veliko žlico zajemati znanje: Pridite in pridružite se nam!

STONE TURIČNIK

ZGLED, KI SPODBUJA

20. junija je bila v prostorih Umetnostnega paviljona slovesnost ob otvoritvi razstave Gozd — les — slika, razstave, ki potuje po Sloveniji in ki so jo v Slovenj Gradcu skupaj pripravili: DO Lesna kot pokrovitelj, društvo inženirjev in tehnikov Slovenije, avtorji Stane Jarm, Janez Černač in Boštjan Košir ter Umetnostni paviljon. Uvodoma sta spregovorila Hubert Dolinšek v imenu društva inženirjev in tehnikov oz. pokrovitelja ter Karel Pečko, ki je strokovno predstavil razstavljenega dela in življenjsko pot ustvarjalcev. Spored je s koroško pesmijo dopolnil oktet Lesna iz Slovenj Gradca.

Da, oktet Lesna! Kajti ob tej priložnosti je Peter Planinšek, glavni direktor Lesne, izročil oktetu listino o pokroviteljstvu, ki ga je sprejel in razglasil delavski svet Lesne: odslej bo torej nekdanji oktet Korotan nastopal pod novim imenom. Ob tej priložnosti je Peter Planinšek poudaril, da "Lesna ne želi v kulturno-ustvarjalnih prizadevanjih delovnih ljudi stati ob strani, nasprotno, živo jih hoče podpirati, kar dokazuje razstava in odločitev, da prevzame pokroviteljstvo nad oktetom, ki bo poslej nosil tudi ime naše delovne organizacije."

Da so slovenjgraške delovne organizacije in TOZD sprejemale pokroviteljstva nad mladinskimi zbori ali drugimi kulturnimi skupinami v šolah, je pomembno dejstvo. Vsekakor je ta oblika spodbudna tudi za druge skupine: tako pokroviteljstvo je pravzaprav več, je trajno, plodno sodelovanje, vzajemna potreba. Nekaj podobnih primerov že poznamo: za pihalni orkester se čuti odgovorna Tovarna meril, prav tako za tovarniški moški pevski zbor, tudi v Mislinji močno sodelujejo društvo in delovne organizacije, predvsem gozdarski obrat, mladinski aktiv bolnišnice je prevzel skrb za Paučkove bolnišnice itd. Ob pomoči delovnih organizacij kot pokroviteljev (Tovarna usnja, Lesna, Nova oprema, Tovarna

meril, Fecro, Ljubljanska banka, občinska skupščina, uprava javne varnosti itd.) smo lahko izvedli številne pomembne kulturne prireditve.

Tako pokroviteljstvo določa trajnejše medsebojne dolžnosti in pravice, medsebojne odgovornosti; in ta odločitev je prav zdaj, ko teče skrb za ustalitev, še pomembnejša. Prav bi bilo, da bi se tudi druge delovne organizacije in TOZD zgledovale in navezale tesnejše stike s posameznimi kulturnimi skupinami ali društvi, kajti vse več je prireditev v TOZD, ki naravnost terjajo kulturnih sporedov. In taka vez je močna spodbuda za sodelovanje TOZD in krajevne skupnosti ter drugih kulturnih organizacij.

Vsekakor ima pokroviteljstvo razen neposredne svobodne menjave dela predvsem poudarjeno vlogo v kulturnem osveščanju delovnih ljudi, spodbujanju ustvarjalnosti in poustvarjalnosti in živem zanimanju za kulturne dobrine. In to je osrednji cilj vseh kulturnih prizadevanj.

OBVESTILO

o III. območnem srečanju pesnikov in pisateljev začetnikov.,

Literarni klub v Slovenj Gradcu, ki je soorganizator območnih pisateljskih srečanj na Koroškem, se je odločil, da v dogovoru z literarnim odborom pri ZKO Slovenije preloži letošnje območno srečanje pesnikov in pisateljev začetnikov na jesen, in to predvsem zaradi tega, ker ga bo organizacijsko lažje pripraviti, ker bo krajši čas od območnega do republiškega srečanja v Gradišču februarja 1981 in ker v zgodnji jeseni navadno kulturnih prireditev ni veliko.

Letošnje območno srečanje bo na Ravnah (lansko je bilo v Radljah, predlansko pa v Slovenj Gradcu) mladi pesniki in pisatelji so že poslali dela na ZKO Slovenije; za zamudnike je določen zadnji rok: 5. september. Dela bo ocenila posebna žirija in določila, kateri avtorji bodo nastopili na območnem srečanju. Žirija bo izbrala tudi kandidata za republiško srečanje v Gradišču.

Avtorjem bo literarni klub poslal vabilo za literarni večer in območno srečanje. Najboljše prispevke bomo objavili v eni izmed naslednjih števil Odsevanj.

Odbor

Oktet Korotan — Lesna, Slovenj Gradec

BOGDAN ŽOLNIR

O RAZVOJU PARTIJE IN SKOJ-a V SLOVENJ GRADCU

(Povzetek iz daljšega teksta)

Slovenj Gradec je bil v obdobju prve Jugoslavije sedež okrajnega glavarstva. V njem je živel leta 1931 samo 1.509 prebivalcev, ki so se preživljali s kmetijstvom, gozdarstvom, malo industrijo in obrtjo.¹ Zaradi splošne gospodarske krize je prejelo leta 1934 mesečni zaslužek v treh slovenjgraških tovarnah komaj sto delavcev.² Po aretaciji in obsodbi komunistov Toneta in Jožeta Raderja in Veselina Tucoviča iz tovarne usnja leta 1934 ni bilo v zadnjih letih stare Jugoslavije v nobeni tukajšnji tovarni partijske organizacije.²

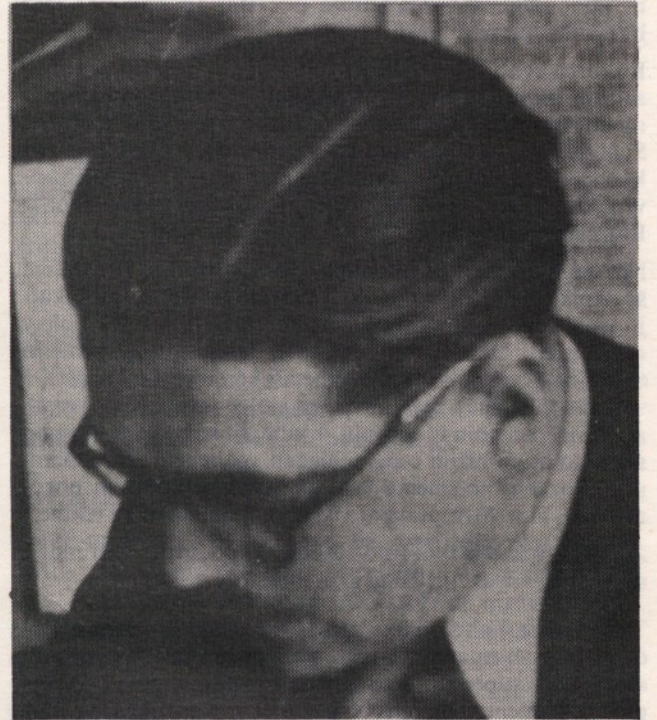
Potem, ko se je vrnil maja 1937 iz robije v Sremski Mitrovici komunist **Franjo Vrunč** in živel zaradi brezposelnosti dve leti pri materi v Slovenj Gradcu, je vzkrala v mestu partijska dejavnost med študentsko mladino in obrtniškim proletariatom.⁴ V tistih zadnjih letih stare Jugoslavije je prišlo do preusmeritve tudi med Sokoli, saj je bil Franjo Vrunč vaditelj naraščaja. Od leta 1936 do 1939 je prišlo v Mislinjski dolini še do drugega preobrata, in sicer med katoliškimi izobraženci ter v sami Slovenski ljudski stranki, kjer sta bila zelo aktivna krščanska socialisti Franc Šmon, kaplan v Starem trgu od 1. julija 1936 do 1. aprila 1938, in Jože Lampret, župni upravitelj pri Šmiklavžu od junija 1938 do spomladi 1940.⁵ Tako med Sokoli kot med obrtniško mladino je bilo čutiti tik pred začetkom 2. svetovne vojne naprednejše tokove. Franjo Vrunč je pomagal Francu Šmonu leta 1937 pri proslavah ob 20-letnici Krekove smrti, ko so deklamirali proletarske pesmi Seliškarja in Gregorčičeve Delavcem. Opazna je bila usmeritev v levo tudi v katoliški organizaciji slovenskih fantov in deklet po vsej Mislinjski dolini.⁶

Partijska organizacija je v Slovenj Gradcu vsekakor močnejše zaživela v letu 1938, po priključitvi Avstrije k Nemčiji, ko je še bival in deloval v kraju Franjo Vrunč, osrednja osebnost med komunisti. Ob njem je tedaj dozorel v komunista **Valentin France-Zdravko**, vodja elektrodelaivnice, pa tudi **Jože Druškovič**, študent ekonomsko komercialne visoke šole v Zagrebu, kjer je že bil tedaj kandidat za člana KPJ. Ta trojica komunistov je poleti 1938 organizirala v Slovenj Gradcu skupino SKOJ, katere člani so bili: Ferdinand Januška, Drago Druškovič - sekretar, Oskar Slemenik, Pavle Juvan, Branko Šprager, Albin Škrubej, Jože Zaluberšek, Ervin Mlekuš, Miha Klakočar in Zdravko Čebular, dijak iz Mislinja. Ti skojevci so se pričeli zbirati okrog bratov Druškovič, predvsem v počitnicah, sicer pa v Francetovi elektrodelaivnici. Sodelovali so tudi z Jožetom Lampretom, ki je izkoriščanim obrtnim vajencem pomagal, da so stopili v Krekovo mladino, vejo krščanskih sociali-

stov. Ti mladi skojevci so naglo dozorevali v mlade komuniste; Valentin France jim je po odhodu Franca Vrunča stalno razlagal mednarodni položaj, vsebino letakov KP, govoril o dogodkih v Španiji, Jože Druškovič in Tone Rader sta jim pojasnjevala pomen delavskega gibanja v svetu, govorila o Marxu, Engelu in Leninu, o komunistični stranki Jugoslavije in komunistični stranki Slovenije, največjo pozornost pa so posvečali nacistični agresiji, predvsem ob uničenju Češkoslovaške in Poljske, ko je izbruhnila 2. svetovna vojna. Tedaj so postali nasilni tudi Nemci, živeči v Slovenj Gradcu. Mariborski časnik Večer je tedaj zapisal, kako je ob nedeljah zelo pester pogled na Slovenj Gradec, ko nacisti kar tekmujejo, kdo bo bolj hitlerjansko oblečen, ko pojejo po mestu nemške pesmi, oblasti pa gledajo vse to mirno,⁷ pač pa so zaprli Sokola Vinka Cajnka, ki je prevzel od Jožeta Druškoviča komunistične letake in jim razširjal med ljudstvom.⁸ 13. aprila 1939, ob Hitlerjevi 50-letnici, so mu Nemci iz Slovenj Gradca poslali brzojavko Ivnika-Eibiswalda in ga prosili, naj jih osvobodi. Kres, ki so ga nacisti prižgali na Plešivcu, so pogasili slovenjgraški skojevci.⁹ Tako so se obnašali tukajšnji Nemci, odkar so jim naše oblasti spomladi 1939 dovolile ustanoviti Kulturbund. Ohranjeni nacistični dokumenti dokazujejo, da je bilo proti koncu leta 1939 med slovenjgraškimi občani kar 36 zaupnikov Tretjega rajha. Bili so člani hitlerjevske špijonske službe Vertrauensmanner, katerih glavna naloga je bila propaganda za priključitev slovenskega ozemlja k rajhu in kontaktiranje z nemško vojsko in gestapom. Ti nemški državljani Jugoslavije so tudi sestavili spiske Slovencev, ki so bili kot nasprotniki nacizma prvi izgnanci.¹⁰ Vse večjemu nacističnemu nasilju so se v Slovenj Gradcu postavili po robu najprej takratni dijaki in študentje pa tudi vsi člani skojevske skupine, ki so se predstavili kot mladina Rdečega križa. Njegov predsednik je bil zdravnik dr. Maks Pohar. Sporočili so javnosti, da se je na prvi prireditvi leta 1940 zbralo nad petdeset študentov iz vseh treh dolin z gesli narodne enotnosti in protinacizma. S kulturnimi prireditvami naj bi zbrali denar za postavitev Prešernovega spomenika v Slovenj Gradcu. Ta akcija je imela že tedaj zasnovo kasnejše Osvobodilne fronte, saj je združevala vse Slovenjgradčane, ne glede na njihovo svetovno nazorsko in strankarsko opredelitev¹¹, stekla je istočasno ob študentskih taborih na meji.

Tako so se naši skojevci in novi člani Partije v zadnjih letih stare Jugoslavije temeljito soočili s takratnimi razmerami doma in v svetu. Odločitev posameznikov, ki so tedaj prosili za vstop v komunistično stranko, oziroma v Skoj, je predstavljala pravo junaštvo. To so bili ponavadi zelo razgledani razumniki, ki so spoznali našo državno tvorbo za povsem zaostalo in krivo vseh notranjepolitičnih razprtij. V Sloveniji so klerikalni oblastniki histerično preganjali komuniste, čeravno so ti po znanem VII. kongresu Komunistične internacionale prešli po vsem svetu in tudi pri nas v boj proti vse večjemu fašizmu. Na zahtevo slovenskega bana so jih zapirali, tudi zaradi njihovega protinacističnega in narodnoobrambnega delovanja. Vsi slovenjgraški skojevci so bili presunjeni ob takšnem početju že tako osovražene režima, saj so 11. junija 1938 bili priča aretacije Franja Vrunča, ki so ga orožniki vklenjenega odpeljali v Celje; 9. maja 1940 so aretirali Jožeta Druškoviča, ki so ga zaradi širjenja komunističnih letakov, četudi narodnoobrambne vsebine, obsodili "v imenu njegovega veličanstva kralja" na osem mesecev zapor; konec leta 1939 so na

Podgorski cesti srečali Jožeta Lampreta, svetovalca izkoriščanih delavcev, ko so ga vklenjenega privedli orožniki iz Šmiklavža v Slovenj Gradec, zatem pa odpeljali v Celje. Jože Lampret se je oblastem zameril zato, ker se je obrnil od vodstva Slovenske ljudske stranke in se približal revnim plastem ljudstva, katerim je odpiral oči za krivice trpečega človeka. Zato je ob volitvah 11. decembra 1938 prepričal Šmiklavžane, da so z njim vred oddali glas za opo-

Ing. Rado Iršič
Strogi revizor v Pirotu

zicijsko, ne pa za vladno listo dr. Korošca. Jože Lampret je bil edini krajan Mislinjske doline, ki je bil sopodpisnik razglasov Zveze delovnega ljudstva Slovenije, zato so oblasti novembra 1939 aretirale tudi njega. Tik pred aretacijo je na pobudo Ferda Januške in Oskarja Slemenika vodil v Druškovičevem Narodnem domu občni zbor obrtnih vajencev, ki jih je Jože Lampret v dogovoru s Francetom in Jožetom Druškovičem organiziral zaradi socialne zaščite v krščansko socialni mladinski organizaciji. Orožniki so zborovalce razgnali, Krekove mladine je bilo konec, župnika Jožeta Lampreta pa so po nekaj dneh zaprli.¹²

Tako Druškovič, pa tudi France, deloma Tone Rader, so skrbeli, da so postajali skojevci vse bolj razgledani, z njimi so prebirali partijske razglase in letake, komunistična glasila, poznali so manifest z ustanovnega kongresa KPS. Vrunč, ki je pogosto prihajal k materi iz Celja, jim je razlagal poglavja iz Speransa o razvoju slovenskega narodnostnega vprašanja, obravnavali so sestavke iz Ljudske pravice in Nove ljudske pravice, brali brošuro Za obrambo demokratičnih pravic, sodelovali so pri zbiranju podpisov za prijateljstvo s Sovjetsko zvezo, v kateri so videli v tistih letih rešiteljico pred nacistično-Nemčijo.¹³

V demonstracijah proti pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu so sodelovali v Slovenj Gradcu vsi komunisti in skojevci. V povorki 28. marca 1941 so složno korakali skozi mesto člani Sokola in Slovenskih fantov in deklet, vsi, ki so bili protinacistično usmerjeni. Pridružili so se jim predstavniki narodnoobrambnih društev, učiteljstvo, uradniki okrajnega glavarstva, sodišča in vsi zdravniki, močno se je pokazala enotnost meščanov vseh političnih struj za obrambo domovine pred nacistično Nemčijo. Vse to je bilo delo komunistične stranke, njenega ljudsko-frontnega gibanja.¹⁴

PODVIGI IN USODA PARTIJSKE ORGANIZACIJE V SLOVENJ GRADCU LETA 1941

O organizacijski strukturi partijske in skojevske celice v Slovenj Gradcu od aprila do decembra 1941 ni nikake dokumentacije, vendar pričevanja preživelih prvoborcev in sodelavcev Osvobodilne fronte, pa tudi nemški okupacijski dokumenti govorijo o takratni dejavnosti Partije, Skoja in Osvobodilne fronte.

V četrtek, 10. aprila 1941, tik pred poldnevom, je prišla v Slovenj Gradec kolona 49. korpusa II. nemške armade pod vodstvom generala Lanza. Nacistična vojna uprava je z razglasom "Prebivalstvu Jugoslavije" rotla prebivalstvo, naj ne ukrene nič nepre-

Marksistični mladinci — študentje iz Slov. Gradca

mišljenega proti nemški oboroženi sili. 16. aprila 1941 je pričela delovati v Slovenj Gradcu enota gestapa, njen vodja je bil Avstrijec Avgust Krasnig. Že istega dne, ob prihodu tajne policije, so pričeli zapirati Slovence, ki so jih v juniju in juliju izgnali v Srbijo in Hrvaško, med njimi tudi Jožeta in Draga Druškoviča, znana partijska delavca. Osnovni namen Nemcev je bila hitra in popolna germanizacija vsega zasedenega slovenskega ozemlja, ker so nameravali priključiti ta zasedeni del Slovenije že 1. oktobra 1941 k Nemčiji. To pa je preprečil organiziran odpor — partizanstvo.¹⁵

Ko je prešla KPJ pod Titovim vodstvom v oborožen upor, je dobilo na okupiranem slovenskem ozemlju največji obseg predvojno ljudskofrontno in narodno-obrambno gibanje, predvsem z ustanovitvijo Proti-imperialistične fronte slovenskega naroda 27. aprila 1941. Pri nas na slovenskem, Štajerskem je KPS ustanovila pokrajinski komite KPS pod vodstvom sekretarja Slavka Šlandra-Aleša; člani sekretariata so bili Miloš Zidanšek-Vencelj, Leon Novak-Feliks in Blaž Rōck-Silvo. Slovenska Štajerska je dobila 22. maja 1941 tudi pokrajinski odbor Osvobodilne fronte, katerega sekretar je bil tudi Slavko Šlander. Kmalu so stekle priprave na oborožen upor s pomočjo partijskih organizacij in posameznih komunistov, ki so začeli prejemati navodila od pokrajinskega komiteja. Do danes ni nobenega dokumenta, ki bi pričal o obstoju šaleško-mislinjskega okrožja KPS, čeravno vemo, da je bilo na obrobju tega predela savinjsko, mariborsko in mežiško okrožje KPS.¹⁶

Prve znake upornosti so Nemci zaznali v Mislinjski dolini že 1. maja 1941, ko so skojevci iz Mislinja razbili nove, nemške krajevne napise na cestnih križiščih. Organizator tega prvega odpora je bil inž. Rado Iršič, predvojni komunist, ki se je 13. aprila 1941 vrnil iz Beograda v rodno Mislinje. Takoj po omenjeni prvomajski akciji se je Rado Iršič zatekel v ilegalo k zaročenki Štefki Štiblerjevi v Šmartno pri Slovenj Gradcu, kjer je bival skrit na seniku, po nočeh pa organiziral odporniško gibanje s pomočjo najzanesljivejših znancev, predvsem dotedanjih komunistov in skojevcev.¹⁷

Takoj po konferenci CK KPS 1. junija 1941 v Ljubljani, katere so se udeležili tudi Slavko Šlander, Miloš Zidanšek, Franjo Vrunč in Sergej Kraigher, je Šlander obvestil Rada Iršiča o nalogah in ukrepih. Rado Iršič je pričel razvijati uporniško dejavnost v Slovenj Gradcu s pomočjo sekretarja celice Valentina Franceta-Zdravka in Pavla Juvana-brivca, Ferdinanda Januške-elektrikarja, Branka Špragerja-ključavničarja ter Ignaca Smeha-soboslikarja. Že v noči od 6. na 7. julij 1941 so izvedli komunisti in skojevci akcijo

Franjo Vrunč — Buzdo

od Dravograda preko vse Mislinjske doline do Hude luknje. Znova so uničevali nemška krajevna imena in jih zamenjali s slovenskimi, pisali so gesla o svobodni Sloveniji, o Rusiji in proti Hitlerju. K Iršiču v Šmartno so prišli s Pohorja nekateri borci Pohorske čete, tudi njen kurir Vlado Robič, ki je prinesel pismo pokrajinskega komiteja, s katerim so Rada Iršiča sredi julija 1941 poklicali na delo v Maribor. Iršič, ki je bival leta 1941 okoli 97 dni v Mislinjski dolini, je okrepil partijsko organizacijo in skojevsko skupino v

Slovenj Gradcu, Mislinju in Dravogradu. Tu se je sestajal s Francijem Golobom, akademskim slikarjem, ki je organiziral iz vrst slovenskih delavcev na gradbišču Siemensu močno uporniško skupino. Franci Golob, organizator upora v Dravogradu, je delal po navodilih pokrajinskega komiteja. Stanoval je pri sestri kmeta Klančnika v Podklancu, kamor so prihajali kurirji in aktivisti osvobodilnega gibanja. Večkrat je prišel tudi Rado Iršič, ki je imel tamkaj sestanke s člani Golobove skupine. Iršič je v Slovenj Gradcu okrepil skojevsko organizacijo, v gozdu ob reki Mislinji je sklical sestanek, na katerem so izvolili za novega sekretarja Jožka Špragerja-Branka. Volili so javno. Izvolili so tudi svojega referenta in zaupnika za zveze. Rado Iršič je že junija 1941 sprejel za člana partije zaslužne skojevce — Pavla Juvana, Ferda Januška in Branka Špragerja. Le-ta je dvakrat spremljal Iršiča na sestanek v Podklanec pri Dravogradu, kjer so že zvedeli, da je partizanska četa tudi na Pohorju.¹⁸ V Iršičevi dobi so po mnenju takratnega skojevca Marjana Britovška tvorili partijsko celico v Slovenj Gradcu inž. Rado Iršič, Valentin France-Zdravko, Štefka Štiblerjeva, Ferdo Januška, Pavle Juvan in Zdravko Čebular iz Mislinja, medtem ko so ostali člani skojevske skupine vsi iz leta 1938, razen sekretarja Draga Druškoviča, ki je bil izgnan v Srbijo. Do hujšega osipa v skupini pa je prišlo v juniju, ko so odšli na delo k Siemensu v Dravograd trije skojevci: Oskar Slemenik, Ervin Mlekuš in član Partije Ferdo Januška. Vsi so bili v slovenjgraškem skoku vsa leta vzorni in odločni skojevci, zato so se v Dravogradu takoj priključili skupini, ki je tamkaj načrtovala velike podvige, ostali pa so še naprej povezani s partijsko organizacijo v Slovenj Gradcu. Še v Iršičevi dobi so zbiral partijske organizacije vso potrebno pomoč za partizane na Pohorju in tudi za ilegalce. Pri tem je bila v veliko pomoč mreža zaupnikov Osvobodilne fronte, ki jo je organiziral Rado Iršič.¹⁹

(se nadaljuje)

Viri in opombe:

- 1: Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, podatek za okraj Slovenj Gradec.
- 2: Vprašalna pola celice Slovenj Gradec o ekonomskem položaju delovnega ljudstva poslana pokrajinskemu komiteju KPS za Slovenijo, v Zgodovinskem arhivu CK ZKS (v nad. ACK ZKS)
- 3: Proces proti slovenskim komunistom, pod naslovom Feuerberk Izak, proti Karlu Barletu, Tonetu in Jožetu Raderju in razsodba okrožnega sodišča v Celju 9. aprila 1934: Anton Rader 3 leta robije. — Izjava organ. sekret. oblastnega komiteja KPS Maribor Branka Babiča o razmerah v Slovenj Gradcu do poletja 1940.
- 4: Bogdan Žolnir: Slovenj Gradec ob občinskem prazniku 25. 8. 1957. Življenje narodnega heroja Franca Vrunča. — Izjava Drago Druškovič v arhivu Muzeja ljudske revolucije Slovenj Gradec, v nad. AMLRSG
- 5: Drago Druškovič, izjava v AMLRSG
Bogdan Žolnir: Zanimiva pot slovenskih katoliških duhovnikov — partizanov Jožeta Lampreta in Franca Šmona: Z brevirjem in titovko, VEČER, 7 DNI, 12. 6., 19. 6., 26. 6. in 3. 7. 1975
- 6.: Franc Šmon, izjava v AMLRSG: Vinko Cajnko — Telesna vzgoja treh dolin. Slovenj Gradec 1957, izdal TVD Partizan, str. 228.
- 7: Izjave: Drago Druškovič, Jože Šprager, Jože Zaluberšek, Miha Klakočar, Marjan Britovšek in Nada France — Primožič v AMLRSG; Jože Druškovič, pismo ministru V. Kukovcu 11. julija 1938 v imenu mladih marksističnih intelektualcev o kritičnih trenutkih po priključitvi Avstrije, prepis v AMLRSG;
- 8: Vinko Cajnko pred sodiščem v Slovenj Gradcu leta 1937, ker je razširil 20 kg komunističnih letakov "Klerikalno narodno izdajstvo" s podnaslovom "Tujec steguje roke po naši zemlji". A CK ZKS
- 9: Tone Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji 1941 — 1945, str. 97. — Dušan Biber, Nacizem in Nemci v Jugoslaviji, str. 154 — 155.
- 10: Imena zaupnikov nacistične Nemčije iz Slovenj Gradca v knjigi Gaugrenzlandamta v Gradcu 1940—Vertrauensmännerliste der Untersteiermark; knjiga v AMNO Maribor
- 11: Drago Druškovič, izjava v MLRSG,
- 12: Jože Šprager in Jože Zaluberšek, izjavi v AMLRSG; Obsodba proti Jožetu Druškoviču in Blažu Rōcku z dne 9. 5. 1940 in razsodba o znižanju kazni z dne 19. 6. 1940 v ACK KPS
- 13: Miha Klakočar, Drago Druškovič, Nada France—Primožič in Heda Smolnikar, izjave v AMLRSG.
- 14: Bogdan Žolnir, Vinko Cajnko, Karel Rojnik, izjave v AMLRSG.
- 15.: Nacistični razglas v AMLRSG; Spisek uslužbencev izpostave gestapa po Slovenj Gradcu v AMLRSG. — Poimenski seznam in zaporedni transporti izgnanih Slovencev iz slovenske Štajerske-Verzeichnis der aus des Untersteiermark ausgesiedelten Personen, knjiga v AMLRSG; Tone Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941—1945, Okupacija slovenske Štajerske in Gorenjske, str. 131, in Deportacija prvega vala str. 239 (v nad. Ferenc). B. Žolnir: Selili so nas skozi taborišče Šmartno, Mislinjska dolina, leto IV, št. 11—12, 1. 6. 1961 Ferenc: Prekinitve deportacij od 21. 8. 1941 do konca vojne, str. 263
- 16: Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji I.
- 17: Štefka Štibler: Mislinjska dolina se prebujala, izjava v AMLRSG
- 18: Sergej Kraigher: Bitka, kakor življenje, dolga. Cankar. založba 1975, str. 167; pisec omenja navodila, ki so jih prejeli za organizacijsko in politično pripravo vstaje.
- Štefka Štibler: Mislinjska dolina se prebujala; izjava v AMLRSG, o popisni akciji.
- F. Filipič: Prvi pohorski partizani, Založba Obzorja 1965, str. 76
- Jože Šprager: inž. Rado Iršič, prvi organizator upornega gibanja v koroškem kotu; Alojz Kogelnik iz Podklanca o prihodih Rada Iršiča do Francija Goloba; Tone Britovšek o prvem letu okupacije v Slovenj Gradcu; Albin Žižek: Prvi napisi leta 1941 proti Hitlerju v Slovenj Gradcu; zapisi v AMLRSG.
- 19: Marjan Britovšek: Organizacijska struktura partije 1941 v Slovenj Gradcu. — Drago Druškovič o skojevcih v Slovenj Gradcu, Ferdo Fišer in Alojz Kogelnik, p.d. Klančnik o slovenjgraščanih, ki so kot skojevci sodelovali v uporni skupini s Francijem Golobom v Dravogradu; izjave v AMLRSG.

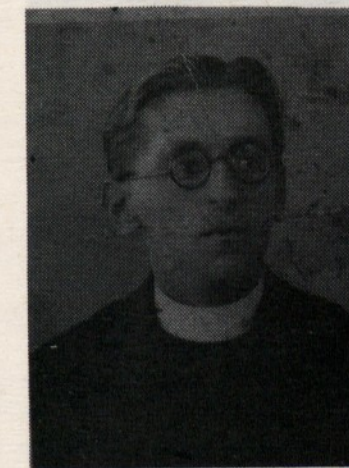
Jože Druškovič

Valentin France — Zdravko

Tone Rader

Jože Lampret

Vinko Železnikar; študent medicine

RISTO STOJANOVIČ

STALIŠČA O NEKATERIH KONFLIKTNIH V SAMOUPRAVNIH ODNOSIH IN MOŽNOSTIH ZA NJIHOVO RAZREŠEVANJE

(nadaljevanje in konec)

Sistem vodenja, kvaliteta odnosov, pravila obnašanja med delavci in organizatorji dela naj bodo čim bolj avtoritativni in čim bolj participativni. Sicer pa, odnosi med delavci in vodilnimi so bili in bodo bolj demokratični, če so samoupravni odnosi bolj razviti ker le-ti zagotavljajo, da je poprečni vpliv vseh skupin večji, kot pa je v delovnih organizacijah, kjer samoupravni odnosi niso ustrezno razviti.

Ena izmed poti je tudi ta, da je delavec pri svojem delu čim bolj samostojen in odgovoren. Z drugimi besedami, odgovornost mora samoupravljalce stimulirati k akcijam, da bodo v največji meri vključeni v vse tokove družbenega življenja. Torej, sistem odgovornosti je in mora biti samostojna kreacija delovnih ljudi. Glede "notranje" odgovornosti v delovnih organizacijah pa je potrebno empirično ugotavljati med drugim tudi to, zakaj se npr. odgovornost v posameznih delovnih organizacijah razlikuje. Istočasno pa ne bi smeli pozabiti na nekatera dejstva, t.j., da samoupravljanje pogosto vsak pojmuje po svoje. V delovni organizaciji nima svojega nazora o samoupravljanju le vsak direktor, ampak tudi vsak neposredni proizvajalec in drugi. Samoupravljanje si prilagaja vsak po svojih, pogosto le trenutnih interesih. To dejstvo je omenjeno zaradi praktičnih posledic oz. krožne zveze med teorijo in prakso; posa-

mezniki zelo različno, včasih celo nasprotno družbeno dejavnost (odnose, odločitve itd.) razglajajo za "samoupravno". Vprašanje pa je, če je resnično tako. Zato pa je hkrati potrebno pravočasno in ustrezno ugotoviti, kakšna je dejanska zavest ljudi v določeni delovni sredini, ugotoviti stopnjo njihovega znanja, ker prav gotovo ima tudi to ustrezen vpliv na obnašanje ljudi. Kadar se postavlja vprašanje, kdo je odgovoren za nastale večje ali manjše konflikte, zakaj je do teh prišlo, npr., če je vzrok temu neustrezno obračunan osebni dohodek, neustrezna norma itd., je potrebno v takih primerih temeljito poiskati vzroke, akterje, nato pa izreči ustrezne vzgojno disciplinske ukrepe.

Težko je reči, da je konfliktov malo ali veliko, vendar obstaja dejstvo, da so bolj ali manj prisotni v raznih oblikah, saj je naša družba izredno dinamična, razvoj našega samoupravljanja pa je in bo potekal v burni revolucionarni rasti. Boj za samoupravljanje in v samoupravljanju je hkrati tudi boj proti objektivnim in subjektivnim konfliktom, ki nastajajo od znotraj ali pa so umetno "pripeljani" od zunaj. V administrativnem sistemu se je država posluževala ostrih ukrepov za zaščito sistema. Tako so npr. bile protestne ustavitve dela okvalificirane kot družbeno škodljive in bi ukrepi bili ostri, danes pa delavci vedo, da takih sankcij ni in ne bo nobenih reperkusij. Verjetno se je v praksi pokazala tudi škodljivost ob nekaterih protestnih ustavitvah dela, ker so delavci želeli doseči, celo izsiliti to, kar družbeno ni upravičeno. Zato je potrebno vedno podrobno proučiti, ali je bilo resnično prisotno izsiljevanje, nedisciplina, surovo obnašanje vodilnih itd. Če se ugotovi, da je bilo tako, potem je potrebno izreči ustrezne vzgojno disciplinske ukrepe tistim, ki so na take konflikte vplivali. Na drugi strani pa nam to narekuje misel, da je nelogično, da se delavci v takih OZD, TOZD itd. ne morejo pogovoriti na drug način, da si sami ne organizirajo takih oblik medsebojnega komuniciranja, ki bi odpravile "potrebe" po konfliktih.

Zato pa moramo prej vedeti, kdo je dolžan poskrbeti, da se določeni problemi rešijo, kdo naj sodeluje pri tem, kaj zahtevajo delavci, ali obstajajo realne možnosti za uresničitev določenih zahtev itd. Če se ugotovi, da določena skupina delavcev izsiljuje, je potemtakem treba take izstope odklanjati, ker so takšne zahteve bolj ali manj družbeno škodljive in neupravičene. Dejstvo je, da je v bistvu vse to v naših samoupravnih aktih določeno, precizirano, poraja pa se vprašanje, ali se tega tudi vedno ustrezno držimo.

Ne smemo čakati, da se konflikti nakopičijo oz. skrajno zaostrijo. Angažiranje samoupravnih organov (npr. delavskega sveta) in subjektivnih sil je pri sprotne, nenehne reševanju le-teh nujno potrebno. Dejstvo je, da če so samoupravni organi in subjektivne sile bili ob robu dogajanja, čakali in pasivno opazovali, so določeni konflikti dobili skrajne razsežnosti, reševanje pa je potem bilo veliko težje.

Če pa so konflikti nastali zaradi osebnih dohodkov in so se povrh še zaostri, potem je njihovo razreševanje v pristojnosti ustreznih samoupravnih organov (npr. delavskega sveta) in subjektivnih sil, nikakor pa ne v pristojnosti vodilnih (direktorjev), t.j. poslovnih organov. Praksa je v določenem smislu pokazala, da ob takih priložnostih vodilni obljublajo delavcem povečanje osebnih dohodkov. Glede na to, da je to v pristojnosti delavskega sveta, je torej vodilni prekoračil svoja pooblastila. V tem primeru mu je potrebno izreči vzgojni disciplinski ukrep.

Nemalokrat potekajo razprave o razponih v osebnih dohodkih in delavci zahtevajo, da so le-ti čim manjši. Takšne težnje je treba odklanjati, ker so to v bistvu zahteve po "uravnolovki", potrebno jih je obravnavati na ustreznem nivoju, npr. na zborih delavcev, skratka, nenehno osveščati delavce, da so tudi takšne zahteve "voda na mlin" negativnim težnjam k uravnolovki, centralizaciji, etatizmu itd.

Če so konflikti v OZD, TOZD itd. pogosti, se nam vsiljuje vprašanje, zakaj je tako. Tudi ta odgovor seveda ni preprost. Zanj je potreben študij, analiza stanja medsebojnih odnosov itd. Teoretiki so si pri tem dokaj enotni, namreč, da pri tem gre za neurejene samoupravne odnose, nezadosten vpliv delavcev na samoupravne organe, obratno pa imajo vodilni delavci v delovnih organizacijah večji vpliv nanje. Določene študije so pokazale, da je za neposredne proizvajalce večja verjetnost negativnih ukrepov — kazni za prekrške — kot pa pozitivnih — nagrade,

priznanja. Obratno pa je to za vodilne. Ob tem je potrebno poudariti tudi to, da samoupravljanja ne smemo pojmovati kot absolutno avtonomijo posameznih delov neke celote-družbe, ker bi to pomenilo monopol posameznih skupin, temveč ustvarjajmo čim več možnosti za povezovanje vseh delov v celoto, predvsem posamezniki ne bi smeli nastopati izolirano! Le v sodelovanju z drugimi bodo progresivno učinkovito delovali za ustrezne socialistične odnose, saj je eden izmed vzrokov za konflikte v delovnih organizacijah tudi nasprotje med hierarhično organiziranim delom in demokratičnim načelom samoupravljanja; odraža pa se kot nasprotje med "vodilno linijo" in večino delavcev, kot izvrševalcev delovnega procesa. Tako je npr. poslovodni organ praviloma izvršilni organ delavskega sveta, po svoji socialni moči pa je pogosto nad njim, moralo pa bi biti obratno.

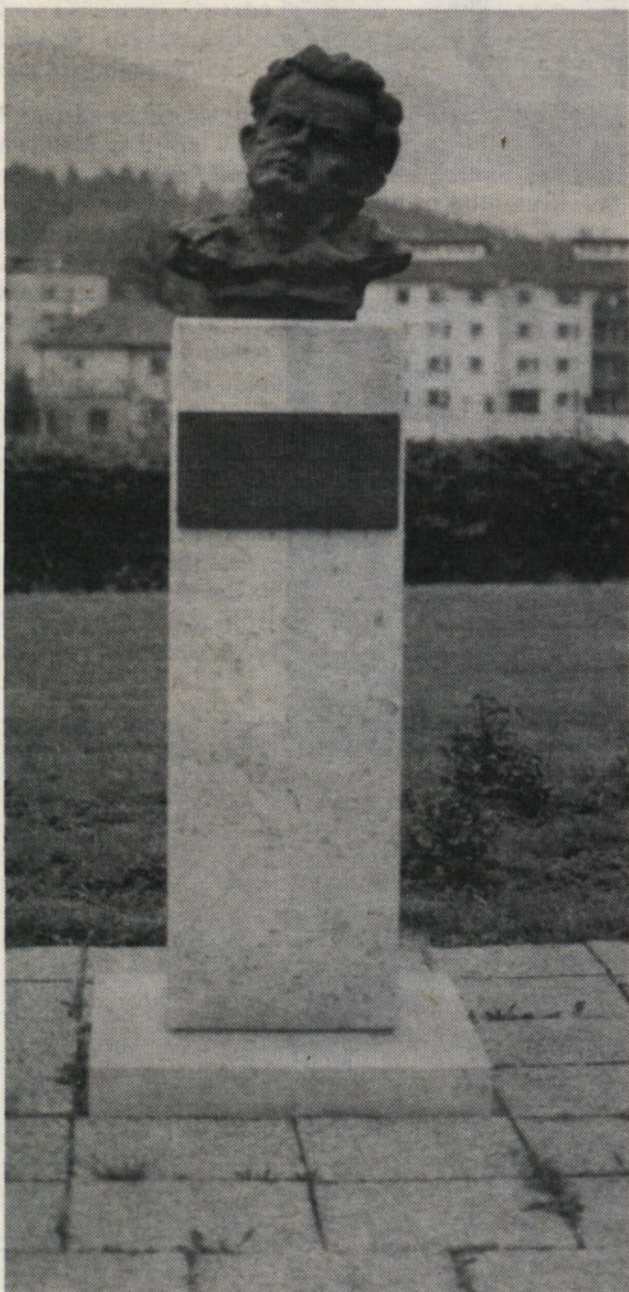
Pri odpravljanju oz. razreševanju določenih konfliktov je v nekaterih znanstvenih prispevkih zaslediti med drugim tudi to, da je potrebno:

- upoštevati vse predloge, pripombe, mnenja, zahteve, pritožbe delavcev; nujno pa je potrebno oceniti kvalitete oz. ustreznosti le-teh in šele potem ustrezno tolmačiti delavcem možnosti za realizacijo pripomb itd;
- večkrat na leto oceniti delo in sklepe ne le samoupravnih organov, ampak tudi drugih, ki sodelujejo pri delu, načrtovanju, vodenju itd;
- vnaprej je treba obveščati delavce o vsebini sej samoupravnih organov;
- nenehno ugotavljati skladnost ciljev med vodstvom in neposrednimi proizvajalci. Tisti, ki odločajo, morajo biti dobro seznanjeni z delom, uspehi in s problemi v delovni organizaciji;
- sproti analizirati odnos vodstva do članov kolektiva; če so kakršnakoli nasprotja, jih je treba sproti razreševati;
- delavci naj čim bolj sodelujejo pri odločanju; prisotna naj bo sproščenost v nesoglasanju z vodilnimi v OZD, TOZD itd.

V naši socialistični samoupravni družbi smo zlasti z novo ustavo, z zakonom o združenem delu in delovnih razmerjih itd. za ustvarjanje in dograjevanje novih družbenih odnosov med drugim organizirali ter določili mehanizme tudi za odpravljanje deviantnosti, konfliktov itd., t.j., take oblike družbenega nadzora, v katerih se lahko aktivirajo najširše delovne množice. Tako smo npr. ustanovili organe samoupravnega družbenega nadzora, delavskega nadzorstva, sodišča združenega dela, razsodišča, poravnalne svete, različne komisije, narodno zaščito oz. družbeno samozaščito, imenovali družbene pravobranilce samoupravljanja, itd. Vse to štejemo za sestavine našega sistema socialističnega samoupravljanja, saj vsi ti organizmi obravnavajo določene konfliktne pojave v razmerjih med ljudmi, škodljivo gospodarjenje, nezadostnost pri varovanju družbenega premoženja itd., skratka vse, kar je predmet samoupravnega delovanja. Svoje naloge pa opravljajo oz. uresničujejo z ustreznim opazovanjem, vrednotenjem pojavov, s poročanjem, posredovanjem podatkov, proučevanjem, obravnavanjem, preprečevanjem, pomirjanjem, prepričevanjem, razsojanjem z nasveti, dogovarjanjem, prostovoljnim izpolnjevanjem obveznosti itd., odvisno od tega, na kateri organ izmed teh se pristojnost nanaša. Samoupravno družbeno nadzorstvo v svoji preprečevalni vlogi za preprečevanje in razreševanje deviacij, konfliktov ipd. nima atributov države, zato zanj nista značilni grožnja in prisila. Zaradi tega razreševanje konfliktov v naši samoupravni družbi je in mora biti skrb nas vseh, toda še bolj bi bilo, da nenehno preventivno delujemo, da do njih ne bi prišlo.

Ob vsem tem pa lahko mirno sklepamo, da za našo samoupravno družbo ni nobena nesreča, ker se je razvijala ob premagovanju nasprotij, reševanju konfliktov in tudi odpravljanju določenih subjektivnih napak, saj niti ena družba v zgodovini človeštva ni imela v svojem razvoju mirne poti, pa je tudi naša ni mogla imeti. Zlasti je treba poudariti, v kakšnih razmerah je potekal ta razvoj in kje smo začeli. Tudi v prihodnosti ne moremo pričakovati, da bi naš nadaljnji razvoj potekal brez vsakih nasprotij oz. konfliktov. Toda zelo pomembno je, da ima naš delavski razred svoje revolucionarne subjektivne sile, ki so ga sposobne voditi in bodo vselej sposobne presegati in premagovati protislovja, težave in konflikte na poti v svetlejšo prihodnost.

Konec

Rade Nikolić, Heroj Franjo Vrunč, bron, 1978

JANKO MESSNER

Rojen 13. 12. 1921 v Dobu pri Pliberku. Obiskoval gimnazijo v Celovcu in Šenpalu. V Ljubljani je diplomiral na Filozofski fakulteti (slavistika). Od leta 1947 do 1955 je poučeval na gimnaziji Ravne na Koroškem, od tam se je preselil s svojo družino v Celovec. Zdaj poučuje na slovenski gimnaziji, prevaja, piše kritike, eseje in prozo.

Samostojna dela: Skurne storije (1971), Iz dnevnika Pokrznikovega Lukana (1974), Zasramovanci... združite se! (1974), Pogovor v maternici Koroške Slovenke (literarna drama uprizorjena v gledališču "GLEJ" Ljubljana 1974). Vrnitev (RTV drama, 1975), Skurne storije (pomnožena izdaja) v zbirki "Sodobna beseda jugoslovanskih pisateljev" pri MK 1975. Zbirka satiričnih pesmi "Fičafajke grejo v hajke", 1980, Klub Prežihov Voranc, Celovec.

SLIKA I

Kako je bilo to v resnici s tisto lučjo sveta, ki da sem jo zagledal 13. (!) decembra 1921, danes z najboljšo voljo ne morem presoditi. Zdi pa se mi mnogo bolj verjetno, da je bila mrakoba tega sveta, kajti v našo dimnico ne verjamem da se je prikradla kdaj kaka dnevna svetloba.

Eno pa lahko rečem z gotovostjo: julija istega leta so postavili Adolfa Hitlerja za predsednika nacistične stranke NSDAP. In ni se pogreznila samo Nemčija v dolgotrajen mrk, tudi mene so že kar nekaj dni po mojem rojstvu spravili v kaj slabo luč, saj so me temeljito opeharili:

Moja rajna mati Ivana Možina, doma iz Rakitnika pri Postojni, torej resnična, neovržna Slovenka iz dežele Martina Krpana, zaradi porodnega prisada priklenjena na posteljo, je naročila moji botri, naj me da krstiti na J a n e z a ali njegovo manjšalnico Janka.

Iz te moke pa ni bilo kruha.

Župnik v Pliberku je odločil drugače:

— Živel bo v nemški Avstriji, zato naj mu bo ime J o h a n n Evangelist pa mirna Bosna.

Župnik mi je hotel storiti s tem uslugo. Storil pa mi je krivico.

Bog ga zategadel ne bo poklical na odgovor, kajti vrhovni poveljnik nebeškega kraljestva — o tem sem trdno prepričan — je prav gotovo — Nemec.

SLIKA II

Župnik Ignac Muri je podpiral vse svoje življenje s svojimi skromnimi mesečnimi dohodki v mali župniji Gorenče pri Rudi revne dijakke — slovenske kmečke sinove južno in severno od Drave.

Ta gospod me je v svojem župnišču naučil nemške analize. Potreboval sem jo za sprejemni izpit v gimnaziji.

Njegova inštrukcijska ura je bila takale:

— Kako se imenuje predikat po nemško, sinko?

— Imenuje se Satzaussage, povedek.

— Dobro. In kako vprašamo po povedku?

— Kaj se v stavku pripoveduje ali pove?

— Dobro, sinko. Povedek je pri govorjenju najvažnejše. Zapomni si to. In dobro prisluhni, kaj naši nemški sovražniki na Koroškem pripovedujejo o nas Slovencih! — Mnoge laži pripovedujejo o nas, poba. Na primer tisto, da so o n i zmagali v borbah za Koroško pred plebiscitom, ali pa tisto, da so plebiscit izvedli d e m o k r a t i č n o , in tisto, da je nedeljena Koroška b o ž j a volja... Takšne laži so njihovi povedki. In zdaj mi povej, poba, kako se pravi subjekt po nemško!

— Pravi se Satzgegenstand, osebek.

— Pravilno, sinko. In glej, ti nemški sovražniki so tisti subjekti, ki imajo na Koroškem besedo, se pravi, ki imajo kaj povedati. Mi Slovenci pa smo samo njihovi objekti, njihovi predmeti, ki jih uporabljajo in zlorabljajo...

A ne pozabi, poba, da spadamo koroški Slovenci k velikemu deblu Slovanov. In zdaj mi povej, katera besedna vrsta so Slovani.

— Slovani so samostalnik, Hauptwort.

— Priden si, sinko... Hauptwort in der Mehrzahl, zapomni si to... Slovani so v množini ... so Rusi, Ukrajinci, Poljaki, Čehi, Slovaki, Lužiški Srbi, Hrvati, Srbi, Makeдонci, Črnogorci, Bolgari in mi Slovenci... Mi vsi smo Slovani. Slovani so v množini, Slovenci smo njihovi bratje, smo otroci iste matere.

In zdaj mi povej še kak glagol, če katerega poznaš.

— Jesti, piti, igrati se...

— Prav si uganil, poba, in — ljubiti. Da, ljubiti je tudi glagol. Najvažnejši glagol v človekovem življenju. Kristus je to rekel. Vsak človek bi moral ljubiti svoj materin jezik, kakor bi moral ljubiti svojo mater, najsi je ta imenitna ali preprosta.

In izdati je tudi glagol, najsramotnejši glagol v človekovem življenju, kajti kdor svoj materin jezik izda, je kakor Judež Iškarjót... Ta je Jezusa Kristusa izdal. Za trideset srebrnikov.

In 'Judaskuss' v nemščini, kaj meniš, sinko, kakšna beseda je to?

— Ne vem, gospod.

— To je sestavljena beseda. Sestavljena iz izdajstva in prijaznosti. Malopridna sestavljenka, da je ni malopridnejše. In materin jezik, no, kaj praviš?

— Je tudi sestavljenka. Samostalniška sestavljenka.

— Prav praviš, poba, to je najimenitnejša, najsvetejša sestavljenka v človekovem življenju, sestavljena iz čiste ljubezni in samospoštovanja. Kdor jo vrže v blato, je kakor bogokletnik... Je nizkoten človek.

— In kaj pomeni to — nizkoten, gospod?

— Nizkoten je pridevnik, poba, Eigenschaftswort. Ta nam pove lastnosti kakega človeka... Še veš, kako pridevnik spoznaš?

— Tako, da vprašam, k a k š e n j e k d o .

— Tako je, to si si dobro zapomnil. In zdaj te vprašam, k a k š n i s o t i n e m č u r j i ! Nizkotni so, ti pravim, podli, ker se sramujejo svojega materinega jezika in ga skušajo izdati. Ker trdijo, da so nekaj, kar biti ne morejo — Nemci. Ker lažejo, kakor pes teče... To pa je smrten greh, sinko, greh zoper Svetega Duha, kajti če so že nesramni tisti Nemci, ki se napihujejo nad nami Slovenci na Koroškem, so resnično nizkotni tisti Slovenci, ki se obračajo proti lastnemu narodu; ki pljunejo v svojo lastno skledo...

.....

Te inštrukcije gospoda Ignaca Murija so mi šle do živega.

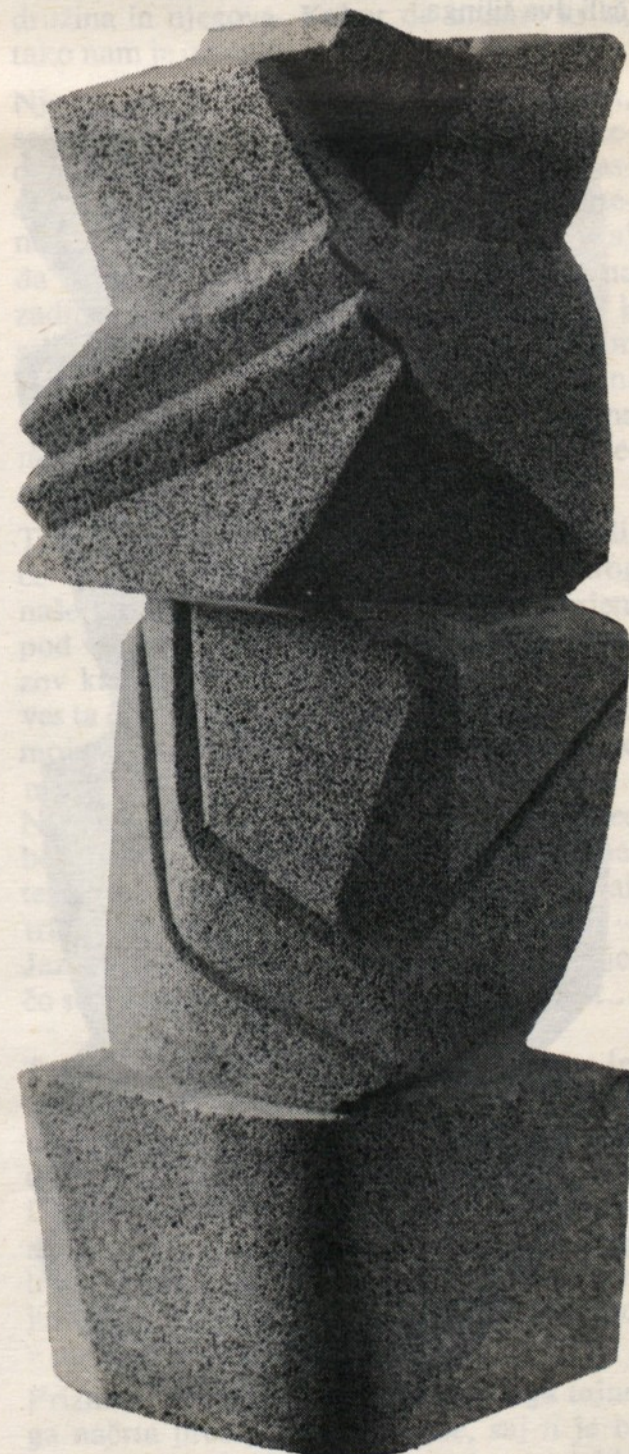
Opravil sem sprejemni izpit za gimnazijo, čeprav sem pismeno nalogo zabil na 'nezadostno'. Imeli smo spis "Meine erste Fahrt mit der Eisenbahn", moja prva vožnja z vlakom.

.....

Da me zdajle, ko ta gospod že dolgo v zemlji počiva, kdo vpraša, ali sem mu za to stavčno analizo hvaležen ali ne, ne vem prav, kaj bi mu odgovoril.

Verjetno bi mu dejal: da.

Kajti če pomislim, kakšna je zavest nekaterih mojih takratnih sošolcev, ki niso imeli

Rade Nikolić, Tektonski premik, umetna masa, 1979

takega Murija za inštruktorja, se pravi takšni so z a d a j za svojim koroškim heimatlookom, jih nikakor ne zavidam.

In to brez napuha.

Četudi mi gospod Muri tedaj v zvezi z 'nemčurji' ni razložil nekih vzrokov za posledice.

Hvaležen sem mu preprosto v Schopenhauerjevem duhu, ko ta razlikuje, kaj človek je, kaj ima in kaj predstavlja, kajti koliko je stvari v tej koroški deželi, ki jih nikakor ne potrebujem: parcele, motorni čolni, sanjske vile, akcije, zastavnice, ribniki za gojitev postrvi, dukati, ravnateljski stoli in titule.

Ko si je človek na tem svetu poiskal topel kvartir in ima v njem dovolj jesti in piti, se mi zdi, da so najvišji in najtrajnejši užitek d u h o v n i .

Človekov materin jezik je brez dvoma osnova in gojišče teh užitkov.

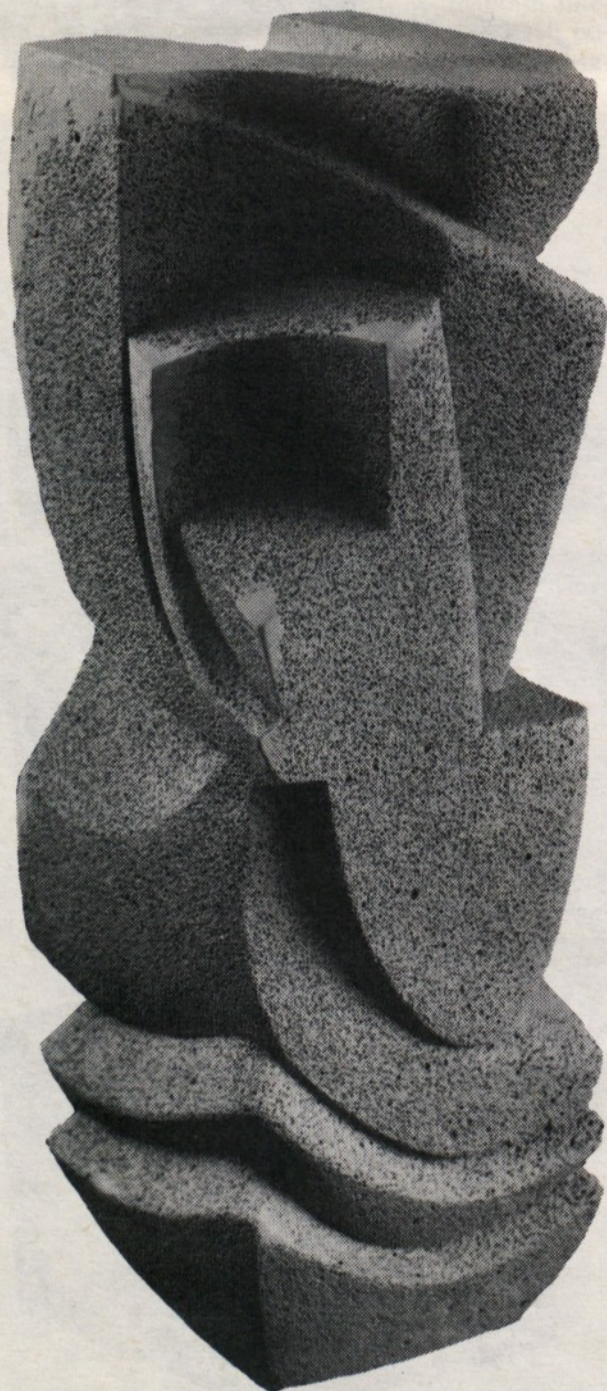
SLIKA III

Bil sem tri leta v celovškem Marijanišču, kjer so pripravljali kakih dvesto dijakov za duhovniški naraščaj.

Bil sem s kmetov in nikoli nisem imel groša pod palcem.

Moji meščanski sošolci pa so bili pri denarju. Posebno tisti iz Celovca.

Pa so mi predlagali kupčijo: če naročim frizerju, ki je prihajal vsakih štirinajst dni v zavod, da me ostriže na balin, mi bojo izplačali dva šilinga.

Rade Nikolić, Prerezan cvet, umetna masa, 1979

S častno besedo in še v roke smo si segli. (To je bilo v letih po prvi vojski mnogo denarja za dijaka.)

Stisnil sem zobe in izročil glavo frizerju.

Imeli so hudičevo veselje z mano.

Držali so mi ogledalo pred nos.

Sramoval sem se tako, da bi se bil najraje pogreznil v zemljo. Bil sem ves rdeč v glavo.

Potem mi je eden od njih kanil črnila na plešo.

.....

Niso zbrali denarja zame.

Govorili so gladko nemško, jaz sem nemško jecljal.

Bili so meščanski sinovi, jaz kmečki sin.

.....

Še dandanašnji se ne zanesem na meščane.

Še manj pa na take, ki bi to radi bili.

SLIKA IV

Jutri dan po 'anšlusu' Avstrije so pridivljali Hitlerjevi mladinci trumoma v celovško marijanišče, v dijaški dom, ki je skrbel za duhovniški naraščaj na Koroškem.

Vdrli so v učilnice in spalnice pa potrgali vsa razpela z zidov. Na njihova mesta so pritrdili velike fotografije Hitlerjeve glave.

Potem so nas ti mladi naceji 'razsvetljevali' in ukazali, naj se kar koj vseli v naše možgane germansko bogovje.

Naši prefekti, katoliški duhovniki, so se iz strahu pred temi divjaki poskrili v svoje sobe in se zaklenili.

Niso se postavili pred razpela, da bi jih zavarovali.

Kakih deset let po tem doživetju sem obiskal v okrajni bolnišnici v Slovenjem Gradcu Lovra Kuharja — Prežihovega Voranca.

Neki gorečneži so tudi tam hoteli sneti razpela s sten v bolniških sobah, kajti precejšen del slovenskega klera je v času osvobodilne vojne sodeloval z Adolfom Hitlerjem.

Neki neozdravljivi bolniki, priklenjeni na posteljo, so se temu naklepu uprli.

Prežihov Voranc, ki je bil tisti čas tudi že pacient te bolnice, je to zvedel.

Zahteval je, naj razpela ostanejo na stenah, dokler jih pacienti hočejo imeti.

In so ostala na stenah.

Prežihov Voranc je bil komunist.

Pred drugo svetovno vojsko funkcionar KOMINTERN-e.

SLIKA V

Zadnjo zimo pred koncem vojske 1945 so me iz regenburškega zavoda za zdravljenje duševnih bolezni potisnili v neki kazenski bataljon Hitlerjevega wehrmachta blizu Königsberga, ker sem bil v mrzlici zastran tropske malarije opsoval Hitlerja, Göringja, Goebelsa in kompanijo, naj jih pobere

hudič. — Fronta na vzhodu je potekala tedaj za Königsbergom v nepreglednih mogočnih gozdovih.

Kaznjenci smo prejeli puške in municijo iz razumljivih vzrokov šele tik pred 'sovražnikom'.

Razdelili so nam jih mlečnozobi praporščaki esesovci, ki naj bi na nas pazili, da ne bi nihče ušel.

Bilo je že temno.

Jaz svoje puškare nisem nabasal, temveč sem jo kar koj zabrisal v grmovje in skušal zbežati k Rusom. Ne spominjam se več prav, vendar mislim, da mi je pri tem pomagal neki degradiran oficir. Eden izmed tistih, ki je bil prav tako do grla sit krvavih vojaških iger, a se je na vojno obrt bolje spoznal kakor jaz. Tipala in tavalala sva med drevjem v tisto smer, iz katere smo slišali v mraku iz zvočnikov po štajersko nemško takšne spodbudno vabilo:

— Vrzite puške v koruzo in pritecite k nam! Vemo, da ste antifašisti! Rdeča armada vam ne bo skrivila lasu! Vemo, da ste kaznjenci! Vrzite puške v koruzo in pritecite k nam...!

Previdno sva se premikala, da po možnosti ne bi stopila na kako suho vejo. Nisva si upala glasno dihati.

Na vsem lepem je užgalo in zaregljalo čisto blizu naju na nekem križišču.

Esesovski tankovski grenadirji so sprožili na naju ogenj iz strojnic.

Zadeli sta me dve krogli: presekana živčna vrv v levi nadlahti in prestreljena pljuča.

Padel sem na nos.

Takoj sem omedlel.

Moral sem dolgo tako ležati. Kot prvi izmed čutov se je v meni prebudil občutek, da me zebe v prste na rokah in nogah. Potem se je zganil okus: na nebu v ustih je bila sladka lepljiva kri. Potem se je vzdramil sluh: suhe veje so pokale nekje za mojim hrbtom. Slednjič sta se mi vrnila še voh in vid: zemlja je dišala po smrekovih iglicah in kake tri pedi kraj sebe sem zagledal v mlademu snegu široko sled goseničarja.

Ležal sem na levi roki in že mislil, da mi jo je odtrgalo, tolikšne bolečine sem čutil v nadlahti.

Skušal sem se laže nekoliko premakniti, zasukati in vzdigniti, pa ni šlo. Takoj sem spet padel na obraz v lužico krvi pred nosom. Pri tem me je obšel občutek, kakor da drsim čisto lahek v nekakšno sladko temo. Ta je bila oranžna in je tiho šumela — kakor kaka simfonija v visokih svetlih tonih. Prijetna toplota se mi je razlila po vsem ožilju.

Ko sem se spet zavedel, sem se skušal počasi po komolcih prekobacati pod bližnjo smrečinko na kopno, da bi tam umrl. Izguba krvi pa mi tega ni dovolila. Spet sem zdrsel v nezavest.

Ko sem se v tretje prebudil, sem se grozovito razjezil sam nad seboj, kako sem le mogel biti tako neroden, da so me ustrelili v tem trapastem lesu. Le kaj si bo o meni mislila moja uboga mati!

Moj ponos je bil globoko ranjen.

In ta rana je bolela huje kakor obe drugi.

Tedaj sem se spomnil še svojega pridnega brata Jožeta, čigar kosti so ležale kdo ve kje

v ruski zemlji in trohnele že tretjo zimo. Nesmisel njegove smrti je odprl brezno obupa v mojih prsih. Moja uboga mati! Zdaj bo prejela še o moji smrti črno pismo s fronte!! Najraje bi si bil populil vse lase...

Osel nesrečni — v tem prekletem pruskem gozdu!

Ne zastran sebe. Meni ni bilo nič več mar. Bil sem duševno in telesno na tleh.

Na koncu.

Padel za Adolfa Hitlerja. Padel za smrtnega sovražnika slovenskega naroda! Padel za morilca drage mi tete Jožice Flander!

Vzdihnil sem onemogel:

— O Bog, pomagaj mi!

Ni se zganil. Moja nesreča mu je bila figo mar.

Saj se tudi za mojega brata Jožeta ni zme-nil.

Saj se tudi za mojo teto Jožico ni zmenil.

Preklel sem njega in cel svet.

In sem nenadoma občutil, da ga sploh ni.

V tem prekletem pruskem gozdu prav gotovo ne.

Morebiti dremlje kje v svojih katedralah.

Če se mu še j a z nisem smilil, zakaj zbija z mojo m a t e r j o take krute šale? S s v o j zvesto svetnico? Šest otrok je vzredila v spoštovanju do n j e g a.

Uboga...?

Videl sem jo razločno pred seboj.

Videl sem, kako premika ustnice.

Njene tople oči so me gledale.

Njene velike roke so prekrižane počivale v njenem naročju.

Njene žuljave roke.

Bila me je groza.

Sramoval sem se pred njo, ker se nisem mogel vzdigniti.

To so bili moji občutki in moje misli.

Drugega nič.

Poznam smrt.

Ne bojim se je.

Vem, da umiranje ne boli.

Je kakor glasba.

Oranžna in tiho šumeča.

Prijetna toplota se ti razlije okrog srca, ki noče več.

Umiranje ne boli

Če se človeku pri tem ni treba jeziti sam nase.

SLIKA VI

Ako se človek vrne kot avstrijski državlj-an iz kake komunistične dežele v Avstrijo, se mora hočeš nočeš pripraviti na to, da bojo oblasti ugibale in proizvedovale, kaj da je z njim.

Le kaj je ta človek počel toliko let v komu-nistični Jugoslaviji?

Da, takšen človek ti je povrnjenec posebne sorte.

Vprašljive sorte.

In to zadošča, da ga v Avstriji še pes ne

povoha, kaj šele ORF — zvedava in klepeta-va avstrijska televizija.

Pred njene brneče kamer pride samo kak tuj državljan, takšen, ki svojo domovino po-pljuva.

Namestitev ali brezposelnost — sladki kruhek ali bič — tak povrnjenec se mora sam odločiti. In vsakteri pozna ukaz, čeprav ta nikjer ni zapisan: namestitev, se pravi kruhek, dobi tisti, ki se ukloni svobodoljubnemu, krščansko zveličavnemu zahod-noevropskemu avstrijstvu.

Vsak človek je tu na zahodu svoboden.

Tudi tisti, ki nima namestive, ki nima ne dela ne kruha.

Svobodno lahko gre pod vlak.

Nihče ga pri tem ne bo oviral.

No, jaz sem imel kljub temu še srečo.

Trojno.

To pomeni: neko Bolgarko, nekega sloven-skega rojaka in stare Rimljane.

Vrtnarica Danka, znana družabna Bolgarka na Benediktinskem trgu v Celovcu, mi je v jutranjih urah dajala delo pri svoji stojnici z zelenjavo. Bil sem njen pomožni prodajalec. Pri tej življenjsko pomembni zaposlitvi sem se prvokrat v svojem življenju zavedel, kako neživljenjski in nekoristen je bil moj gimnazijski pouk iz matematike. Kaj so ti tam za strojnico pomagali sinusi in kosinusi, integracije pa interpolacije, ko pa je šlo za to, da si — postavim — kar se da hitro na pamet izračunal, koliko stane 35 dekagramov težka kumara, ako je kilogram po 4.60 šil.

Danka ni imela ne gimnazijske mature ne univerzitetne diplome, a priznam brez pridržkov, da me je preklemano osramotila, ko ti je brž brž takole v glavi pomultiplicirala pa podivdirala in mi preko rame pošepnila, koliko da znaša.

Za dve uri dela sem potem smel nabasati polno košaro zelenjave za mojo družino.

Ob desetih se je pripeljal pome s svojim malim tovornjakom Gustl Zechner, priljubljen lesni trgovec iz Kotelj pod Plešivcem, kjer je doma Prežihov Voranc. Ustavil se je kratko na Kobaridski cesti (Karfreitstrasse), potrkal na naše okno in že sva odropotala v gozdove pri Žrelcu in na Selu merit, nakladat in plačevati les tamkajšnjih malih kmetov. Gustl je bil to, kar imenujemo ponavadi z izrazom 'domač človek'. Kakorkoli so ti naši rojaki trepetali pod duševnim pritiskom heimatdiensta, je s svojim naravnim vedenjem izvabil iz njih najlepšo slovensko domačo govorico — takole pri steklenici piva, ki ga je naročil za celo omizje.

Ko to pišem, se grejem v spominih nanj, kakor se je grela v tistih letih moja družina z njegovimi drvimi.

Ob dveh popoldne pa se je začelo šele moje pravo kruhoborstvo.

Ime mu je bilo Törli.

Ta je bil klasična žrtev klasičnih starih Rimljanov.

Ko sem takole stikal po celovških srednjih šolah za padlimi dijaki, ki bi potrebovali kako inštrukcijo in jo bili volje tudi plačati, se pravi po domače: jo mogli plačati, mi ga je v duhu pravil, ki veljajo za svobodni trg —

ponudba in povpraševanje — priporočil eden izmed tistih samovšečnih gromovitih rimskih polbogov, ki jih imenujemo tod po zahodni deželah preprosto prostaško "profesorji latinščine".

— Da ste prišli prej, gospod kolega, vsaj dva tedna prej, bi vam bil posredoval dva lažja primera, ki ju je prevzel moj kolega iz Prve gimnazije...

— Pa Törli? Kakšne pomisleke imate zoper njega? sem ga rahlo pobaral.

— Težko zapopadljiv, da ne rečem — zabit. Ako ga prevzamete, vam svetujem: nikakršnega jamstva za uspeh... Pri njem je vsako upanje zastonj... Ima pa premožne starše... Finančno nikakor ni problematičen...

Bil sem vesel, da sem ga dobil.

In da finančno nikakor ni bil problematičen, kajti to sem bil s svojo družino že sam.

Vzel sem latinsko slovnico v roke in se gulil, gulil vse večere pozno v noč stvari, ki sem jih že davno zgubil iz spomina, da sem potem podnevi Törliju obračal in razkladal Ovida, Liviusa in kompanijo. Resda mu jih nisem mogel toliko začiniti, da bi mu šli v slast, a vsaj davil se ni več z njimi. Tu pa tam sva bila oba tolikanj zadihana, da sva bila podobna Sizifu, ki je porival tisto svojo skalo na goro, ali ugnati se nisva dala. Törli mi je brezmejno zaupal pa napenjal sile in žile.

Nihče si ne more predstavljati veselja, ko je sredi šolskega leta iznenada prinesel svojo prvo ZADOSTNO pod eno svojih latinskih šolskih nalog. Vsi smo bili v zraku — moja družina in njegova. Kakor da imamo krila, tako nam je odleglo.

Njegov oče, velehotelir ob Vrbskem jezeru, se je pripeljal v zibajočem se črnem mercedesu na tesno dvorišče naše strme Schüttgasse, da so upokojenci in njihove zdolgočase-ne žene kar tako pritiskali nosove na šipe, kaj da to pomeni, naravnal mojo družino na zadnje sedeže, mene pa posadil spredaj k sebi — in že smo se odzibali z rahlim brnenjem, kar se da dostojno in dostojanstveno na gala kosilo, akoravno brez gale, na najlepšo teraso na svetu s pogledom na jezero.

Trije črni natakariji, kakor da bi jih iz škatlice vzel, so nam podritovali, svirilirili okrog naše mize vsak s svojim črnim propelerjem pod vratom in skušali razbrati z naših obrazov kakršnekoli tihe želje. Moji ženi je bil ves ta olikani cirkus s postrežbo na moč všeč, moja sinova pa sta šla bolj ali manj lačna od mize, podobna tistemu vojvodu Drašku v Njegoševem Gorskem vencu, ko je zašel med beneško gospodo, kajti česar kmet ne pozna, tega ne je, pa naj mu nanosijo deset ali trideset krožnikov in krožničkov na mizo. — Jaz pa sem se zamislil nad tisto lesketajočo se jezersko gladino in gradil prihodnost...

Tok mojih misli je bil nekako takšen: inštrukcije s Törlijem bom moral odslej uravnavati še bolj skrbno in previdno, tako da bo zadel vse nadaljnje šolske naloge ZADOSTNO — razen zadnje, kajti samo tako mi ga bo njegov rimski polbog kraj šolskega leta položil in mu pritisnil popravni izpit za jesen, meni pa s tem dal delo in honorar tudi v počitnicah.

Priznam, da mi je delala izvedba tega tajnega načrta precejšnje preglavice, saj ti je bil poba nepreračunljiv in bi se mi prav lahko

pripetilo, da bi me prijetno presenetil, ko bi me moral razočarati, in razočaral, ko bi me moral presenetiti. Skratka, predstavljeno v govorico kmetovanja, ki iz njega prihajam, se temu pravi, da je postal Törli iz Vrbe ob Vrbskem jezeru za mojo družino dragocena — molznica.

Moja bojazen, da se mi bo načrt z ocenami njegovih šolskih nalog kraj šolskega leta nemara izjalovil, se je izkazala nepotrebna: Törli je funkcioniral programirano kakor robot.

Omogočil mi je inštrukcije tudi v poletnih počitnicah.

In je opravil jeseni brez težav popravni izpit.

Da, pri Törliju ni bilo 'vsako upanje za-stonj'. Narobe: na koncu sedme in v začetku osme je razvil celo pravo pravcato navdušenje za to degenerirano rimljansko družino, ki je šla po gobe od samega imperializma in bila definitivno mrtva že tedaj, ko smo se Slovenci in Nemci šele rodili, a ki ga je še z onkraj grobov tako usodno preganjala.

Pri maturi — predstavljajmo si to — je prejel iz latinščine celo oceno POVOLJNO.

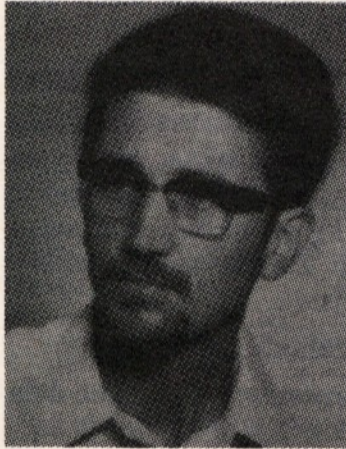
Njegov oče mi je na osnovi avstrijskega konsumnega indeksa in porasta inflacije kraj vsakega koledarskega leta sam od sebe povišal honorar za ure in zadnje šolsko leto zapeljal mojo družino na teraso pri jezeru ne samo po sezoni ampak tudi pred njo.

Res smo imeli srečo.

In smo obžalovali samo to: da ministrstvo za pouk ni predpisovalo za gimnazijski študij dvanajst ali šestnajst let — namesto osem, kajti še enega takega Törlija žalibog ni bil mogoče iztakniti po celem Celovcu, pa če bi ga bili iskali z lučjo pri belem dnevu...

Ohranili bomo v hvaležnem spominu tega prvega in zadnjega.

FLORJAN LIPUŠ

Rojen 1937 v Lobniku — Lobnig, učitelj v Lepeni — Leppen, pisatelj, glavni urednik MLADJA.

Dela: 1964 Črtice mimogrede, zbirka, DZS, Ljubljana; 1972 Zmote dijaka Tjaža, roman, založba Obzorja, Maribor; 1973 Zgodbe o čuših, DZS, Ljubljana. Dve literarni nagradi Slovenske prosvetne zveze, Celovec; nagrada "Zlata ptica", Ljubljana, Nagrada Prešernovega sklada 1975, Ljubljana.

PEVCI IN POGREBCI

(poglavje iz nastajajočega besedila)

Človek se ne obesi kar tako.

Kdor se je namenil, da se bo obesil, svojo namero temeljito pripravi. Že začetne priprave, ko se začne pripravljati na pripravljane samo, so dolgotrajne in mudne. Preden se odloči, da bo ubral to pot in nobene druge, mine kar precej časa, če odmislimo dobo, ki jo potrebuje, da se sploh odloči za samomor. Saj si mora vse načine samomora znati ne samo živo izslikati v svoji domišljiji, temveč si jih tudi ogledati v resnici, drugače odbira ne bo mogla biti trdna in vztrajna. Kar zračunaj si, žena, kaj pomeni, pazljivo zasledovati vse take nenavadne smrtnne primere in jih proučevati na krajih samih! Če nima motornega vozila, si ga mora nabaviti prav zdaj v ta namen, da je

gibljev, kajti osebo, ki se je vrgla recimo pred lokomotivo ali v vodo, kaj hitro spravijo odtod in jo ujameš le, če si pravočasno pridirkal na kraj prigode. Menim, žena, da si tu noben resen človek ne bo privoščil šušmarjenja in polovičnosti.

Sicer je res, da se človek lahko obesi tudi na sami slami, ker mu pomaga hudič, toda, in to je tisto, žena, na hudiča se dandanes ni mogoče več zanesti! Kaj pa, če bi prav v trenutku, ko se obešaš s slamo, hudič ne imel več časa zate, recimo da bi te prav ta trenutek moral pustiti na cedilu, ker ima neodložljiv ugoden popravek s kakim zarukanim kaplanom stare šole, in na vrednostni nujnostni lestvici so kaplani in župniki čisto pri vrhu, ki noče in ne mara in noče vgrizniti v Evino jabolko, čeprav ga mu ponujaš po vseh pravilih, in ti tudi ne povoha nobenega drugega sadeža, taki trdo trdi orehi so sicer redki, pa vendarle so, ki jih noben hudič ne stre, ne more in ne more ga pripraviti do tega, da bi mežurkal in mežikal mičnim dekletom, se jim dotikal bokov, jim sedal na krilo, jim lovil roke, in je jasnoda na dlani, da se v takem brezizhodnem položaju hudič požvižga na tvoje trapasto obešanje s slamo, saj mu ne udiče in bo že počakalo nanj, brez njega itak ne moreš opraviti nič, ker je zdaj ves v ognju za tega zabitega mladega starokopitneža, za katerega mora potratiti nepredvideno več znanja in moči, kot jih je prvotno predvideval, in delati daleč čez normo in čas, zavoljo česar se mu pošteno zmešajo štrene in pride do bridkih izgub in zamud, njegov urnik pa v tak nered, da mu ni več pomagala, saj mu gre spredaj in zadaj čez konce in kraje. Si moreš predstavljati, draga žena, še večjo šušmarijo kot to, če bi se v takih okoliščinah sam samcat na svojo roko samcat sam obešal s slamo? Samo pomisli: nadeneš si svojo slamnato zanko okoli vratu in se poženeš navzdol, vzemimo primer, da bi se hudič prav zdaj spomnil važnega zmenka, na katerem je nepogrešljiv, in bi zato prav tisti hip, ko bi morala slamnata zanka prijeti, zgrabiti tvoje poceni življenje za grlo in ga zadrniti, če že ne oddirjal, pa se vsaj v mislih samo spomnil tega prekletu važnega zmenka, slama bi se morala pri priči odtrgati in ti bi kleknila po tleh kakor si dolga in široka in v najboljšem primeru nosila nekaj tednov nogo v mavcu, na vratu pa bi ne ostalo več ko pordečena črtica, ki te niti ne bi srbela, ne glede na to, da je slama koristnejša, če jo zrežeš v škopo za kakega ihaha.

Izkaže se torej, da je slama neuporabna, če se hoče kdo obesiti, ker je njena tehnika povsem odvisna od hudičeve dobre volje in bi bil že skrajni čas, da bi pospravili s takimi škodljivo bajžastimi pravljicami, ker

GUSTAV JANUŠ

Rojstvo

Drzno se spustim nazaj v rojstvo: od tam še enkrat začnem širiti svoje življenje. Veter pije vino, jaz pa grizem večnost. Opiram pozabljene ledvice v Coca-coli. Ko pijem kinin, mislim, da sem že dahin in se veselim, da tako dobro spim. Spregovorim resne besede: "Tako lepo ste peli. Hvala vam. Zame je bil to užitek." Ko uživam, zmrznem.

Stopim se šele v beli rjuhi. Zgubim se in iščem sebe. Ker delam točno 40 ur tedensko, sem član delovnega ljudstva z omejenim jamstvom. Vmes pa včasih žvečim kaugumi. Uživam večnost.

Rdeči javorjev list pade samo začasno v veselje,

medtem ko mene veter odnese za večno. Zgubim njegovo sled. Hitim in mu padem v naročje. Nezavesten seciram filme, ki kažejo že revolucijo. Bel postanem ko sneg. Vsedem se in kašljam pepel. Sem morda že pepel? Se je morda duša že poslovila? Slovesno ali kar brez slovesa? Ne verjamem, saj mezinc še miga in se še tople roke drži.

Ponosen sem nate, ker govoriš z menoj preko satelita. Trdiš, da se je začel novi vek. Vekam in se veselim. Zdrknem vate in ti verjamem. Ko bežim, padem v container: namenjen sem namreč za eksport. Ker formularji še niso v redu, me ne izpustijo, metulja, čeprav mi skozi špranjo sije sonce v oči. Odnese me smeh.

Izgubim domovino, ko to pišem, da sem domobranec. Zažgem vse spomine in spremenim način življenja: mirno sedim in govorim sam s seboj.

Motim ljudi, ki molijo za srečno smrt in iščejo upanje v belih krizantemah. Oduščam jim grehe, ki jih menda že tlačijo že mesece. Pravim: oduščam vam. In grehi so jim oduščeni. Nato jim čestitam in se poslovim. Jutro preživim odrešeno. Ko jim čez mesec dni, ko se je nabralo že spet nekaj grehov, vnovič vse odpustim, dobim od deželnega urada koncesijo za oduščanje grehov. Nemirno stoje zaspiam.

V veselje izpustim balončke, ki v višini nad 3000 m popokajo in zaradi težnosti drviyo nazaj na zemljo. Zadenejo mamó, ki na vrtu pospravlja krompir. Omamljena pade med rože. Tam jo tudi najdem, ko iščem balončke. Tolažim jo in jo prosim, naj mi odpusti ta nerazveseljiv dogodek. Odpusti mi, čeprav trdi, da vse, kar pade na zemljo, pade iz nebes. Ker ji ne verjamem, odidem. Moj negativen odnos

do naravnih srečanj se spremeni. Osvobojen sedanjosti, korakam pokonci v odrešujočo prihodnost.

Ko izstopim iz vlaka se spotaknem in padem v trajajočo večnost. Tam sem zdaj. Tam sem bil. Tam bom.

Kar naprej gojim nasprotja: sanjam o tebi, hranim sebe, sem delaven funkcionar svojega spoznanja. Poskušam ujeti čas v sedanjem prostoru. Dražim onega, ki vrti mlin na veter, kadar sije sonce v mojo dušo.

Upiram se mu, kajti milosti poln je moj zunanji konec. Samo trenutek še in spet odpotujem nazaj v večni prostor.

Bežim, ko se spet vračam v rojstvo.

v današnjem naprednem času, predvsem pa v tako naprednih župniščih kot je naše, nimajo več kaj iskati.

Človeku ne ostane drugega, kakor da seže po običajnem, preizkučenem in najbolj zanesljivem sredstvu obešanja: po navadni vrvi. Vidiš, draga žena, to pa spet ni tako enostavno preprosto kot se sliši. Kaj se pravi navadni, kakšna je navadna vrv? Premočni vrvi bi se zataknilo pri zadrževanju, ne zadržila bi se dovolj hitro in trdo, pretanko pa bi doletela ista usoda kot slamo, pa sta obe vrvi navadni! Bodiva si na jasnem, žena: komaj najin človek odkrije vrv za svojo nakano, ga že čaka spet cela vrsta prepotrebni predhodnih priprav, nujnih priprav in ukrepov, ki se vlečejo skozi leta!

Da bo stanje vrvi v pravem razmerju z njegovo telesno težo, se napoti najprej h kakemu znanemu inženirju statike, da mu ta pomeri vrv in mu določi vrvino jakost ter vračuna tudi vse varnostne činitelje, kajti zelo verjetno je, da bo tisti dan, ko se bo obesil, v drugačnem telesnem stanju kot je danes, ko si vrv šele kroji. Dober statik mu v enem tednu izstavi tehnični atest, iz katerega izve, kako močna in dolga naj bo vrv oziroma kako visoka naj bo veja, da se ne bo dotikal tal, ko bo stegnil pete, s kakšno zanko bo vrv treba zadržati, zgoraj da se mu preveč ne oguli ob lesu, spodaj na vratu da bo z enim zadržkom onkraj potoka. S tem izvidom se natančen in vesten človek seveda še ne more zadovoljiti. Iz katerega vlakna naj bo vrv, da bo najbolje ustrezala/normi, katera vlakna so najbolj primerna za inženirjeve podatke, zadošča laneno ali bombažno ali je morebiti boljše volneno ali kamgarnovo vlakno? To so vprašanja, draga žena, ki ga zdaj hudo tarejo in ki lahko postavijo vse statikove formule na laž. Ker se mu vse te za vzdržljivost vrvi še kako pomembne stvari nezane in ker nikjer na svetu ni učnega zavoda, ki bi znanstveno proučeval delovanje vrvi pri obešanju, vsaj tako mu zagotovi inženir statike, mora v naslednjih letih sam preštudirati najvažnejše knjige o najvažnejših vlaknih, v primerih pa, da so pisane v tujih jezikih, se najprej naučiti dotičnih jezikov. Na vrh si ogleda še tovarne, kjer izdelujejo vrvi, da se na lastne oči prepriča o tem, po kakšnih postopkih je blago zgrajeno v svoji notranjosti. Nov problem mu že nekaj časa sem ne da spati: ali naj si pusti izdelati vrv po naročilu — ali bo zaleгла taka iz serijske proizvodnje? Dolgo se pogaja s strokovnjaki, kalkulanti, vodstvom tovarne, delavskim svetom in raznimi ministrstvi o tem, ali naj ustavijo tovarno in s tem serijsko izdelovanje vrvi in se lotijo izdelovanja njegove, to je ene same zaželene vrvi.

Če mu med tem neobhodnim kroženjem po celinah tega sveta na poti za svojo vrvjo ostane še kaj časa, ga izrabljuje za praktično urjenje, vsepovsod po drevju in na orodju dela z vrvjo. Pristopi k društvu plezalcev, drugače bi ga ne pripustili, obiskuje plezalne šole in se vpiše še v hribolaške tečaje, ki zaradi uscanega vremena v hribih trajajo po več mesecev. Pleza čez vrto-glave prepade, naskakuje navpične stene, dela razne vozle in vrvnice sredi omotičnih previsov, skratka uprizarja prave umetnije z vrvjo. Tako duševno pripravljen, telesno utrjen in strokovno izurjen nekega dne začne vaditi prostoročno visenje na vrvi, zategnjeni okoli vratu, kar je najnevarnejši, hkrati pa najmikavnejši del priprav, saj mora pri tem noro natančno paziti na to, da se predčasno zares ne obesil. Z natanko zmerjeno in zvito zadrženo zanko, v katero se poganja z glavo popredaj z veje, se zavaruje pred tem, da mu ne zapre vse sape in mu ne stre vretenca v tilniku, ko mahne s svojim težkim telesom v zrak.

Kje da si potem vrv resnično oskrbi, sprašuješ.

Pri vajah in pripravah se brez skrbi lahko poslužuje vseh mogočih vrvi; ko se bo obesil, pa se bo z eno samo jasno določeno, s tisto, za katero se je gnal vsa ta leta, znašal podatek za podatkom, ki mu je naložila toliko žrtev in odpovedovanja, za katero je bilo treba tako temeljitih priprav, toliko drobnega dela; s tisto, ki leži končno pred njim in se v njej pretakajo vse pridobljene lastnosti. Tako originalno vrv, na kateri bo resnično visel, žena, si kupi v najbolj skriti trgovini v najbolj oddaljeni deželi. Zakaj tam, boš rekla. Zato, da od vsega začetka izključi vse nepredvidene prijetljaje, žena, predvsem pa možnost sabotaže! Po vseh teh nečloveških naporih, ko so povsod, kjer se je pojavil, stekle velikanske priprave in sprožile množično gibanje v korist kosu ene same vrvi, noče in ne more ničesar več tvegati. Da se razumeva, žena: morda je tu in tam le zbudil kak sum, pa naj se je temu še tako skrbno ogibal, in bi mu zdaj, da mu

rešijo življenje, brez težav lahko vgradili v vrv tak zaviralni mehanizem, da bi vrv sicer prišla za njegov vrat, do kraja pa bi se mu ne zadržila, tako da bi pri tem, ko bi visel v zraku, moral prestajati pri polni zavesti nepopisne, a zelo poučne bolečine in groze in strahote in bi mu pozneje, po prestanem zdravljenju v kaki kliniki, še na misel ne moglo več priti, da bi se ponovno obešal.

Zdaj ko je končno prišel do vroče vrvi in je treba samo še potrpeti do pravega trenutka, človek iznenada ugotovi, da se je postaral, na koncu svojega življenja se najde. Spomin mu vedno bolj gineva in nekega dne ne ve več zagotovo, kaj od teh neskončno nešteti priprav je že ukrenil in kaj še mora ukreniti. Ve, da se je pripravljaj, ne ve pa dovolj jasno, s čim in kako. Zdaj ko je spravil vrv v svojo last, ne ve zagotovo, ali jo je hranil, kakor bi bilo treba, v posebni posodi, ob enakomerni temperaturi in vlažnosti zraka, pod stanovitnim zračnim pritiskom, skratka ali je vrv varno spravljena v nezlomljivi in nepropustni vitrini in ali klimatske in merilne naprave v tej stekleni omari brezhibno delujejo. Vsaka sprememba te vrste, predvsem zgoščevanje in razredčevanje zraka, kot se to dogaja v naravnem podnebnju, in še posebej vlaga bi kvarno vplivali na stanje vrvi. Tudi veja, ki jo ima že od pamtiveka odbrano za svoje opravilo, po teh letih ni več tista prejšnja pravšnja, morda jo je posestnik celo že odžagal, in bi si moral zdaj poiskati novo tako in bi se mu bilo treba o njeni uporabnosti spet šele sproti uverjati, če se ne šibi preveč in ostaja okoli nje in pod njo dovoljšen radius za udobno bingljanje. Nanovo bi se moral prizadevati za to, da ga tudi drevo potrdi. So vsi ti njegovi tako težko dobljeni poprejšnji dosežki sedaj še sploh primerni, bolj naj začne s pripravami od kraja pri ničli?

Rade Nikolič, Rojstvo forme, umetna masa, 1979

Povej, žena, je sploh kdaj konec tega večnega načrtovanja, potrebnega za to, da se človek lahko varno obesil? Da si po tem mirno lahko pogleda v oči in si nima kaj očitati? Da lepo in dostojno visi na veji, medtem ko pod sosednjim drevesom morda polhi zagrizujejo sadje; morda na bližnjem polju s smehom in samorezno kosilnico pospravljajo zadnjo ajdo, polno da zrnje srti; morda nebo zaradi zraka, natrpanega s prazničnostjo, naloži oblakov, da gasne zvezda za

zvezdo; morda župnik, z enim očesom že spet na lovu za novimi meglicami, s prelepimi nauki slepi ljudstvo pod svojim kokljasnim okriljem, da mu kot nadležen črn madež visi v to farsko idilo! Reci, žena, ki si sovrstnica tiste najine žalostno uboge deklice na farovski gorici! Je bila klesana iz tega kamna ali ni bila? Če je bila, so morale biti stvari v tem farovžu hujše od hudih, da je obšla vsa ta prepotrebna obešenjaška načrtovanja, če ni bila, so morale biti stvari v tem farovžu hujše od hudih, ker je obšla vsa ta prepotrebna obešenjaška načrtovanja. Samo kdor se je resnično do kraja temeljito resnično docela popolno do kraja temeljito pripravil, bi se mogel obesiti nekaj let po svoji smrti kvečjemu.

MIRKO MESSNER

POROČILO O ZASKRBLJIVEM STANJU GOSPODA C.

Reklo se je, da se je gospod C. zelo spremenil. Njegova življenjska volja se je poštirikotila, se razlezla v štirikotnike.

Njegova okrogla žena se je dan po tistem usodnem dogodku pred nami razjokala: *krive so tiste table, on sam je izruval kar tri! Pa pomislite, kakor danes je bil lov na table, kakor jutri pa ni maral več iz postelje. Cel teden je ležal, še v firmo ni šel, ko pa je druge krati tako točen. Jedel ni nič. Še krompirjeve solate se ni dotaknil, ko pa jo ima drugače tako rad. Ta najmlajši je cvilil kakor kuzej, a ga nič ni ganilo. Strmel je negibno v strop pa konec.*

No, ponoči je potem vstal pa šel z doma. Dojela sem to šele davi, ko je bila postelja zraven mene prazna in hladna. Toliko da me ni kap. Našla sem ga v kuhinji. Sedel je pri mizi v pižami bos in košeglav in je zajtrkoval. Bil je umazan. Noge je imel blatne do kolen, roke prstene in pokrempljane. Moj bog, kako sem se oddahnila! Samo da se je vrnil!

Danes vemo, da se je bil gospod C. tisto noč splazil ven iz vasi — najprej na jug, potem na zahod in končno na vzhod: iz grmovja je na vsakem koncu vasi privlekel tablo in jo z golimi rokami usadil v zevajočo luknjo, tja, kamor spada, pa jo pritrdil in zabil prav tako z golimi rokami. Stale so malo pošev, a so stale. Črna vest gospoda C. se je razblinila. Blažen se je vrnil ob jutranji zarji na svoj dom.

Zvečer, ko se je vrnil s šihta, me je prijel za roko in velel: "Grega table gledat!" O moj bog, tabel pa nikjer več, nekdo jih je izruval vse tri — na jugu, na zahodu in na vzhodu. Iskala sva jih po grmičju in grmovju, vse zastonj. Vsa sem se popraskala — za prazen nič. Tedaj pa se je z njim šele prav začelo! Drugi dan je spet obležal kakor bolnik, odklonil je krompirjevo solato. Po treh dneh je končno vstal in ves shujšan šel v firmo, da bi si vzel dopust. Štirinajst dni, vam pravim, ni počel nič drugega kakor iskal tiste table po celi hiši. Ni jih našel. Kako pa naj bi jih bil tudi našel, če jih pa v hiši sploh ni bilo! — Potem pa je razbil ta lepo okroglo ogledalo v kopalnici in zavpil, da hoče takšno na štiri vogale, pa na drogu naj bo pritrdjeno tam nad umivalnikom.

S štirikotnim ogledalom, pritrdjenim na drog, se je udomačila v C-jevi družini štirikotna bolezen. Ko mu je začuden klepar pritrdil zaželeno ogledalo na drog, je mož še isti dan — po triurnem nabijanju, žaganju in lakiranju — privlekel iz kleti — dvojezično tablo z napisom BAD/KOPALNICA in jo pritrdil tja, kjer so še pravkar bila vrata. Ta pa je zanesel v klet, jih prižagal, polakiral, okrog polnoči pa likvidiral še dvoje duri: napravil je vhod v kuhinjo dvojezičen KÜCHE/KUHINJA, prav tako vhod v dnevno sobo KABINETT/KABINET. Iz protokola, ki ga je žena podpisala jutri dan po teh usodnih dogodkih na policijskem uradu, vemo, da je bil gospod C. v teh prvih urah štirikotne faze še kar zgovoren. Upošteval je celó konstruktivno kritiko svojih otrok in po njihovem načrtu pritrdil kuhinjsko in kabinetno tablo samo na

desnem kraju podboja, tako da si brez težav vstopal in izstopal. V kopalnico pa si prišel resda samo tako, da si se globoko sklonil in stisnil skozi odprtino med vratnikom in drogom. — Drugi dan potem pa ni več odgovarjal ne na zaskrbljena ženina vprašanja ne na kakršnekoli pikre in zabavljive pripombe svojih otrok. Ves dan je prečepel v spalnici. Tja si je bil nanosil vse kartone, ki jih je premogla hiša. Zvečer je bil pod v spalnici posejan z dvojezičnimi tablicami vseh velikosti. Gospod C. je zvrtal v leseni pod luknjo zraven luknje in nataknil vanje svoje tablice z napisom SCHLAFZIMMER/SPALNICA. Ko mu je žena kljub vsej previdnosti — zdravnik, ki ga je vprašala za nasvet, je dejal, da je treba potrpeti — eno pomendrala, je zatulil kakor volk.

Tretji dan se je spravil v Celovec in ko se je vrnil, je imel lase pristrižene na štirikotnik, očala štirikotna — z modrimi obodi zgoraj in spodaj, karirano belo-modro srajco in prav takšne hlače. Namesto elegantnih čevljev, ki jih je zjutraj obul, pa je nosil štirikotne težke gozdarje. Toliko da sem ga še prepoznala. Jaz takoj k zdravniku po nasvet. Ko pa se vrnem, ga najdem pred štirikotnim ogledalom. Polakiral ga je v tem času — zgoraj in spodaj modra črka, potem pa — sveti križbožji — še ena krvavordeča od zgoraj navzdol, tako da je delila ogledalo v dve polovici. Revez me sploh ni zaznal. V spodnjih gatah je poskakoval pred ogledalom, strmel zdaj v njegovo levo polovico zdaj v desno, se sunkovito obračal, da se je videl zdaj v levi bok zdaj v desnega in tako naprej. Pa kako se ti je spakoval! Odpiral je usta na stežaj, kazal jezik, zavijal oči zdaj na levo zdaj na desno kakor tisti vačman na jarmaku. Da vam povem, sapo mi je vzelo, ko se je obrnil: na njegovih prsih se je posvetila vodoravno krvavordeča črta v višini tretjega in četrtega rebra, nad njo pa je bilo napisano s črnim lakom ICH, pod njo pa JAZ. Kako sem se ustrašila! Saj sem mislila, da je krvav, ko pa so po tleh ležale vsepovsod britvice pa kosmatija z njegovih prsi, tako da sem zavpila za božji del, potem pa pohitela k sosedu telefonirat za prvo pomoč. A ko sem se vrnila, jo je že popihal.

Gospoda C. do danes še niso našli, čeprav so ga iskali tudi po radiu: "Gesucht wird Herr C., zuletzt gesehen mit dem zweisprachigen Kennzeichen ICH/JAZ..." Tiralico v televiziji pa so po štirinajstih dneh ustavili, saj so se v žandarmerijskih in policijskih postojankah kopičile denunciacije ljudi, ki da so videli gospoda C. tam in tam in da je imel štirikotno frizuro, štirikotna očala, karirano obleko pa dvojezičen napis ICH/JAZ.

Izkazalo se je, da med stoštiriintridesetimi, ki so jih na osnovi ovadb prijeli, niti eden ni bil ta pravi gospod C.

Bili so vsi samo njegovi epigoni.

Da bi se ognila še večji sramoti, je oblast ukazala, naj žandarji in policaji takoj ustavijo nadaljnje poizvedovanje za ta pravim gospodom C.

Rade Nikolić, Obrazi II., mavec, 1979

MIRKO MESSNER, dr. phil., rojen 1948 v Slovenjem Gradcu, obiskoval ljudsko šolo in Gimnazijo za Slovence v Celovcu, promoviral na Dunaju z disertacijo "Prelom v upodabljanju in ocenitvi kmečkega in agrarnega vprašanja v delih Lovra Kuharja — Prežihovega Voranca". Član uredništva Klada in deželnega vodstva KPA za Koroško. Živi v Celovcu.

JOŽICA ČERTOV

NESPORAZUM

Kakor da ga ni. Njegovega dihanja ne slišim. Postelja ob meni je prazna. In vendar ni. Samo da on ni buden. Da bi le spal, trdno kakor otrok, brezskrbno in varno. Samo da me ne bi slišal. Vendar kako je mogel tako hitro zaspati, ne da bi mi rekel vsaj besedo za lahko noč? Za lažjo. Kakorkoli lažjo. Vlažna blazina se mi je prilepila na obraz. V grlu krč, ker ga nisem znala izbruhati. Grozi mi, da me bo zadavil. Iz ust mi vre kislinasta vročina. Le od česa? Saj sem pila same borovničeve sokove. Odkod se jemlje pelin današnjega večera? Krčevito se oklepam blazine, kakor da je samo v njej še moja tolažba. Kakor da bi se rada v njej zadušila. Kaj bi dala, da sem zdaj sama, čisto sama z obrazom v tej vlažni blazini.

Saj tega v resnici nisem hotela. Pa ni je sploh jasno, kaj sem pravzaprav hotela? In kaj hočem zdaj? Ne vem. Še ne vem. Ko sem pred tremi tedni prvič legla na razbeljeno skalo v lovranskem zalivu, so me njegovi prsti še zoprnno zapekli na napeti oblini moje rame. Tudi ko me je natural z NIVEO, se je moja koža prvi hip nasršila, tako da je to celo opazil. Morala sem si dopovedovati, da je — pameten, da je razgledan, da je zaradi svojega ugleda dovolj lep, da ima kulturne prijeme in da je, da, da — smešno, da je... Samo tako se je moglo zgoditi, kar sem si potihoma že nekaj časa želela, da bi se zgodilo, na kar sem se na poti k morju čedalje bolj veselila in česar, sem se istčasno v najglobljem kotičku svoje razbeljene prividne misli vendarle bala. Bolj ko kdajkoli občutim svojo usodno razdvojenost. V najbolj obupnem trenutku se mi oglašajo najbolj kičasta popevka, v svoji preproščini pa vendar neovržena resnica: mein Herz möchte dieses, mein Verstand möchte das..., le da še te zaporednosti v sebi ne morem razpoznati, ker sta v meni pamet in srce čvrsto zavozlana. Na hodniku pa hodi nekdo s kričečo kaseto: za tvoje črne oči... Njegove so zelene. Kakšno vrednost ima pravzaprav očesna barva, če si ne pridem na jasno z njim. Pa tudi ne sama s seboj.

'Lahko noč' in obrnil se je na svojo stran, kakor da sva dvajset let poročena. In zdaj spi. Ne, ne verjamem, ne morem verjeti, dela se, kakor da...

Samo da bi res zaspal, da me ne bi slišal. Kaj le misli zdajle, da jaz premišlujem? ... Naj ga vprašam? Kaj si je pravzaprav mislil, ko sem se usedla tako daleč proč od njega? Enkrat, to vem, mi je namežiknil, kakor da bi hotel reči: kaj pa imaš, pridi vendar sem, saj vidiš, da je tukaj še en sedež prost. Jaz pa kakor da ga v življenju še nikoli nisem videla, gladko in naravno. Kakor da sem ta prizor vadila kdove kolikokrat. Je bilo to otročje ali žensko prebrisano? Ne vem. Pa saj to ni važno. Da je bila polomija, to vem. Saj tega v resnici nisem hotela. Ne, nisem. Poslušala sem skoraj dve uri, kakor da zares poslušam. Kakor kakšen kip modrosti, kak Buda iz Afrike, kakor Krleževa soustvarjalka tamle v viteški dvorani med ljubljanskimi gledališkimi sladokusci. In če bi me zdaj kdo vprašal po vsebini tiste drame? Hm... še naslova bi mu ne znala povedati. Pa zakaj tako naravnost tisti njegov 'stisni, stisni, stisni...' Pa še s takim votlim trepetom v glasu, ki mu prihaja naravnost iz spodnjega goltanca, da se zdaj ne spoznam več, saj dvorana ni več v temi in sploh ni več dvorana in igralec ni več igralec in njegov zadržani koščeni obraz se zgublja, na njegovem mestu zagledam tvoj divji obraz nad seboj tam v samotnem istrskem vinogradu in osat me oprasne po stegnu pa ne utegnem misliti na bolečino. Samo stisni, stisni, stisni..., moje

Rade Nikolić, Obrazi I., mavec, 1979

misli bežijo na peto na glavo tja v mehko hotelsko posteljo, kakršne sem bila vajena vse te tri tedne.

Ko je bilo vsega konec, sem se takoj zmuznila skozi vrvež na pločniku, te potem čaka pri avtu, čakala, čakala... Si me iskal v dvorani? Si se pogovarjal s kakim režiserjem, kakor vsakokrat? In potem tvoja učena odsotnost v avtu. "Si slišala, kako pravi Krleža, 'stisni...', kako je treba izločevati snov, kako jo je treba strniti," jaz te nisem več poslušala, v meni je vse vrelo od nevolje — da bi le že končno molčal, da bi le že končno strnil, končno umolknil, zaprl usta in me stisnil... stisnil... stisnil...

Ti pa v hotelu v posteljo in molk, kakor da se jutri odpeljeva v kako daljno deželo, ne vem katero, kamorkoli, na bližnji vzhod, za kar potrebuješ toliko spanja... Kako neznansko me moraš biti sit! Naj obžalujem? Kako naj obžalujem, da te moje telo sploh ne mika?

Jaz ne morem zaspati... Čeprav bi rada, zdaj z umitimi očmi. Če bi mogla, bi izbrisala cel minuli dan iz spomina. Kakor da ga nikoli ni bilo. Ne, celotnega dneva ne. Samo tisto, kar skeli. Tam nekje bi se moral nehati, ko sva sedela ob Ljubljani na vrtu pod vrbo žalujko. Sita, nema... Ti poglobljen v ne vem kaj, zrl si v svoj kozarec z merlotom malo nad dnem, jaz sem zraven tebe cmokljala svoj mešani sladoled, kakor navadno..., ne da bi bila zaskrbljena za svojo linijo, kako dolgo se mi bodo še prilegale bele hlače, ki si mi jih kupil pred dopustom. Saj so se mi na bedrih že napele, da me ne bi mogel več uščipniti. In ravno tam na vrtu se ti je zahotelo prvič teh ljubljanskih Križank. 'Krležovo monodramo igrajo danes... Greva, da dobiva še sedeže...' Hotela sem na sprehod, ne vem kam, morda v Tivoli, na Rožnik ali na grad, ne pa...

Moja revna večerja zdaj nima nobene zveze s temi ljubljanskimi Križankami. To mi je jasno. Toda odkod potem ta neprijetna misel v ta tihi večer? Odkod ta hladni spomin ravno zdaj, ko sem tako prijetno osamljena? Morda od belih hlač...

Hm...

Glavno da se mi še zmeraj prilegajo...

JOŽICA ČERTOV, rojena 1960, doma v Slovenjem Plajberku. 1978 maturirala v Gimnaziji za Slovence v Celovcu, študirala slavistiko na celovški univerzi. Sodelovala doslej v Dijaškem glasu in Zvonu. Redna sodelavka mladja.

IVAN KOLMIČIN

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

Bilo je zimskega večera. Snega je zapadlo do kolena in čez. Luna je s svojim sojem gorsko pokrajino bolj zamegljevala kakor osvetljevala. Visoka kosmata postava se je opotekala čez Medvedovo sedlo. Šele od blizu bi človek po njenem radovedno štrlečem nosu lahko spoznal v njej medveda, pa tudi po njenih prijaznih okroglih ušesih in po rjavkastem kožuhu. Sicer pa tega skorajda nisi videl, saj je bil ves zasnežen in zaledenel, tako da se je v luninem svitu lesketal kakor kak srednjeveški viteški oklep. Brez listin, brez prtljage, v družbi samo s svojim praznim trebuhom, se je kobacal tam nekje mimo tistega kraja, kjer dandanes avstrijski mejni stražniki pregledujejo potnikom potne liste. A prav ta njegov prazni trebuh je podil po njegovi kosmati glavi sladke misli o toplem mleku in strdi in priganjal njegove mišičaste noge kilometer za kilometer naprej, zmeraj navzdol proti dolini. Dva dni je bil že na poti, odkar je v svoji votlini pospravil zadnje orehe in oreščke. Zdaj mu je v želodcu že kar grozljivo krulilo in po črevah tanko piskalo. Prav zato se to zimo ni mogel odločiti za običajni zimski spanec. Tako se je trudno vlekel dalje, s tihim upanjem, da bo vendarle kje prišel do mleka in kruha, pa je nenadoma zaslišal obupen krik.

Nekdo je v škripcih, mu šine tovariška misel v glavo. In v tem hipu ni bil več ne lačen ne truden. Skočil je bliže in opazil med drevjem razmetana polena in razbite kmečke sani, pod njimi pa del človeške postave, ki je brezupno krillila z eno samo roko in klicala:

”Pomoč, Pomoč! Ali ni nikjer žive duše?”

Moški glas je bil že hripav in je zdaj od slabosti že kar stokal. Očitno mož sam ni mogel več prav verjeti, da ga bo kdo odkril v tem času na tem kraju. Ko pa je zagledal temne obrise medveda velikana tik nad seboj, je zastokal še bolj strahopetno.

”Brum, brum,” ga je skušal medved pomiriti, ”le kdo se bo medveda bal! Brum, brom, pomagaj ti bom.”

Zdaj je zbegani mož popolnoma utihnil. (Vam je seveda lahko, vam, ki to zbadbo zdajle berete. Rekli boste, tole reč si je ta tič samo takole izmislil, a če bi si mogli predstavljati, kaj se to pravi, ležati negibno pod skidanimi poleni in razbitimi sanmi, povrhu pa še v pošastni noči, nikjer v bližini žive duše, na vsem lepem pa velikansko medvedovo prikazen pred seboj, ki daje celó človeške glasove od sebe, e, e, glavo stavim, da bi tudi vam vzelo sapo!)

Medved, ne bodi len, zgrabi razbite sani, razbrska polena in reši obupanega kmeta smrti v snegu.

”Takole”, zagodrnja, ”da si le nisi kaj zlomil, brum, brom!”

”Za-za-zahvalim!” zamomlja mož in se s težavo pobere iz snega. V strahu ga vpraša: ”Kdo pa si ti?”

”Brum, brum, jaz sem Brundo — a kdo si ti?” ”Jaz sem pa Pečnik. Kako pa je to, da ti človeka razumeš, saj si vendar medved!”

”Brum, brum, kako pa je to, da človek medveda ne razume, pa ga zategadelj najraje kar ubije?” zagodrnja Brundo namesto odgovora, tako da se možakarju ne ljubi več dregati vanj.

Nato gazita kakor dva stara prijatelja proti dolini. Bruno s poleni pod levo in desno pazduho, kmet pa z ranjenim kolonom krevlja in sopiha za njim.

”Ne tam dol!” zavpije Pečnik, ”moj dom je tam zgoraj na rebri!”

”Brum, brum, tam zgoraj na rebri,” in že zavijeta s poti na klanec.

Ko sta vstopila v hišo, otroci in žena niso prav vedeli, ali naj bi se prej veselili nad vrnitvijo zgubljenega očeta ali bali medveda velikana, kajti ko se je ta v nizki sobi skušal zravnati, je tudi že treščilo: zadel je z glavo v strop in že je bila tam luknja.

”Oh pardon, saj sem neroden skoraj kakor slon!” se Brundo namuzne in zmajuje z glavo.

Toda ko jim je oče povedal, kako sta se srečala v gozdu in kako ga je medved pobral izpod sani, zbeži strah pred njim iz njihovih oči in se vseli vanje topla hvaležnost.

To pa toliko bolj, ker je medved dopolnil očetovo zgodbo s svojimi okornimi, dobrohotnimi gestami. Seveda so ga takoj okrepčali, kakor so pač vedeli in znali, z lončkom kozjega mleka in z nekaj jabolki, saj je bila Pečnikova družina navadno bolj lačna kakor sita. Mesa v hiši ni bilo, to pa Brunda hvala bogu ni motilo, saj je bil v svojem rodu znan kot vesten vegetarijanec. Bil je izrazito blaga duša, ki ne bi skrivil dlake nobenemu zajčku in ne spulil peresa nobeni kokoški, kaj še da bi takšno ljubo domačo žival meni nič tebi nič kar požrl.

Ko se mu je kožuh pri topli peči že nekoliko odtajal in posušil, so se mu otroci drug za drugim previdno približali. Resda najprej še v nekem svetem strahu, potem pa čedalje bolj radovedni. Najmanjša dva se končno ojunačita in ga previdno potipata po mehki kosmاتي. Brundu je bil ta izraz njunega medvedoljubja očitno všeč, pa ju je končno zgrabil za vrat, ju vzdignil visoko v zrak in poujškal sem pa tja, da sta od samega veselja cvilila in so zdaj silili kar vsi povrsti vanj, da bi jih tudi poujškal in bi se mu smeli podrsati dol po širokem hrbtu, kakor to počno dandanes otroci na kakem toboganu v parku. Ko so se tako vsi skupaj dovolj utrudili, so mu še postlali ležišče pri ognjišču. Nato so vsi popadali utrujeni v slamnjače in za peč, saj postelje ni bilo nobene v hiši. Mala Sonja pa je raje smuknila k Brundu in se zmuznila med njegove tace. Te so bile na vsak način toplejše in mehkejše od svilene predrage postelje tiste grofice, ki so pravili o njej, da stanuje v velikem dvorcu blizu mesta, nekje daleč v dolini.

Tako je Brundo ostal celo zimo pri Pečniku in njegovi družini. Ali si morete predstavljati, kako se je ustreľjal dol po bregu — hitreje kakor kaka topovska krogla, včasih pa se je ulegel kar na hrbet in smuk! — zdrvel po ledeni drči z otroki na širokem trebuhu. Spomladi se je potem vpregel pred oralo, kadar je bil vol prelen ali pa si je zvil nogo, krava pa ni mogla sama vleči orala v strmini. Jasnoda

je reševal kmetom njihove kure pred roparsko lisico, saj uboge koklje niti niso utegnile tako hitro valiti, kakor jih je lisica požirala.

Nekega večera je bila ta hudobna tatica spet v kurniku. Sline so se ji že cedile iz odprtega gobca, ko jo je Brundo zalotil, nenadoma od zadaj zagrabil in jo vrtel po zraku tako mojstrsko, da so se kure od veselja kar tako razkokodajsale, dokler ji ni bilo že resnično slabo. Odsihdob se ji ni več ljubilo pogledati nobene kure.

Tako je Brundo počasi med slovenskimi kmeti zaslovel. Vsakdo mu je prijazno pomahal, komaj ga je zagledal. Če je bil kdaj lačen in si sam ni mogel kaj najti, je dejal kar prvemu, ki ga je srečal:

Brum, brom, dober dan želim,

Brundo sem, zelo trpim:

želodec moj je čisto prazen!

Prosim — bodi ti prijazen:

strdi, mleka, kje dobim?

Reci, prosim, vdan ti bom.

Najrajši pa je seveda imel Pečnikove otroke. Že davno jim je obljubil, ”za vsak primer”, kakor je rekel, svoj topli kožuh.

Ko je bil Brundo ravno v najboljših letih, je prišla strašna zima. Jeseni so jahali Turki skozi deželo in so izropali vse vasi, pokradli vse, kar jim je prišlo pod roke. Ubogi kmetje! Nemški graščaki, ki so vladali po celi deželi, so pošiljali svoje biriče s še hujšimi terjati-vami na deželo, ki so jo Turki itak že opustošili. Zdaj pa še ta huda zima!

Tako se je zgodilo, da so se bogati meščani v mestu odebelili kakor še nikoli poprej, saj se zdaj po kosilu zaradi hude zime niso več sprehajali, lačni in izčrpani kmetje na podeželju pa so shušali kakor še nikoli poprej, saj jim je manjkalo ravno to, kar je pri mestni gospodi spredaj viselo daleč dol čez pas. Tudi za Brunda je bila zima huda izkušnja. Zimskega spanja se je že davno odvadil, saj je v mrazu za bajtarje svoje doline vlačil drva s Kočne.

Zmeraj ga je stisnilo pri srcu, ko je slišal otroke jokati od lakote. Krave in koze niso več imele mleka, ker zanje ni bilo več krme. A da bi jih zaklali, so bile že presuhe. Tako so prišle v lonec najprej kure — druga za drugo, da niso padle mrtve z grede. Pa tudi teh je hitro zmanjkalo. Brunda je postalo sram, da bi bil svojim prijateljem še dalje v nadlego.

Ponoči se je tiho odpravil na pot.

Ho-ho, povedal jim bom svoje mnenje, tem bogatim meščanom, ho-ho, pokazal jim bom, tem oblagoltnežem, kaj je pravi medved! Ho-ho, ogledal si bom njihove shrambe, ho-ho, cel voz dobrot bom pripeljal Pečnikovim in njihovim sosedom!

Slišal je, da so nekateri mestni gospodje tako debeli, da morata zmeraj dva strežnika na levi in na desni podpirati s palico njihove trebuhe in jih držati na spodobni višini.

Nekaj pred polnočjo je že stal pred mestnim zidovjem. Ledeni veter mu je neusmiljeno bril okrog uhljev in mu cefral kožuh, toda zvezde, tako vsaj se mu je zdelo, so mu spodbudno mežikale.

”Brum, brum, le pogum! Brum, brum, le pogum!” je mrmral sam zase in že splezal na košato drevo, katerega veje so se vile visoko čez zidovje. Votlo je zapelo, ko se je spustil z zidu nekaj metrov globoko v sneg. Nobeden od straže ni opazil ničesar. Pa četudi bi kateri izmed njih kaj slišal, komu pa bi se že ljubilo iz tople izbice ven v ledeni mraz? Kar kmalu je staknil trgovino in delavnice, saj jih ni bilo mnogo. Kajpada ga je najbolj mikala slaščičarna.

”Brum, brum, voham kekse pa še rum!” je zastokal, njegov glas se je od veselja skoraj potresel. Že je stal pred oknom.

”Brum, brum, samo da ni zabito. Dobro, da je samo prislonje-no...”

”Ste ponoreli?”

Tiho, tiho je udrł v ta zemeljski raj. Joj, kaki veliki lonci, do vrha polni z medom! Koliko tort! Koliko kolačev! Pa koliko rozin notri! Marcipan! Pa taka velikanska lectova srca! V svojih najbolj drznih sanjah še ni videl kaj takšnega! V naslednjem trenutku si je pač hitro hitro vzel vse tisto, za kar je doslej v svojem življenju bil pri-krajšan. Zmeraj lepo po pogovoru: najprej poskrbi zase, da boš mogel ljubiti svojega bližnjega. Da, da, njegovi sestrađani bližnji! Kake sani bo treba! Na dvorišču slaščičarne jih je našel. Ko jih je z vsemi mogočimi jestvinami do vrha naložil, se je s svojim plenom odpravil na pot domov. Od znotraj je z lahkoto odprl mestna vrata. Še enkrat se je ozrl na mestece, da, vse še pridno smrči. Potem jo je ocvrł naravnost proti domu. Saj je pa bil tudi že skrajni čas. S stolpa mestne cerkve je klenknilo štirikrat! Pek se je že obračal v postelji. Preklinjal je na tihem gospodo, ki zahteva že na vse zgodaj sveže žemlje za zajtrk, smuknil je v jutranjo haljo pa v copate, da bi nagnal vajence na delo. Bežen pogled v prodajalnico pa ga je na mah zdramil. Je bilo to mogoče?

”Škandal! Na pomoč! Tatovi! Sleparki! Svinje!” Njegov glas je donel po celi hiši in še tja čez cesto. Nato je pocingljal z zvonce-m nad vrati, da so prestrašeni meščani pogledali skozi okna. Z baklo je posvetil pred durí in malo po ulici, pa je takoj zapazil v snegu sledove velikih medvedovih tac.

”Na pomoč, ljudje božji!” je zavpil s hreščečim glasom, ”medved je vdrl v naše mesto, medved, vstanite, hitro, na lov za njim!”

V pol uri so bili pripravljeni vsi moški, sposobni za boj. Debeli meščanski gospodje, župan, mestni svetniki, župnik, učitelj, mojster žemelj, mojster čevljev, mojster sodov, mojster stražnik, mojster kopit, mojster miz in še nekaj drugih premožnih mojstrov — vsi so držali nože, motike, sekire ali vile v rokah. Njihova suha slovenska služinčad: hlapci, dekle, perice, likarice in vajenci vsake sorte pa so prišli brez orodja. Pomenljivo so se nasmiñhali in si mežikali. Slutili so, da, to je končno tisti znameniti Brundo, ki se o njem na deželi toliko govori. Samo on je zmožen za tako pustolov-ščino.

”Kaj vam ne pride na misel, župan!” zakliče eden od njih, ki je še najbolj znal nemško, ”tokrat nas ne boste vpregli!”

”Ste ponoreli?”

”Ta medved ni navaden medved, saj pomaga našim ljudem na de-želi!”

”Jaz vam bom že dal vetra — pomaga našim ljudem!”

”Prijatelj je vseh ubogih!”

”Ta je še lepša!”

”Slovensko zna! Naš medved je! Ne računajte z nami! Mi mu ne skrivimo lasu!”

Nemški mojstri pa vsa tista gospoda pa so imeli vse to samo za slabo šalo. Županu se je glava pobarvala temno — rdečkasto, kakor zmeraj, če mu kaj ni šlo vanjo. Zavpil je:

”Saj niste pri pravi pameti, ali nas hočete za nos potegniti, med-ved da govori! — Prijatelj ubogih da je! Kakšna nesramnost, saj to je upor, to je punt! Da, to je punt!”

In mojstri so mu pomagali: ”Nas hočete opehariti, kaj, drhal ne-marna!” je zavpil mojster pek z divjim pogledom.

Ko pa Slovenci trmasto vztrajajo pri svoji odločitvi, je mojster stražar, navajen tudi takih zmedenih položajev, dejal s precej mirno krvjo: ”K vragu s temi trdobočneži! Stopimo hitro po ojači-tev v grad! Ajde, dajmo! Da nam ne uide!”

In z besnim pogledom ošvrkne upornike: ”Z vami se bomo še po-govarjali!”

Graščak je pri priči pridivjal z vojaki.

Danilo se je že. Kaka dva ducata možakarjev je hitelo za Brundo-vimi sledovi. Tudi ukradene sani so zapustile globoke zareze v snegu. Pobesneli mojster pek in debeli, od jeze žareči župan sta tekmovala v bruhanju surovih kletev. Z divjimi klici sta podžigala ostale moške, ki so še zaspani mencali za njima.

V istem času se je v mestecu zbrala vsa slovenska služinčad. Mnogi so klicali na revolucijo: ”Ali naj pustimo Brunda na cedilu, po vsem tem, kar je že za nas enega storil?”

Pogumni so morali neodločne šele pregovoriti, da so tudi šli v borbo proti svoji gospodi. Tako se je to jutro še druga skupina napotila po Brundovih sledeh. On, ki o vsem tem ni imel pojma, pa je blaženo dremal zraven svojih sani v nekem gostem grmovju. Naporno plezanje v strmino ga je utrudilo, slaščice pa so ga polenile. Zato se je ulegel, da bi si malo odpohil.

Medtem so debeli meščani prispeli že čisto blizu do njega. Nenado-ma se je tista sled končala pred tistim grmovjem...

BRUNDO

IVAN KOLMIČIN, rojen 1960, dijak 8. razreda nemške realne gimnazije v Celovcu. Kot šestošolec izdal samotež dve številki nemško pisanega dijaškega literarnega lista ”Der Elephant”. Sodeluje v mladju od številke 25 dalje.

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

KRIVICA

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

BRUNDO

nikdar niso razumeli skrbi starejših ljudi in zato tudi niso razumeli, zakaj boga ne prosijo neposredno za denar, za hrano, za obleko, in vse bi bilo lažje, brez večjega truda bi se živelo. Ali pa so si s pomočjo snega obetavali izognitev delu na polju.

Zadnje jesenske rože so v jutranji slani žalostno pripogibale glave in tudi v mlačnih sončnih žarkih, ki so šele v poznem dopoldnevu premagali mrz in osvobodili travnike, polja in gozdove iz mrzlega objekta slane, se nikakor niso mogle ogreti. Drhte so v najrahljših sunkih severnega vetra in marsikatera od njih je za vedno obležala pod težo jesenske more. Rjavi dozoreli listi so se lovili po zraku, dokler jih zemlja ni vzela v svoje mokro naročje in jih kmetice s predpasnikom niso znosile na steljnik.

Takšen je bil tisti jesenski dan pred ne vem kolikimi leti, takšen kot je toliko drugih, in vendar ima danes zame popolnoma drugačen pomen.

Opoldne je zvonilo, ko sem izstopil iz avtobusa, in ker nisem imel nadaljnje zveze, sem se kar peš napotil domov. Veselo sem pozdravljal ljudi, ki so bili z zadnjo vnemo pri delu. Prijazni so bili, kot je bil prijazen ves svet. Pogumno sem stopal naprej, skoraj nisem občutil teže umazanih cunj in knjig, ki sem jih nosil v kovčku. Sploh nisem pomislil nanje, pa kaj bi, saj sem po mesecu dni zopet meril korak po domači beli cesti. Nič se ni spremenilo na tej cesti, zgrajeni iz samih majhnih in večjih jamic, kot bi med seboj tekmovali, katera sprejme več vode. Vse je bilo zgrajeno po naravnem zakonu vodne energije, ki je že toliko let oblikovala to domačo belo cesto. Vse je bilo kot prej in to me je veselilo. Nestrpno in vendar s srečnimi občutki sem strmел v daljavo predse, dokler nisem zagledal pred seboj domače, nove hiše, ki sta jo oče in mati s tolikšnim trudom zgradila. In danes prvič prihajam v to hišo. Na avtobusni postaji so mi rekli, da bo danes pot nekoliko daljša, ker so se doma selili. Sedaj vidim hišo pred seboj in iz dimnika se vali dim naravnost proti nebu...

Zavil sem s ceste in s trepetajočo roko pritisnil na kljuko. Mati me je z bolehnim glasom pozdravila in me poljubila na čelo. Oče je stopil k meni, se mrmraje opravičeval zaradi umazanih rok, ker da je pač pripravljaj kislo zelje in si jih ni utegnil umiti. Njegov upadli in izmučeni obraz se je ob očetovskem pozdravnem nasmehu razvedril in pustil pozabiti bolezen, ki je rovarila v njegovem delovnem telesu.

Pozdravil sem sestre in brate, ki so mi prav tako veselo odzdravljali. Nazdanje sem stopil k njemu.

STANISLAV KAC

Človek je sesalec;
zato, ker kot mladič
SES!

P.S.: Marsikateri človek nikoli ne odraste...

Črna vdova
često
požre
svojega moža...

P.S.: Ljudje radi posnemamo živali!

BIK

opis:
rjava ali črna
žival
alergija:
rdeča barva

P.S.: Sorodnik Bika je Bizon!

Sedel je v kot. Pogledal mi je v oči, se mi nasmehnil in moško mirno dejal: "Vesel sem, da si prišel, res sem vesel!" Ponudil mi je roko. Počasi sem iztegnil desnico, ga prijel za ponujeno roko, odložil kovček, ki sem ga v evforičnem pozdravu pozabil odložiti, in mu z levico potegnil preko zagorelih lic. Ostali so strmeli kot bi naju ne razumeli, pa kako naju naj bi, saj tudi sam nisem razumel ...

Vrnil sem se k nagrobnemu kamnu. Sveče so druga za drugo začele ugašati, le ena sama še nikakor ni mislila na to in njen vihravi plamen se je neenakomerno zrcalil v bleščečem marmorju.

Pozni jesenski dan se je nagibal h koncu. Sonce se je pomaknilo v vrhove in mrz je pritisnil v dolino. Mnogi so se že stisnili v tople hiše. Tudi mi smo že skoraj vsi zbrani sedeli okoli mize in čakali na večerjo.

"Kje je še Andrej?" je vprašala mati.
"Zajce krmi!" je domneval oče.
"Drva bo treba še nanositi," je dostavila mati.

Na hodniku je zaropotalo. Andrej si je sezul škornje in počasi ves premražen stopil v kuhinjo. Roke si je držal pred oči in se tako varoval pred bolečo električno svetlobo.

"Drva boš moral še nanositi," sem bil prvi v poveljevanju. Pogledal me je kot bi me ne razumel: "Nanosi jih ti, jaz sem si že škornje sezul in zebe me!" je mirno odgovoril.

"Mama je rekla, da jih moraš ti nanositi," sem se čutil v svojem ponosu ranjenega. Ni mi šlo v glavo, da se mi je on, ki je bil mlajši od mene, izgovarjal.

"Mene zebe!" je skoraj proseče odvrnil.
"Ne izgovarjaj se!" sem zarevskal.

Andrej je z žalostnim, povešenim pogledom odšel skozi kuhinjska vrata v svojo sobo. Vstal sem in šel za njim. Ležal je že na postelji in zrl v strop.

"Ali pojdeš po drva?"
"Mene zebe!"

Vedel sem, kaj misli. Občutil sem njegov očitajoči pogled na sebi. Njegove temne oči so mi govorile — cel popoldan si visel v topli kuhinji in se plazil okrog, pa ničesar nisi storil, pojdi sedaj ti po drva!

Prijel sem ga za roki, od katerih eno sem še pred nekaj urami držal v toplem pozdravnem stisku, ga potegnil iz postelje ter ga nahrulil.

"Ne vpij tako razkačeno!" me je miril.

Spoznal sem, da je močnejši od mene. Nisem se več obvladal. Iztegnil sem roko ter ga mahnil po zagorelih licih.

Nerazumljivo me je pogledal. Solze so se zalesketale v njegovih očeh.

Hotel sem se opravičiti, pa mi besede niso prišle preko ustnic.

Odšel je v temno noč po drva.

"Kako lahko bi sam stopil po drva, brez prepira..." sem si mislil in žal mi je bilo. Toda moj ponos mi ni dopustil, da bi naglas priznal krivico...

Še enkrat je zaplapolal plamen, potem pa ugasnil. Razgret vosek se je razlezel v pločevinasti ponvi. Potegnil sem iz žepa majhno svečo, jo vtaknil v mehak vosek in jo prižgal. Toda še preden sem odšel, jo je upihnil rahel sunek jesenskega vetra, v ponvi pa sem zagledal onemoglo krizantemo tistega jesenskega dneva.

Odšel sem. Po stopnicah, med vrstami grobov, je ob spremljavi mojih korakov donel neopravičljivi o-pro-sti - mi, o-pro-sti - mi. Nekje v ozadju se je ob nagrobnih kamnih odbijalo vprašanje: kdaj-bom -imel-priložnost-popraviti-to-krivico? - Le kdaj?

Ob izhodu je stal mož s palico v roki in zrl v morje tisočerih sveč, ki so jih prižgali sorodniki sorodnikom, zadolženi dobrotnikom, otroci staršem, starši otrokom, in venomer mrmral: "Kako lepo, kako čudovito je tukaj in kako mirno..." Začudil sem se, zakaj on ni slišal tistega vprašanja med grobovi in tisti peketajoči oprosti-mi. Pogledal sem mu v obraz in nespremenjeni pogled njegovih rjavih oči me je vznemiril...

JOŽE BLAJS, rojen 1955, doma v Lepeni pri Železni Kapli, absolvent slovenske gimnazije, študira slavistiko na celovški univerzi. Piše pesmi in prozo, objavlja v raznih revijah in listih.

MARJAN PUNGARTNIK

Čudim se aprilu

čudim se aprilskemu dežju
ker je napravljen iz tako stvarnih
snovi: iz ohlajene vzglavne prevleke
opuljene senene kopice, sveže
žagovine, plamenov trhle koruznice
vse splava na njegovo žolto površje
ovce, strešne skodle, zlizane gozdne
špranje v sonce, tleča krompirnica
največ je v njem zvestobe, čebele
kukavice, dren, svetloba letajo
za mano, kakor da sem jim oče ali kaj

Žoltovina, bezeg in akacija

najprej med dežne štrene vbrizgan tuš
in nedoločeni sivi nič; rodil sem svojo
roko. z njo plave sence v vlažne kraje
vstavljam. svetloba od nikoder
povedni ton, migrenična otožnost borov —
— vse vstaja z ostrimi očmi načrtovalca
odblesek neznanca, ki na žolti klopici
poseda. poglej, hlasta, kako vesela zmeda:
ginestra, bezeg in akacije!

Zdaj ti gre lepo, Hegel

kristalni jagodov džem, tvoji pogledi
ničesar zapisanega, samo vročica duha
kdo bi verjel, da sva oba dogmatika čistosti
in dialektika nemoči, skratka, posvečena
tvoja desnica je lovila debele ribe akomodacije
tvoja levica je v tem času pozabila pisavo
kjer je bil včasih informbiro
so danes teoretska vprašanja socializma
in potrdila o upravičenosti premoženja
in v stekleni kletki kakor obseden hlastaš
za tistim trockim pa za tistim deutscherjem
pa za tistim štajnerjem pa za tistim mičunovičem

Čemerni galjot

navzgor grem in je vedno več teme
in vedno več tišine, dokler pred pragom
pes ne zakoliči noč, ko da svetloba laja
obred s časom zori, s toplim jezikom zapisan
obrazec na nočno opno, pasja mitologija
prepoznavanja; naš ve, da sem vsak dan

namenjen enournemu obhodu česarkoli, ker dom je
da sem le redko tam, v sirotkast dim stopljen
in pes je, da sporočim vnaprej: se vračam

mrtev ali živ, zaledenel ali v zatohli
preganjavici. in spremlja me s koralnimi očmi
čez prag

ker se dve temi srečata na vratih kuhinje
ena je geometrija zaupanih nalog na veselem obhodu
in druga samorasla surovost obreda

IRMA GODEC

Vera

*Plahi dotiki kresnic, ki v čarobnem trenutku padejo,
se ujamejo v pajčevino svetleče vesti,
zlezejo kvišku, k padu, k zlomu, k čistosti...
Že trenutek miru preplezanega s sitastimi mislimi,
zlepljena z rumeno resnico,
prestopanja mlečne meje,
in zdramile bi se vesele hijene,
nov, zaplojen šum bi zaplaval mednje,
strah ne bi zatajil zdrobljene biti,
ptice ne bi rojevale črnih metuljev...
Zavpili bi v jutro meseca,
razgalili zidove,
prebudili hrošče,
po spolzkem hrbtu bi se —
s kačo—svečenico splazili na vrh,
začutili telesa,
razbrazdane, grabežljive, hoteče
sence najinih duš.*

Kesanje

*Pobiram drobtine iz spomina,
ki mu je sram že davno nadel obleko pozabe,
bežim preko kletvic in iščem svetove,
kjer odkrita pesem opeva pozabljene grobove,
srečavam ljudi in jim iz rok jemljem skesane prisege —
in se znova zavem, da ne vem, da ne znam,
da niti ne slutim...
Ko jih najbolj želim, jih izgubim...
Čutim, kako mi polzijo med prsti —
in me je strah...
Ni me strah konca,...
strah me je začetka,
začetka novih pričevanj,
srečavanja, spolzkih pridig in pregrešnih podob...
A stopam in nočem vedeti, kje se bo ta led prelomil —
in bom padla v mrzlo mehkobo...*

MAJDA KAMNIK

*Šla bi nekam daleč,
daleč čez pokošene trave,
daleč čez razorane širjave,
tja,
kjer so gozdovi še neprehodni,
kjer ni križišč,
magistral, semaforjev in policajev;
šla bi daleč, tako daleč,
da bi se potopila
v tišino, da bi spet našla
svoje bregove in zajezila svojo reko...
Šla bi nekam daleč,
daleč mimo starih kašč,
podrtih kozolcev in praznih, nemih mlinov
na vodi,
šla bi nekam daleč, daleč,
da bi ubežala očem.*

MIRA REPNIK

KONEC ENAKIH DNI

Močan moški, že malo v letih, je stal med podboji nizkih vrat, ki so vodila v majhno, slabo opremljeno kuhinjo. Na razmajani mizi je hripavo vreščal tranzistor, kakor bi ga kdo davil. Pod veliko mizo, ki so jo uporabljali za najrazličnejše stvari, je ležal mršav pes. Oči je imel kalne in prav nič mu ni bilo mar brenčave muhe na nosnici gobca in opuljene kokoši, ki je brskala okoli njega in iskala ostankov.

Človek je lahko s pogledom tam zajel staro posodo z že davno pokvarjeno in prisušeno hrano, ki morda sploh nikoli ni bila užitna, pa obleko, od tiste za na njivo pa do one za v nedeljo. Čisto v kotu, blizu mrzlega zidanega štedilnika, je sedel majhen otrok. Bitje je bilo tako umazano, da je kljub plašnim očem vse na njem kričalo. Igralo se je kar z rokami, ogledovalo zamazane prste in jih zvijalo na vse strani, kolikor so se dali.

”Prekleta baba!” je na vso moč zarobantil mož med vrati. Močna postava se je upognila in opotekel se je do mize. Prva brca je bila namenjena psu, ki se je cvileč zavlekel k otroku in mu polizal roke. Stari je pograbil mali radio, a se je premislil in ga je le izključil ter znova prekel žensko. Zavalil se je na klop za mizo in rdeče oči so motrile temačen prostor. Obrazne mišice so mu trzale in stiskal je pesti, ko se je poizkušal dvigniti in je negotovih korakov stopil proti vratom kamre. ”Ubil jo bom!” je sikal skozi od tobaka porjavele zobe. S težavo je odprl vrata, a pogled je zadel v prazno. Nikjer ni bilo nikogar, le oguljena mačka je skočila s police in prevrnila lonec prsti, v katerem je morda nekdanj rasla roža. Postelja je bila razmetana in je spominjala na zapackano počestnico. Mož se je zavalil nanjo in izpod poda je prihajalo cvileče škripanje. Stari je med kletvami zaspal in ni ga več brigala ne ženska, ne pes v kuhinji, ne kosilo, ki ga ni bilo.

Od nekod, morda od soseda, se je privlekla ženska v cunjah, ki so se povsem skladale z vsem ostalim v bajti. Izpod mize je pobrala nekaj črepinj in jih dodobra splaknila pod pipo. Ko je zanetila ogenj, se je dim razvlekel po prostoru, a to ni motilo ne nje, ne otroka, ki je žulil mlado mačko. Ženska je bila morda za kako leto mlajša od v kamri spečega moža in bila je precej manjša, a debela, tako, da so jo kratke noge le stežka nosile. Iz obraza je daleč naprej segal tanek zašiljen nos, ki je dajal videz stare čarovnice. Oči je imela blizu skupaj in svetile so se — podobne so bile mačjim. Žena je iz kota privlekla posodo z golažem, ki se je že vlekel in ga postavila gret. Spuščala je cvileče glasove in se potikala po kuhinji; prepevala je in morda je bilo tisto potikanje iz kota v kot neke vrste pospravljanje. Že davno pogreti golaž se je prismodil in stara ga je postavila na mizo. ”Ej, starina! Južina je,” se je zadržala v kamro. Mož jo je zaprepadeno gledal. Oči so mu zatekle in razmršeni lasje so mu štrleli na vse strani. ”Baba hudičeva, kod si se spet vlačila?” je zarohnel še vedno pod močnim vplivom alkohola. Dvignil se je s postelje in se zavlekel v kuhinjo, kjer je smrdelo po dimu in prestani hrani. V bližini štedilnika je pograbil poleno in ga zalučal ženi pod noge za svojo predjed. Ta je zavpila od bolečine in se zagnala vanj. Kričala je kakor obsedena, grizla in praskala, kjerkoli je naletela na golo kožo. Mož je klel in z močnimi udarci končno umiril ženo, obenem pa stresel svojo vsakdanjo jezo. Golaž na mizi je samo povohal, potem pa ga je zlil na pod, kjer je ležala pretepena žena. ”Na, to pa kar ti požri!” so bile njegove zadnje besede, preden se je odpravil na vas, v gostilno jest ”na puf”. Otrok je pritajeno vokal, sedeč na polenih in na umazanih cunjah in le pes je bil ob njem. Stara se je pobrala s tal in se spravila v kamro na posteljo. Večerilo se je že, ko je otrok zlezal na klop v kuhinji, ki mu je služila za posteljo. Pokril se je z odejo, ki so jo bili že davno razžrli molji.

Stari se je vrnil pozno in njegova pot je vodila v kamro k ženi. Obleko je pustil na tleh in ni mu bilo mar, ko je nanjo legel pes. Zdaj je vedel, da je njegova žena in ravnal je z njo kot s človekom. Zjutraj se je zbudil

trezen, in ko je videl ženo vso oteklo zaradi udarcev, ki jih je prejela prejšnji večer, si je že kdove koliko krat obljubil, da je bilo to zadnjikrat v njegovem življenju.

Toda že opoldne se je ponovilo, a tokrat še huje. Žena znova ni pripravila kosila in tudi otrok je ostal lačen. Mož se je bil na poti domov spet ustavil v gostilni in se nacejal do onemoglosti. Naposled je končno le prikolovratil v hišo. Vse je bilo po starem. Otrok je kuštral psa, v štedilniku pa ta dan še ni vzplapolal ogenj. Neprijeten vonj umazanije se je širil povsod in ta se je še povečal s prihodom pijanega moža. Ta je ženo zopet pretepel. Slednjo poleno jo je zadelo v glavo, tanek curek krvi ji je zarisal ozko črto prek lica in kri je čez ustnice kapljala na tla. Otrok je ob pogledu na kri začel vreščati, stari ga je hotel utišati z velikim loncem, ki mu je bil pri roki. ”Ne otroka!” je planila k njemu žena. Toda bilo je prepozno in težak lonec je zadel njo. Omahnila je na pod in njeno življenje je ugašalo, kakor ugaša ogenj, ki ga poliješ z vodo. Otrok je klečal ob njej in umazane ročice so segale po njej, iz grla pa so mu prihajali le še pritajeni vzdih. Mož se za vse to ni zmenil. Za njegove pojme je bila žena kopriva, ki nikoli ne pozebe. Podal se je znova v gostilno in tam popival ter razlagal, kako jih je danes naložil ta stari, da bo drugi dan lahko kaj skuhala.

Otrok je proti večeru ves objokan prišel k sosedu. Po licih so solze zarisale poti v umazan obraz, na rokah pa so bili še sledovi krvi. ”Ata so pa mam...” Naprej ni mogel več povedati. Sosedova Jana, hodila je še v šolo, ga je vzela v naročje in ga gladila po laseh. Ko ga je pomirila, je povedal, da je mama mrtva. Vsem se je otrok smilil, vedeli so, da bo zdaj še večja sirota. Jana ga je ocedila in mu dala kruha in mleka, da je jedel.

Stari se ga je po pogrebu napil do nezaveti in tarnal nad usodo. Za otroka se ni več zmenil in pri sosedu so ga vzeli za pastirja. Moževo življenje pa se je polagoma iztekalo. Vse bolj ga je izpodkopaval alkohol, jedel pa tudi ni ničesar več. Že čez nekaj mesecev je umrl. Ostala je stara bajta, prazna in zapuščena. Veter se zaganja v okna z razbitimi šipami in streha pušča, pod podi pa so si v miru ustvarile dom ptice.

Rade Nikolić: Obrazi III., mavec, 1979

Večerna odsevanja

Literarni klub Slovenj Gradec je v programu dela za leto 1980 uvrstil prirejanje literarnih večerov pod naslovom VEČERNA ODSEVANJA. Zasnova teh prireditev nekoliko odstopa od običajnih nastopov, ki smo jih v Slovenj Gradcu bili vajeni v zadnjih letih. In v čem je novost? Predvsem to, da se in se bodo tudi v prihodnje vključevali v likovne nastope še drugi ustvarjalci (likovniki, glasbeniki itd.) in poustvarjalci. Poleg tega so večeri organizirani tako, da prevladujejo sproščeni razgovori med ustvarjalci in poslušalci, ki jih povezuje eden izmed članov literarnega kluba. Posebej pa je obetavno to, da se bodo v kratkem času predstavili skoraj vsi člani ustvarjalci literarnega kluba Slovenj Gradec, ki prihajajo iz celotnega Koroškega območja. Doslej sta bila organizirana dva večera. Dne 29. februarja 1980 je bila v Umetnostnem paviljonu I. prireditev VEČERNA ODSEVANJA. Nastopili so: JUR JURIČAN iz Prevalj (poezija), STANISLAV KAC iz Šmartna pri Slovenj Gradcu (poezija), NIKO R. KOLAR iz Slovenj Gradca (poezija in proza), VLADIMIR VERDNIK iz Radelj ob Dravi (proza) in ANDREJ MAKUC iz Slovenj Gradca (proza). Za glasbeno spremljavo sta na izviren način poskrbela DUŠAN LESKOVAR (kitara) in ROBERT TISNIKAR (reprodukcija) iz Slovenj Gradca. Večer je bil izredno dobro obiskan in v veliko zadovoljstvo prisotnih. II. prireditev VEČERNIH ODSEVANJ je bila 25. aprila 1980 na Šolskem centru "Edvarda Kardelja". Nastopili so: JANKO MESNER iz Celovca (proza in poezija), FLORJAN LIPUŠ iz Železne Kaple (proza) in GUSTAV JANUŠ iz Podrožice (poezija). Samostojno je izvajala recital angažirane in protestne pesmi DANICA ČERTOV iz Celovca (kitara), medtem, ko je za preostalo glasbeno opremo poskrbel ROBERT TISNIKAR iz Slovenj Gradca.

Naslednje prireditve VEČERNIH ODSEVANJ bodo v jesenskem času tega leta, predvidoma pa se bodo predstavili: DUŠAN LESKOVAR, KSENIJA ZMAGAJ, MIRA REPNIK, TATJANA KNEZ, MARJAN PUNGARTNIK, HERMAN VOGEL, IVANKA HERGOLD, JOŽE BLEIS, JOŽICA ČERTOV, KAROLINA VUJANOVIČ in drugi.

JANI RIFEL

Nocoj smo shodili

*Nocoj smo shodili
na oblakih rdečih opek,
na morju sinjih smeti,
na rekah odvečnih stvari,
na gorah znamenitosti,
ki so ostale za nami.*

*Nocoj smo shodili.
Po nogah nam lezejo črvi
rijejo v meso,
gnezdijo v sklepah
in se množijo v njih argumentih.*

*Nocoj smo shodili.
Dvigujemo se kot demoni želja,
kot strašen orkan,
in padamo, padamo, padamo.*

Trenutek

*Trenutek se zdi
kot kal vrhov,
kot omamna melodija belih dni,
kot strasten udarec,
žvenket steklenic.*

*Trenutek se zdi,
ko trenutki beže v večnosti skriti,
kot štetje neznanih stvari.*

O čem naj pišem?

*O čem naj pišem?
O srečnih in veselih ljudeh,
o tistih, ki imajo neveste,
o onih, ki ničesar ne povedo,
o junakih, siromakih?*

OCENE KNJIŽEVNIH DEL

MARKO KRAVOS:

TRETJE OKO

V nekaj stavkih predstaviti pesniško zbirko Marka Kravosa *Tretje oko*, je silno kočljiva in težka, če že ne nemogoča naloga. Zamejsko pesnikovanje je pač posebne narave in le redko ostaja dovolj neobeleženo in v svoji izpovedni noti dovolj pronicljivo, da bi ne bilo tvegano; kajti — ugotavlja Kermauner — izdati pesniško zbirko leta 1979 je tvegano. Pri Kravosu pa na taka dvoumljenja ni misliti, saj se je že v zbirki *Pesem* in v zbirki *Trikotno jadro* razkril zanimive pojavnosti človekovega emocionalnega sveta, razumsko prebrane, izdvojene od nebitnega in dograjene s svojstvenim obzorjem, nastavkom sarkazma, prefinjeno ironijo, ki se groteskno zapleta ravno tam, kjer bi ob sicer nepazljivi analizi kaj hitro zbledela v nihilizem in nekritični srd. Zbirka *Tretje oko* predstavlja v tem obzorju točko, ki je spletena iz mnogoterih prvin sveta, ki so tako mnogoplastne, da jim kot edini soroden motiv preostajajo le še igra smeha, igra tez in antitez, zgnetenih v shemo vsakdanjosti, kjer morajo ti svetli utripi živeti čisto zase, ne da bi karkoli spreminjali in usmerjali. Za pesnika, ki spremlja stvarnost Slovencev v Italiji, je radikalnost bistvenega pomena; a razumeti laži sveta brez obupa in idealov in spet brez lažne težnje po spreminjanju, je z drugo besedo komentirati ga in živeti naprej. Kravos torej komentira in obenem skrbi za odmikanje krink, brez strahu pred posledicami, brez jasno zastavljene težnje po skiciranju nečesa splošnega in zelo blizu želji po vzgoji, ki ima samo dober namen in ničesar drugega. Spoznanja o tehniciranem in od razuma odtujenem svetu so pri Kravosu močno izražena, vendar teh spoznanj ne izkorišča, da bi bil kritičen do nekega sveta, marveč za to, da bi bil z njim blag in moder, čeprav še komaj dovolj močan, da živi z njim v nekem razumevanju. Takrat mora tudi humor postati grenak. Pri takšnem konceptu poezije, se mi zdi docela nesprejemljivo iskati kakršenkoli komparacij z modernizmom, kajti Kravos je Salamonov lingvizem, reizem, misticizem, zreduciral v nežen in tekoč intimni svet; Zagoričnikovo filozofijo predstavil v element, kjer se mora ta prilagajati, dobiti še kakšen ud, da bi lahko živela; Tauferjev asketizem je Kravos napravil asketsko mogoč tudi v povsem neasketskem svetu in še v tem duhu...

Zbirka *Tretje oko* ima v resnici tri očesa; v sekvenci *Jaz o tem*, se nam naniza nekaj aksiomov, po katerih je nujno v srednjeevropskem svetu, ki ga Kravos fotografira, živeti, da bi se dalo preživeti, da bi se dalo izživeti. V tem ciklusu se skriva največ prefinjene ironije in nemara tudi največ trpkosti, največ želje po spreminjanju, čeprav vse le globoko na dnu in na videz nehotno. Čisto razumsko se mi zato zdi, da se ta ciklus zaključi s pesmijo *Tolažba*, lažno tolažbo krščanske miselnosti... je vedno lahko še slabše. S takim prijemom se mora vse pomirljivo zaključiti, ne glede na to, da je iskra pod pepelom še bolj razžarjena in pripravljena, da zagori.

Ciklus *Biografija* s kredo, ima spet svojstveno noto, je namreč najbolj neposreden in absurden, absurden v miselnosti, da nam bo skica s kredo dala samo obrise, ona pa v nasprotju z vsem riše barve, črta globino, gradi prave kompozicije, iz prvobitnega sveta se razrašča v svet zapletenih pojmov, zapletenih zaradi svoje preprostosti in se nazadnje zlomi ob čisto preprostem dejstvu...

*Bos sem prišel na ta svet,
v čevljih pa pojdem po gobe.*

Ciklus *Tretje oko*, sestavljen iz desetih pesmi, ki naj bi logično predstavljal nekaj vrh po diarezi, se nam predstavi kot nekakšen post scriptum, razumske refleksije, moraliziranje na dnu, abstrahiranje, analiza asociacij, spretno zasnovan epilog, ki ničesar ne pojasnjuje, ker je tako globoko intimen, pesniško vdan in s prižgano svetilko upanja. Zbirka, ki se zaključi s poudarkom na besedi mir, ki noče več biti zgolj beseda, ki noče več biti zgolj upanje, ki noče biti konec, ampak začetek nečesa, kar se ne more "predruščiti".

V.V.

Večerna odsevanja II.

Nastopili so: Janko Messner, Florjan Lipuš, Gustav Januš, Danica Čertov iz zamejstva. Večer je povezoval prof. Andrej Makuc.

MIRA STRMČNIK — GULIČ

GOMILNO GROBIŠČE NA LEGNU

Presenetljivo se sliši, da bogastvo večidel še neraziskanih arheoloških najdišč v okolici Slovenj Gradca pripisujemo njihovi dokaj ugodni mikrolokaciji, saj jih sodobna urbanizacija večidel še ni kritično načela. Seveda pa se pojavlja nekaj izjem, med katere spada poleg najstarejšega dela Starega trga, kjer so gradnje že delno rezale bogate naselbinske sloje rimskodobnega Colatia, prav gotovo še starejše železnodobno gomilno grobišče na legenski ravnici.

Marsikdo, ki ga pot pripelje na oko privlačen Florjanov gozd, se upravičeno sprašuje čemu in od kdaj bolj ali manj izrazite številne vzpetine razporejene med ali pod smrekami in verjetno le malokdo ve, da stoji v zatišju starodavne prazgodovinske nekropole. Po dosedanjih ugotovitvah so se na tem predelu naselili ljudje neke v prvi polovici prvega tisočletja pr. n. št. Svojo naselbino so si utrdili v gradišče, na ravnici pod njo pa pričeli pokopavati svoje mrtve. Poimenovanje "Gradišče" se je ohranilo vse do danes.

Zdi se mi dolžnost, da tako na tem mestu opozorim na najbolj neizpodbitno pričo človekovega snovanja v daljnem prazgodovinskem času, ki pripisuje najbližji okolici samega Slovenj Gradca domala tritisočletno organizirano naselitveno tradicijo. Pri tem pa ne smemo zanemariti nekaj slučajno najdenih materialnih ostalin iz še starejših obdobj, ki trdno dokazujejo človekovo bivanje na naših tleh v minulih časih.

Skrbno izdelana in z drobnimi vrezi okrašena keramična skleda na zvončasti nogi. (viš. skleda 13 cm). Fotografirano v Joanneumu v Gradcu.

Legen — utrjena naselbina na Gradišču

Gomilno grobišče leži ob vzhodnem robu legenske terase nad Slovenj Gradcem v Florjanovem gozdu in deloma izven njega na parc. št. 62/1, 61, 69/1, 69/2, 70-76 k. o. Slovenj Gradec v obsegu 220 x 130 m in je v neposredni zvezi s pripadajočo prazgodovinsko naselbino na Gradišču. Utrjena naselbina, katere okopi so danes zaradi obdelovalnega zemljišča ponekod že močno zabrisani, leži 500 m vstran od grobišča na nadmorski višini 515–510 m in v višinski razliki 90 m do gomil, oz. 110 m do tal. Gomile so razporejene od jugovzhodnega roba gozda v podolgovati gruči proti severozahodu na sedaj že pozidanih parcelah, kjer so nekaj gomil pri gradnjah uničili in imamo zaradi nekontroliranih posegov le eno delno ohranjeno grobno celoto (T. 1)¹. Približno po sredi grobišča poteka podolžno v smeri SSZ — JJV 6–7 m širok in do 0,30 m visok zemeljski nasip še neznanega izvora, poimenovan kot "rimska cesta"².

Prvi tloris dela tega grobišča je leta 1911 izdelal P. Schlosser, pri čemer pa ni vrisal severnega dela in ima tako vnosenih le 45 gomil³. Ob topografski akciji Inštituta za arheologijo SAZU l. 1973 in ob ponovni izdelavi tlorisa l. 1978, je bilo ugotovljenih skupno 78 gomil, vendar zaradi gradenj prvotnega števila več ni mogoče ugotoviti. Velikost gomil se giblje v mejah poprečnosti v razponu od 4 x 0,2 — 20 x 2 m, pri čemer so najštevilnejše s premerom 5 — 7 m, redkejšje

nad 10 m. Višina gomil je v sedanjem stanju različna, v glavnem so že prekopane ali poškodovane, tako da jih je več kot polovica le 0,2 — 0,3 m visokih, tretjina med 0,4–0,6 m, le posamične so od 0,8 — 2,0 m visoke. Nedotaknjenih lahko najdemo le še kakšnih 12 gomil na severnemu delu grobišča.

Prva raziskovanja legenskih gomil in s tem v zvezi prve omembe sodijo v sredo in drugo polovico prejšnjega stoletja⁴, ko sta baron K. CZOERNIG sen. in HAUSER prekopala nekaj gomil, katerih gradivo pa se ni ohranilo do danes. Pomembnejše izkopavanje pada v čas živahnih arheoloških raziskovanj slovenjgraškega notarja dr. Hansa WINKLERJA v letih 1909–1912⁵. Znanstveno raven pa je doseglo izkopavanje, ko je bil pritegnjen še W. Schmid in se je s finančno podporo in tiskanjem poročil vključila še dunajska akademija znanosti⁶. Žal so najdbe iz Czoernigovih in Hauserjevih izkopavanj izgubljene, gradivo iz Winklerjevih in Schmidovih raziskovanj hrani muzej Joanneum v Gradcu, vendar je del teh najdb danes izgubljen ali kje založen. Kovinske najdbe iz groba pri izkopu kleti J. Kramarška so začasno v Sokličevi zbirki, keramične ostanke pa hrani J. Kramaršek doma. Po pripovedovanju starejših okolišanih, so nemški vojaki med II. svetovno vojno v letih 1942 — 1943 ropali gomile in baje številne najdbe odnesli s seboj. Novejših najdb do danes ni bilo, teren pa smo zaščitili pred gradbenimi posegi z odločbo o kulturnem spomeniku.

Najdišče in del najdb je bil že upoštevan pri raznih študijah⁷, kompleksno obdelavo predmetov iz Joanneuma sem pripravila za Arheološki vestnik XXX, v tisku. Naš članek je le kratek povzetek, namenjen osvetlitvi najstarejše zgodovine Slovenj Gradca⁸.

Način pokopa: Pravilo je individualni žgan pokop v gomili, ki se v podrobnostih v sami opremi grobov s kamnitimi oblogami loči med seboj. Tako je lahko žara ali samo žganina obložena s kamnito oblogo iz različno velikih kamnov v obliki skrinje ali v krogu, v največ primerih pa je obdan in pokrit s kamnitimi ploščami in prekrit s kamenjem v obliki hribčka. V enem primeru je ležala kamnita plošča vstran od žganine.

Z omenjenim individualnim žganim pokopom v gomili, kakršnega poznamo tudi v skupini Breg-Frög na Koroškem, so naše gomile značilen predstavnik slovenskih podravske grobišča, ki se na vzhodu vežejo s severno hrvaško halštatsko skupino tipa "Wies" na avstrijskem področju v enotno vzhodnoalpsko kulturno skupino "tipa Wies-Martijane"⁹.

Število pridevnih posod je različno, preseneča pa dejstvo, da je bilo pridanih tako veliko črepij keramičnih posod, ki so jih verjetno razbili ob pogrebem ritualu in jih namerno pridali. Takšen pojav je pri nas vsesplošen, tako ga je opaziti v Podravju, Dobovi, Novem mestu, Ljubljani in drugod.

Gomile so brez posebnega reda razporejene v dve gruči zaradi zemeljskega nasipa, ki so se mu s pokopi skrbno izogibali. Očitno je, da so pričeli pokopavati ob jugovzhodnem robu ravnice, ki je bila najbližje naselbini, saj je otroški grob gomile II doslej najstarejši grob v sklopu grobišča. Na tem delu so gomile redkejšje v primerjavi s severozahodnim delom, čemur je lahko vzrok večji dotok prebivalstva v mlajšem času, vse pa še strogo v starejšježeleznodobnem horizontu.

KAROLINA VUJANOVIČ

Oh, kako se mi toži

Oh, kako se mi toži
po velikem kmečkem dvorišču,
po kokoših, ki brskajo po gnojišču.
Toži se mi po hlevu
polnem drobnice, govedi,
po topli izbi in po žgancev polni skledi.

Pa tisti zimski večeri,
ko prišli so sosedi
in pomoževali o davkih,
letini in nekdanji bedi.

Je še na kmetih tako,
ali so to le podobe?
Ah, čutim, da je z nami nekaj narobe!

Pozdravljena, vasica

Pozdravljena, gorska vasica
in tvoje stare hiše!
Pozdravljeni, vaški skednji,
kjer, kot nekoč
skozi zaveso prahu
sonce podobe riše!

Dober dan, ljudje!
Srečo dobro, sosed,
me ne poznate?
Tisti sem, ki je v vaši gorici,
ko so zorele tepke,
širil late!

Nemo gredo ljudje svojo pot.
Tiha je vas in tihe so hiše.
Le sonce, kot nekoč,
v vaških skednjih zame podobe riše.

Keramika je v glavnem izdelana iz dobro gnetene in prečiščene gline pomešane z drobnim peskom. V večini primerov je neenakomerno žgana, zato je večbarvno mešanih profilov in površine. Površina je v mnogih primerih, predvsem na žarah, skrbno izglajena. Na splošno nudi keramika lep vpogled v keramično strukturo zgodnje halštatskega obdobja. Pojavljajo se pestre forme posod, ki kažejo zaradi svojstvene geografske lege določene lokalne specifičnosti.

Velika bikonična keramična žara iz gomile XIV. (viš. žare 42 cm). Fotografirano v Joanneumu v Gradcu.

Med karakteristično keramiko, s katero se vključuje v krog podravskega najdišča, je treba v prvi vrsti posvetiti več pozornosti značilnim bikoničnim žaram. Oblikovno zasnovano imajo še popolnoma v žarnogrobišni tradiciji, ugotavlja pa se razvoj žare v smeri trebušasto in kroglasto bikonične oblike s tem, da se visok konični vrat niža v nižji konični oz. v konkavno usločenega, obod sam pa postaja v korist ornamenta nižji in bolj klekast. Bikonične žare so posebno pogosto zastopane v starohalštatskem obdobju v kalenderberški halštatski skupini (Statzendorf-Gemainlebern po Pittioni¹⁰), v seredski skupini kalenderberške kulture na jugozahodnem Slovaškem¹¹, dalje v skupini Wies-Martijanec¹², v daljski skupini¹³ in v Donji dolini¹⁴. Proti severozahodu jih srečamo npr. v Bregu, kjer pa nastopajo izjemno in so že preoblikovane v mlajše tipe, v jugozahodnem sosedstvu pa ugotavljamo tipološke podobnosti v Estah¹⁵.

Močno specifičnost dajejo legenskem grobišču posode z izrazito lijakastimi vratovi in posode z visoko dvignjenim bikoničnim največjim obodom, ki je ostro klekasto oblikovan in prehaja v ozko vboklo dno in ozek vrat. Ostale forme ne izstopajo iz okvira običajnega starohalštatskega inventarja.

Ornamentacija na posodah je raznolika, posebno pogosto nastopa tehnika vdolbljenega ornamenta. Vodilna je plitva kanelura, oblikovana v tro- ali štirilinijskih snopih, ki poteka vodoravno, poševno ali polkrožno v obliki visečega polkroga in tako zaključuje celotno kompozicijo. Pogosto je zastopana tudi tehnika barvanja z rdečo in grafitno barvo v motivu meandra. V enem primeru se na romboidnem motivu vidijo sledovi krašenja s kovino.

Kovinsko gradivo je izredno slabo zastopano, tako da imamo le en primer ek dvojnokrižne pasne spona, ki je do nedavnega predstavljala prvi tovrstni primer ek s Podravja. Dalje sta ohranjena dva primerka večglave igle, nekaj fragmentov kovinske skodele in prav tako nekaj fragmentov vedra kurdskega tipa. Ostanki masivnega ročaja kovinske posode predstavljajo sicer obogatitev z dolenskega prostora, ne moremo pa jih, žal, upoštevati pri časovni opredelitvi zaradi netočnih najdiščnih podatkov.

Na tem mestu bi omenila še železne palčke s stiliziranimi govejimi glavami, ki po vsej verjetnosti predstavljajo ostanke sestavnih delov žerjavnice. Analognih primerov v taki obliki ni bilo moč najti, samo upodabljanje govejih rogov pa je prišlo do izraza v tem času predvsem na keramičnih posodah, kjer so bili aplicirani na držaj ali ostenje posode. Izvor upodabljanja rogov pa najdemo na iglah že v starejši srednji bronasti dobi v horizontu Kosziderpadlas I — Lovas-Vukovar¹⁶, kjer se kaže znatna priljubljenost takega oblikovanja igel. Ali je bilo upodabljanje rogov zgolj okrasnega značaja ali pa je imelo globlji kulturni pomen ob določenih prilikah, je še v podrobnostih izven naše vednosti.

Med dosedanjim gradivom se ne moremo spuščati v detajlno kronološko razčlenitev. V kovinskem gradivu imamo trdno kronološko oporo v dvojnokrižni pasni sponi, čeprav ji zaenkrat še ne moremo določiti popolnoma točne časovne uvrstitve, kar pa nekoliko nadomestuje večglava igla. V keramičnem gradivu označuje žara iz groba gomile II s svojo izrazito žarnogrobišno tektoniko Podravja zgornjo mejo grobišča. Zanimivo je, da nimamo tipičnih amfor, vrčev, loncev z ročaji, se pravi inventarja, ki je tako priljubljen v mariborsko-ruški skupini. V tem smislu je Legen

bližji ljubljanskemu tipu grobišča (v smislu osrednje Slovenije), s katerim ga povezujejo še posode z lijakastimi vratovi in spona.

Ornamentacija je v svoji celovitosti bolj vezana na Nižje avstrijski oz. panonski prostor in niti v enem primeru ne najdemo za ruške posode tako značilne bele inkrustacije. Spodnjo mejo grobišča danes še ne moremo zatrdno postaviti. Najmlajše grobove bo treba še odkopati, v kolikor seveda gradivo še ni izgubljeno iz starih kopanj.

Gledano kulturnozgodovinsko, je grobišče nastalo v času, ko je v Podravju še trajala kultura žarnih grobišč, saj ima keramika še močan žarnogrobišni značaj, medtem ko kovinske najdbe naznanjajo že nove kulturne vplive ranega Ha C obdobja. Gre torej za prehodno obdobje, ki zajema tako končne pojave kulture žarnih grobišč v novem okolju (Ha B 3), ter pojav prvih vplivov novega časa (Ha C 1). Podoben položaj srečamo v Podravju na Pošteli, kjer sta grobišče in naselbina nastala v času, ko je v neposredni bližini kultura žarnih grobišč še trajala in se je vrsta Ha B oblik v keramiki kot tradicija ohranila še v Ha C stopnji. Pahič že pri obdelavi gradiva z grobišča na Lepi ravni nakazuje kronologijo Pošte, kjer razlaga o Ha B 3 stopnji žarnih grobišč Podravja ter Ha C 1 stopnji Pošte "in drugih sočasnih ter istovrstnih najdišč, bomo začasno mislili na isti časovni okvir, vendar s vsakokratnim poudarkom na različnih koncih"¹⁷.

O kakšni posebni legenski skupini v kulturnem smislu ne bi mogli govoriti, saj bi šele poglobljeno delo na širši osnovi v prvi vrsti z novimi izkopavanji gomil in naselbine in s pritegnitvijo sosednje Puščave, lahko pripeljalo do pravega zgodovinskega orisa teh krajev.

Po dosedanjih najdbah moremo torej gomilno grobišče na Legnu omejiti nekje med sredino 8. stoletja pred n. št., kar sovпада nekako s časom nastanka naselbine na Gradišču in med koncem 7. stoletja pred n. št. Izraženo v tipoloških stopnjah obsega Müller-Karpejevo stopnjo Ha B 3 oz. Ha C 1 vzhodnoalpskega prostora in razvito Ha C stopnjo v smislu srednjeevropske kronologije, od katere ne kaže večjih časovnih odklonov.

Iz naše analize je razvidno, da moramo računati z intenzivno poselitvijo tega dela Slovenije v starohalštatskem obdobju, ki je tudi v poznejšem zgodovinskem razvoju imelo poseben pomen.

Odrpito ostaja vprašanje od kod so se zatekli prebivalci tega časa v ta, zaradi svojstvene geografske lege nekoliko odročen, a varen kraj. Vzrok selitve je verjetno v zvezi z usodo prebivalstva žarnih grobišč Podravja. Pot jih je lahko vodila ob južnem Pohorju na severozahod do zaprte in sončne doline obdane z visokim, težje dostopnim hribovjem. V tistem času zamočvirjena slovenjegraška kotlina in rodovitno polje tik nad njo na ravni terasi, jim je nudilo varno zavetje in prav gotovo utrditev gospodarskega življenja.

Vaza na visoki nogi z bleščečo izglajeno površino, ki predstavlja eno redkih keramičnih oblik tega časa. (viš. vaze 36,1 cm). Fotografirano v Joanneumu v Gradcu.

OPOMBE:

1. S. Pahič, Varstvo spomenikov 7, 1960; isti, Arheol. vestnik 24, 1973, 526 (odslej citiram AV); F. Stare, Situla 14/15, 1974, 67 ss, kjer avtor pod naslovom "Grob starejše-železodobnega bojnika iz Legna pri Slovenj Gradcu" predstavlja le kovinsko gradivo iz Sokličeve zbirke v Slovenj Gradcu. Pri ponovni preverbi najdb in terena, sem si ogledala in izrisala še ohranjene keramične fragmente iz istega groba, ki jih hrani doma najditelj J. Kramaršek, Pavčkova ul. Slovenj Gradec. Zaradi omenjenih pomanjkljivosti grob ponovno predstavljam kot grobno celoto v sklopu grobišča. Vsebuje:

1. "Nasilno prelomljena in v ognju nekoliko deformirana, bronasta plavutasta sekira z ušescem za pritrdjevanje na lesen držaj. Sekalni rob je odlomljen in ni ohranjen. Pod robom

tilnika sekire je vtolčeno, najbrž livarsko znamenje IIIX, ki pa ga, če gledamo sekiro z listom navzgor, lahko preberemo tudi kot XIII. Ohranjena dolžina sekire je 17,1 cm" (T. 1,1).

2. "V tri dele nasilno prelomljen in ne v celoti ohranjen železni enorezni meč s klekasto ukrivljenim zgornjim delom lista. Meč ima na prehodu lista v ročaj enostranski podaljšek (spodnji ščitni zaključek ročaja). Ročaj je v osnovi skovan iz istega kosa kot list, je ploščat in proti vrhu nekoliko zožen, zgoraj pa se zaključuje z izredno dolgo, pravokotno na ročaj postavljeno prečko. Ploščata osnova ročaja ima dokaj močno poudarjena robnika, tako da ima njen presek obliko horizontalno razpoteegnene črke H. Na to osnovno ročaja je bila z dvema železnima zakovicama pritrjena železna obloga, ki je ohranjena le na zgornjem delu ročaja, izdelana pa je bila iz enega kosa, tako da je izboklo oklepala ročaj na obeh straneh, enako pa tudi zgornji zaključek ročaja v obliki črke T, ki je na temenu sploščen in okrašen s štirimi vzdolžnimi kanelurami. Ohranjena dolžina meča 28,2 cm, dolžina ročaja s ščitnikom 13,1 cm, največja širina lista 4,7 cm" (T. 1,2).

3. "Delno poškodovana, danes v štiri kose prelomljena železna sulična ost z dolgim listom, ki ima izredno močno rebro. Ohranjena dolžina 50,8 cm, ohranjena dolžina lista 34,5 cm" (T. 1,3).

4. Pet fragmentov skodele iz sivo žgane gline. Ornamentirana je bila s štirilinijsko kaneluro v obliki stoječega trikotnika. Ohranjena viš. 5,4 cm, premer najv. oboda 20,4 cm. (T. 1,4).

5. Osem fragmentov sivorjavo žganega lonca z rahlo vboklim dnom. Ugotovljiv pr. dna 7 cm. (T. 1,5).

6. Devet drobnih fragmentov črno žgane žare z izglajeno površino. Na ramenu je bila ornamentirana z nizkimi bradavicami. Nesestavljivo. Vel. najv. fragm. 2,8 x 2 cm. (T. 1, 6,7).

7. V dva dela prelomljen ročaj iz sivorumeno žgane gline. (T. 1,8). Kovinsko gradivo citirano po Staretu. Z omenjenim grobom je avtor vrednotil historični problem starejše-železodobnih razmerij med jugovzhodnim predalpskim prostorom in Picenom ter vlogo juhovzhodnih predalpskih ilirov "pri formiranju starejše in mlajše-železodobne kulture Japodov". F. Stare, o.c. 74.

2. "Rimska cesta" naj bi vodila po legenski trasi iz smeri Galenhofa, kjer trasa preneha, nadaljevala pa naj bi se po pobočju navzdol ob Mislinji proti severu. To bi bila trasa, ki pelje od Celeje mimo Colatia proti Labotski kotlini. Ob topografski akciji Inst. za arheol. SAZU 1. 1973, je bila skopana dolga prečna sonda med gomilama št. 52 in 62, vendar je situacija skupno z okoliščinami ostala nepojasnjena. Pri nadzoru novogradenj in izkopu jarka za vodo-od in kanalizacijo, ni bilo nikjer ugotoviti sledov ceste, tako da gre verjetno za naravno geološko tvorbo.

3. Načrt neobjavljen v Joanneumu v Gradcu — Schmidova zapuščina.

4. R. Knabl, MhVSt 3, 1852, 117; K. B. Hauser, Carinthia 77, 1877, 139. Isti, MZK N. F. 19, 1893, 26, op. 1, 27 (Lavanthal); A. Luschin, MZK 3, F. 5, 1906, 191.

5. MZK 3. F. 8, 1909, 416; Dr. B., Tagespost št. 321, Graz 19.11.1911,10.

6. Kratka omemba v Jahresbericht des steiermärkischen Landesmuseums Joanneum, Graz 1811-1929, 101, 1912, 29; E. Reich, JÖAi 14, 1913, Bbl. 100; W. Schmid, Anzeiger, 1913, št. 11, 137; WPZ 1, 1914, 136 in MPK 2/4, 1924, 366.

7. Za starejšo literaturo zbral S. Pahič, 720 let Ravne na Koroškem, 1968, 46; isti, AV 17, 1966, 103 ss; isti AV 24, 1973, 521 ss, sl. 6; M. Guštin, Situla 14/15, 1974, 77 ss, sl. 2, S. Pahič, Svet med Muro in Dravo, 1968, 158 ss; isti, ČZN N.V. 10, 1974, 4 ss.

8. Finančno sta podprla izris predmetov v Joanneumu ZSV Maribor in Institut za arheol. pri SAZU. Skupno število izrisanih in rekonstruiranih predmetov je 191. V tisku AV XXX.

9. Gomile pod Poštelo "Na lepi ravni": S. Pahič, ČZN, N. V. 10, 1974, 4 ss. R. Pittioni, Urgeschichte des Österreichischen Raumes (1954), 538 karte 11, 604 ss z nadaljnjo literaturo; K. Vinski — Gasparini, VJESNIK (Zagreb) Ser. III, 2, 1961, 39 ss.

10. R. Pittioni, o.c., 572 ss, Abb 407 in 604 ss z literaturo.

11. M. Dušek, Slovenská archeologia 19—2, 1971, 436 ss, sl. 9.

12. V. Radimsky—J. Szombathy, MAG 15, 1905, 117 ss, T. 8,17; za Martijanec: K. Vinski—Gasparini, Vjesnik Arh. muz. 3. ser. 2 (1961), 41, T. 4, 1,2.

13. V. Hoffiller, Corpus vasorum antiquorum (CVA), Zagreb, groupe VI Cb pl. 3,8 in drugod.

14. Z. Marič, Glasnik Zem. muz. NS 19, 1964, T. 8, 2,7.

15. H. Müller—Karpe, Chronologie ... T. 91/A, 11 : 92/A 14, 101/B 39.

16. K. Vinski—Gasparini, Kultura polja sa žarama u Sjevernoj Hrvatskoj, Monografije 1, 1973, 26, T. 3 : 12, op. 108 a.

17. S. Pahič, o.c. (op. 1), 67 s.

JOŽE POTOČNIK

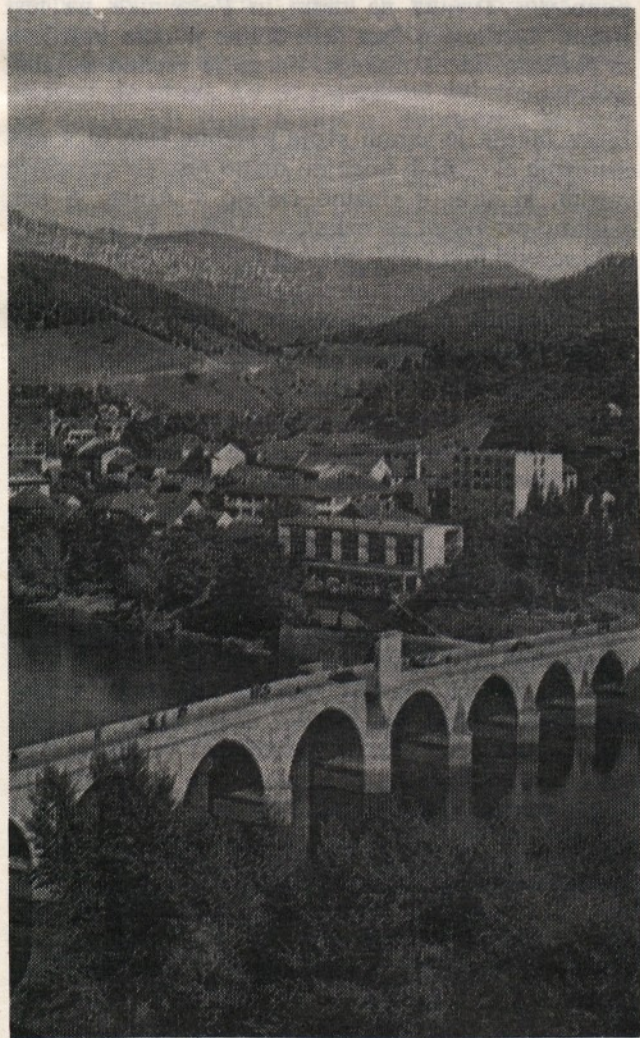
VTISI S POTI PO SRBIJI

(nadaljevanje in konec)

PRIBOJ na Limu, središče industrije FAP, je živahno, povsem novo mesto. V njegovi bližini je turistično zdraviliški kraj Banja.

V kraju Uvac je odcep v levo, spremlja Lim in se južno od Višegrada izliva v Drino. Ob njej nas je vodil ožji asfaltni trak do zgodovinskega mesteca Ruda ob bosansko-črnogorski meji. Tu so se prvič srečali srbski in črnogorski partizani decembra leta 1941. V Rudu je rojstvo prve proletarske brigade, rojstvo JLA, 22. decembra 1941. V muzeju razberemo leto vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti. Na ploščadi stoji enostaven in eleganten spomenik. Mestece je občinsko središče, brez večje industrije, podoba okolice kaže, da je tod gospodarski utrip bolj počasen, prevladujejo kmetijske panoge.

VIŠEGRAD in njegov znameniti most sta postala znana kulturnemu svetu po knjigi "Na Drini čuprija", našega nobelovca Iva Andrića. Živahno je tu v poletnih mesecih, polno ljudi z okolice in daljnih krajev ter turistov vseh jezikov. Mesto in most so gradili v drugi polovici 16. stoletja, v času velikega

Višegrad z mostom na Drini

vezirja Mehmed paše Sokolovića, ki je bil doma iz okolice Ruda, in je delo enega največjih turških arhitektov Sinona. Skladno vezan kamnit most z enajstimi široko razpetimi boki je dolg 175 m. Na mostu je zapisano, da se je nov. 1896. leta rečna gladina dvignila za 15 m. Razbesnela Drina je neusmiljeno odnašala kamenje, debela in vse, kar se je upiralo njeni sili. Tudi znameniti most je ostal pod motnim tokom razpenjene reke in ljudje so bili prepričani, da ga je moč podivjane vode odnesel. Toda Drina ni uničila dela človeških rok, pač pa nekajkrat pozneje ljudje sami, v vojnih spopadih. Toda namesto "zelenih in razpenjenih vod" se danes Drina lenobno privleče izza ovinka nad Višegradom, njena barva pa je prej siva kot zelena. Lenobna je reka tukaj zato,

Zgodovinsko posvetovanje v Stolicah, septembra 1941

ker že prehaja v umetno jezero, hidroelektrarne Bajina Bašta, ki leži nekaj deset kilometrov nižje od Višegrada. Sivo pa jo obarva industrija v Goraždah in Foči v zgornjem delu reke. Promet, onesnažen zrak in zajezitve voda na Drini načenjajo sloviti most pri Višegradu. Zato so podpisniki družbenega dogovora že začeli z "zdravljenjem" poškodovanega mostu. Zapuščamo mesto, kjer je preživljal svoja leta deček, veliki pisatelj Ivo Andrić. Vračamo se ob rečici Rzav. Krajši počitek ob njej in prijetna osvežitev v čisti rečici je bila za Andreja in Davorja. Naša jeklena konjiča sta preskušala konjske moči po pobočjih Mokre gore. Po planinskih senošetih in skozi naselja smo se spuščali niže in niže v dolino Đetinje, v Titovo Užice. Titovo Užice je mesto preteklosti in sedanjosti: mesto srednjeveških utrd, Muzeja vstaje 1941, Užiške republike in legendarne Kadinjače.

Zadnji dan julija nas je zdramila pesem, pesem o bratstvu in enotnosti, ki so jo zapeli brigadirji pod hotelom, kjer smo prenočevali. Ob brnečem stroju, ki je s pritiskom teptal zemljo na mestni kanalizaciji, so vihtele tudi lopate mladih. Titovo Užice je mlado, moderno mesto, mesto mladih, ki jih srečuješ v večerni promenadi ali v skupinah na Trgu partizana. To je velik zborni prostor, velika ploščad, na kateri se dviga znamenita skulptura tovariša TITA. Veliko ljudi se na večer zbira tod, mladi posedajo, živahno in brezskrbno kramljajo.

"Muzej vstaje 1941" zajema dve stavbi in podzemne prostore, v katerih je delala tovarna orožja. Muzejska zbirka prikazuje zgodovinski pregled dogodkov leta 1941 v Jugoslaviji. Poseben poudarek dajejo dokumenti o Užiški republiki (film). V nadstropju je delovna soba, v kateri je delal tov. Tito in VŠ NOPOJ.

Tik za muzejem se dviga strma stena kopaste gmote. V podzemlju sta dve krili predora. V levem krilu je bilo civilno zaklonišče v času obstoja užiške republike, v desnem pa je delala tovarna orožja in municije, ki so jo upravljali delavci. "Užice je bilo edino mesto v Jugoslaviji, pa tudi v Evropi, kjer je za časa največjega Hitlerjevega vojaškega uspeha obstajala in delala tovarna orožja" (Tito).

Svobodno mesto, svetla bakla v zaslužnjeni Evropi in temi, ki je nastala ob fašističnem vdoru.

"Po ulicah tekajo dečki, skojevci, mladina. V rokah imajo časopise. Niti barva se še ni posušila. "Borbo", glasilo KPJ svobodno tiskajo in delijo. Mladinci vzklikajo naslove iz časopisa. Ti pa govorijo o bojih, o partizanskih zmagah. O ljudstvu, ki je tudi postalo fronta. Vsi na fronto! To so gesla dneva".

Taka je bila ta naša Užiška republika, podnevi in ponoči. Toda nemški ukaz "Akcijska Užice" se je začela z vseh strani. Partizanske enote in ljudstvo je dobilo ukaz, naj se umakne v smeri Zlatibora, proti Sandžaku.

Legendarni delavski bataljon, ki so ga sestavljali kovinarji in učitelji, delavci in izobraženci, je zadrževal sovražnika na Kadinjači, da bi se lahko umikali Vrhovni štab in glavnina, ranjenci in ljudstvo. Tistega zadnjega dne Užiške republike, 29. decembra 1941 so umirali ljudje, da bi živeli drugi. Padali so užiški tkalci in peki, čevljarji in krojači, železničarji, pogumni Posavci in Orašjani, padli so za svobodo, za republiko. Povzpni se popotnik do junaške Kadinjače!

Na piramidi spomenika beremo stihe Slavka Vuko-savleviča iz poeme "Kadinjača":

"Rodena zemljo, jesi li znala?
Tu je poginuo bataljon ceo...
Crvena krv je procvetala
kroz snežni pokrov hladan i beo.
Noću je i to zavejao vetar.
Ipak na jugu ... vojska korača ...
Pao je četrnaesti kilometar,
al nikad neće
K a d i n j a č a . "

Predsednik republike Josip Broz Tito je odkril spominski park "na braniku svobode" septembra 1979.

ZLATIBOR slovi kot izjemno lepa planota. Krasijo jo prostrane jase, bujni pašniki, prepreženi z gorskimi potoki in bori, po katerih je planota dobila ime. Zlatibor je najbolj znano turistično središče v Srbiji. Njegovi oboževalci pa pravijo, da je Zlatibor postal kraj, kjer si ljudje skušajo pridobiti družbeni ugled s tem, da uresničujejo naravne lepote. Vila ali vikend na Zlatiboru sta postala znamenje družbenega prestiža.

Začelo se je leta 1961, ko so tukaj zgradili počitniški dom. Na Partizanskih vodah, v najlepšem gozdnem predelu prostrane gorske planote so zgradili hotelsko mesto "Palisad". Nastalo je umetno jezero. Kot gobe po dežju so rasle vile, vikendi, restavracije, trgovine, pravo naselje, ki je nastalo brez urbanističnih načrtov. Na Zlatiboru so številni kulturno-zgodovinski spomeniki. Med najlepše sodi spomenik na Partizanskih vodah, kjer so Nemci pobili partizanske ranjence v času preboja iz užiške republike.

Na Zlatiboru je rojstna hiša Dimitrija Tucovića, revolucionarja in voditelja srbskega delavskega gibanja.

Ne bo vam žal, obiščite tudi vas Sirogojno; izdelki slovitih pletilj in tkalk so nas navdušili.

VALJEVO, mesto na reki Kolubari, je bogato s spomeniki iz različnih obdobij: Muselinov konak, Kula Nenadovića, Spomenik borcem revolucije v liku narodnega heroja Štefana Filipovića, ki pod vislicami kliče svobodi. Znano je partizansko grobišče z večnim ognjem, ki ga je prižgal predsednik republike Tito.

Čas za popotovanje se je stekal h kraju. Hiteli smo proti zahodu v Podrinje. Krajši obisk v Bela Crkvo, kjer je 7. julija 1941. počila prva partizanska puška v okupirani Srbiji in Jugoslaviji.

Na Kadinjači padel delavski bataljon

Za nami je ostal Krupanj, znan po prvem izvoljenem NOO in prvi delavski kontroli v Jugoslaviji, v letu vstaje.

Daljši je bil naš postanek v Stolicah, pa ne zaradi rudnika antimona, v Stolicah je bilo 26. sept. 1941 pomembno posvetovanje vojaško-političnih delavcev naše revolucije. Nekdanja rudniška stavba, v kateri je bilo zgodovinsko posvetovanje, je danes urejena v muzej. Na tem zboru se je Glavni štab preimenoval v Vrhovni štab NOPOJ, njemu pa so bili podrejeni glavni štabi. Ob muzeju stoji spomenik partizanskemu kurirju, ki si ga je Andrej z zanimanjem ogledoval.

TRŠIČ

Jugo-zahodno od Loznice smo obiskali dve manjši vasi Tronošo in Tršič. Alenka je trmasto vztrajala, da obiščemo rojstni kraj Vuka Štefanovića Karadžića (1787 — 1864), očeta srbske književnosti, reformatorja jezika in pravopisa.

Pot, v senci dreves ob potoku, je lepo urejena. Na hrastovih kosih desak je zapisano mnogo šegavih ljudskih domislic. Lesene ograje vrtov spominjajo na čas Vukovih otroških let, ko je bos tekal za čredo ovac. Vukovo rojstno hišo so požgali Turki, sedanjo so zgradili 1933. leta prav na prejšnjih temeljih v stilu tršičke hiše tistega časa. Prijazni vodič, v srbski narodni noši, nekdanji partizan, z navdušenjem in občutkom ljubezni pripoveduje za mizo, v senci košate lipe o svojem velikem rojaku in ne pozabi, da sta bila na Dunaju prijatelja z Jernejem Kopitarjem. Vuk je velik del življenja preživel na tujem, vendar zakoreninjen z domačim krajem.

Ko je na Dunaju umiral v naročju svoje hčere, si je zaželel mrzle vode iz studenca bratov Jugovičev. Zazdelo se mu je, da bi mu požirek domače, sveže vode vrnil življenjsko moč. Vuk je umrl na tujem, pozneje so njegove posmrtno ostanke prenesli v Beograd. V Tršiču prirejajo vsako leto sredi septembra "Vukove sabore". Kulturne prireditve se odvijajo v naravnem amfiteatru, pod milim nebom.

O vodnjaku je ohranjena legenda, ki v mozaiku nad vodnjakom ponazoruje očeta z devetimi sinovi, ki odhajajo na Kosovo polje v boj proti Turkom.

S prihodom v Loznico zaslutiš, da prihajaš v tipični svet panonske nižine. Na zahodni, levi strani Drine se pobočja Majevce rahlo spuščajo v ravninski svet. Pred Šabcem nas je ob cesti pozdravila reklamna tabla Lesne Slovenj Gradec. Prijetno pri srcu, čeprav še daleč od doma.

Preko avtoceste in Rume smo se kmalu znašli na petrovaradinski trdnjavi in med njenimi znamenitostmi.

Pod nami, na levi strani široke Donave, se je širila panorama Novega Sada, ki mu je sonce podarjalo zadnjo svetlobo tistega dne. Glavno mesto SAP Vojvodine je lepo in privlačno. Bogata in lepo obdelana vojvodinska zemlja nas je ogrela. Pri Iloku čez Donavo odšteješ 15,00 din mostnine.

Vračali smo se skozi mesta in vasi Podravine, hiteli mimo polj koruze in sladkorne pese, mimo sončnic in vinogradov. Prehitevali smo vozove in traktorje, ki so bili obloženi z zelenimi listi — tobakom.

Razdalje smo hitro premagovali. V Podravini je cesta manj obremenjena kot cesta Zagreb — Beograd.

Zadnji kraj, ki smo ga obiskali, je bila vas Hlebine, nedaleč od Koprivnice. Generalič in njegove slike, hlebinska šola in galerija pomenijo izvirnost in bogastvo v slikarskem svetu.

Iz Hlebin proti domu se misel ukvarja o tej in naši galeriji, o kulturnem utripu te panonske vasice in našega kraja. Desetdnevno potovanje nam je dalo marsikaj novega: srečanje z ljudmi je bilo doživetje, odlikuje jih velika prijaznost in vljudnost, pripravljeni so svetovati in pomagati. Ljudje so ponosni na svojo kulturno-zgodovinsko dediščino: srednjeveško državno samostojnost, stoletni boj proti Turkom in neizprosni boj za nacionalno in socialno osvoboditev v drugi svetovni vojni. Z nemirnimi stoletji smo se srečali v muzejih in spominskih parkih, ki jih pridne roke z občutkom negujejo.

Rojstna hiša V. S. Karadžića v Tršiču

V bližini Tršiča je manastir Tronoša iz 14. stol. Samostan ima zgodovinsko-kulturno vrednost. V muzejski zbirki so prikazani dokumenti, ko je začel ljudsko šolo Vuk Karadžić. Zanimive so tudi kopije knjig, iz katerih se je Vuk učil abecedo.

V bližini samostana je zanimiva kapela z vodnjakom "Devet Jugovića", iz katere teče deset curkov čiste, hladne vode, ki si jo je na Dunaju zaželel na smrt bolni V. Karadžić.

Delovni ljudje naglo spreminjajo podobo svoje krajine: staro orientalsko lice se umika sodobni ureditvi na podeželju in v mestu. Gospodarska rast je občutna vsepovsod. Nove, lepo urejene ceste se nam omogočile, da smo spoznali nekatere lepe kraje naše domovine.

Zadovoljni, z novimi spomini smo se vračali proti naši zeleni Mislinjski dolini, proti našemu mestecu napredka, rasti, kulture in miru.

Konec

SOTESKA HUDA LUKNJA

(nadaljevanje in konec)

Sprehod med rastlinami

Dolina reke Pake se od Velenja proti Doliču vedno bolj oži. V Hudi luknji se popotniku zazdi, da je prišel že do konca doline, toda glej, nepričakovano se pokrajina pred Doličem spet odpre in iz tesne soteske Pake pridemo pred sam prag veličastnega Pohorja.

Enako sunkovita in nenavadna je tudi sprememba v rastlinstvu teh krajev.

Strma pobočja doline Pake od Velenja do Doliča v večji meri pokrivajo gozdovi. Na mestih, kjer je lega izredno strma in so tla zelo plitva in skalovita, uspevajo termofilni gozdovi gabrovca (*Ostrya carpinifolia*) in malega jesena (*Fraxinus ornus*), katerima je primešan rdeči bor (*Pinus sylvestris*) in razne vrste hrastov. Na bolj globokih tleh so razviti različni tipi mešanih gozdov, v katerih sta bili prvotno bukev in beli gaber osnovni drevesni vrsti. Pod vplivom človeka je na njunem rastišču danes marsikje smreka, vendar kljub temu v gozdovih vse do Hude luknje prevladujejo listavci. Popolnoma drugačni so gozdovi, ki uspevajo severno od Hude luknje. Obširna pobočja Pohorja poraščajo temni smrekovi gozdovi, pred njimi pa so na dolomitni podlagi razviti redki in revni gozdovi rdečega bora. Razlika v rastlinstvu teh področij je tako velika, da jo zlahka opazi sleherni popotnik. Vzroka za tako veliko razliko v rastlinstvu teh dveh delov sta dva in sicer geološka podlaga in podnebje. Mejniki med obema je soteska Huda luknja, to je približno kilometer dolga dolina med pobočjem Tisnika na desni in Pečovnika na levi strani. Rastlinstvo tega dela doline je tako imenitno in različno od okoliškega, da ga je vredno posebej spoznati.

Huda luknja je zaradi svoje posebne lege in s tem ustreznih ekoloških pogojev znano rastišče nekaterih rastlin, ki sicer normalno rastejo v Alpah. S tem mislimo predvsem na nekatere rastline, ki so se v tej ozki soteski Pake obdržale kot relikti iz ledene dobe. V Hudi luknji rastejo na skalah na dnu soteske, kjer so vlažnostne in temperaturne razmere tudi preko poletja zanje ugodne. Pa se sprehodimo po tem mini alpinetumu.

Vsepovsod ob Paki in po skalnih razpokah nad reko in cesto rasteta dvocvetna vijolica (*Viola biflora*) in marjetičastolistna nebina (*Aster bellidiflorus*). Skalna pobočja na gosto poraščena pisana vilovina (*Sealeria varia*), med katero naletimo na lepe rozete skorjastega kamnokreča (*Saxifraga crustata*). Na nepristopnih skalah raste v razpokah lepi jeglič (*Primula suricula*), kernerjevka (*Kernera saxatilis*) in alpski repnjak (*Arabis alpina*). Med spomladansko reso se na več mestih vzpenja planinski srobot (*Olematis alpina*). Na desnem bregu Pake je nekaj metrov nad strugo razvit pravcat pas velelistne vrbe (*Salix appendiculata*), ki je prav tako nenavadna za to nadmorsko višino.

Če gremo po šaleški planinski poti navkreber, alpske rastline naenkrat izginejo. Znajdemo se v bukovem gozdu, v katerem je po številčnosti še najmanj bukve. Najbolj pogoste drevesne vrste so eli gabor (*Carpinus betulus*), gorski (*Acer pseudoplatanus*), poljski (*Acer campestre*) in ostrolistni javor (*A. platanoides*), lipa (*Tilia platyphyllos*), smreka (*Picea abies*) in jelka (*Abies alba*). Višje kot gremo bolj pogost postaja črni gaber (*Ostrya carpinifolia*), mali jesen (*Fraxinus ornus*) in mokovec (*Sorbus aris*). V podrasti tega gozda naj omenimo le nekatere vrste kot so na primer velecvetna mrtva kopriva (*Lamium orvala*), tevje (*Hacquetis epipactis*), lovorolistni volčin (*Daphne laureola*) in bradavičasta trdoleska (*Suonymus verrucosa*), ki predstavljajo poleg črnega gabra in malega jesena elemente ilirske flore, to je rastlin, ki so normalno razširjene v submediteranu in katerih strnjeno pojavljanje se v tem koncu Slovenije preneha prav pri Hudi luknji.

Šaleška planinska pot postaja vedno bolj strma in pošteno se preznojimo, preden pridemo na lovsko pot, ki prečka celo vzhodno pobočje Tisnika. Če se ozremo po mladem gozdu, ki raste vsenaokrog, vidimo, da je vrst, ki so rasle v gozdu pod Špehovko

vedno manj. Bukev postaja vse redkejša, vedno več je malega jesena, črnega gabra in mokovca, ki se jim tu pridruži še graden (*Quercus petraea*). Drevje postaja nižje, bolj grmovnato. Tudi tla so vedno bolj skalovita, vse več živih skal gleda iz njih. Ponekod imamo vtis, da se sprehajamo po kraškem gozdu in res smo na južnem vrhu Tisnika našli na južnem pobočju manjši sesto puhastega hrasta (*Quercus pubescens*) in črnega gabra. Ta združba se izven

Hrošček *Aphaobiella tisnicensis* je dobil ime po hribu Tisniku v soteski Hudi luknji.

krasa pojavlja le na izredno toplih rastiščih. Žal na Tisniku zelo težko govorimo o pravi združbi puhastega hrasta in črnega gabra, kajti v podrasti ni za to združbo značilnih rastlin. Kljub majhnemu obsegu in nepopolni sestavi pa je ta hrastov gozdiček zaradi svoje izoliranosti še posebej zanimiv.

Prispeli smo na vrh Tisnika in ne preostane nam drugega, kot da se vrnemo v dolino. Izberemo si položnejšo pot skozi gozd in po novozgrajeni cesti pridemo do proge. Da ne zamudimo največje rastlinske posebnosti Hude luknje se odpravimo še pred jamo Hudo luknjo. Vlažen jamski hlad nas objame, ko se čez Ponikvo oziramo na polico in pobočje tik pod vhodom v jamo. Na tem nepristopnem mestu raste kortuzovka (*Cortusa matthioli*). Ta lepa rastlina iz družine jegličevk raste v Sloveniji le še na Uršlji gori. Njeno rastišče v Hudi luknji je poznano že dalj časa, saj jo med drugimi omenja že J. Podpera (1921). Kortuzovka raste skupaj s četverozobim slanozorom (*Heliosperma quadridentatum*). Konec maja, ko rastlina cveti, se na zeleni blazini mahov in slanozora pojavijo vijoličasti cvetovi, ki se z varne razdalje razkazujejo obiskovalcem jame (slika).

Druga botanična posebnost tega dela doline Pake je valdštajinja (*Waldsteinia ternata*). Rastlina spada v družino rožnic. Približno dva in pol kilometra od Hude luknje proti Velenju jo je letos odkril na levem bregu Pake biolog Dušan Naglič iz Velenja. Čeprav rastlina na pogled ni tako lepa kot kortuzijevka, je zaradi svoje posebne razširjenosti morda še bolj zanimiva.

Bežen sprehod, ki smo ga napravili po pobočjih Tisnika in po dolini Pake navzdol nam je odkril le nekaj izmed botaničnih redkosti teh krajev. Kdove kakšne skrivnosti skrivajo še strma pobočja Pečovnika in številnih drugih skalnih grebenov ob Paki navzdol. Spoznajmo ta tesni svet med Paškim Kozjakom in Graško goro tudi iz te plati.

Živalski vrvež

Ko začne nad Pečovnikom, onkraj Pake, vstajati dan, nočni vrvež na Tisniku počasi pojema. Zapozneli osmeronogi lovec, matija, ki je šele proti jutru uspel ujeti zalogaj, se mirno masti z drobno žuželko, večina njegovih tovarišev pa se je že umirila pod listjem in kamni ali za odmaknjenim lubjem štorov. Lesna sova (*Strix aluco*) se ne oglašja več, tudi škreb-ljanje gozdne (*Apodemus sylvaticus*) in rumenogrlje miši (*A. flavicollis*) postaja vse bolj redko.

Iz polmraka vstajajo obrisi divjih skal in trdoživega rastja soteske Hude luknje. Mrzel veter reže skozi ob Paki navzdol in prav presenetljivo je, da nežnega močerada (*Salamandra salamandra*) ne gane mraz. Počasi leze po orošenem odpadlem listju; najbrž si bo našel zatočišče pod kakšno korenino ali kamnom, da preživi dan, ki mu ne obeta nič dobrega — nebo

je jasno, gotovo bo sončno... Višje gori zalaja lisjak (*Vulpes vulpes*) in kot da bi prebudil rdečo taščico (*Erithacus rubecula*), ki začeblja dnevu naproti. Vodni kos (*Cinclus cinclus*), ki gnezdi tudi v vhodnem delu jame Hude luknje in vodomec (*Alcedo atthis*) sta že tudi na delu: v somraku jutranjih meglic se podita po kamenju, ki štrli iz žuboreče Pake in kdaj pa kdaj sežeta s kljunom v vodo po zajtrk. Naša največja suha južina, ki ima do 2 cm dolgo telo, Gyes titanus, je sicer doma v Alpah, vendar se pri dnu mrzle in vlažne soteske prav dobro počuti, medtem ko bi jo višje gori zaman iskali. Veščici in sovke, med njimi zobati vrbovček (*Scoliopteryx libatrix*), so nehali brneti, tu in tam pa se že pojavijo dnevni metulji. Ko nasloni sonce svoje žarke na skalni vrh Tisnika, postajajo že tudi muhe nadležne. Komarjev pa je vendarle manj...

Višje gori gnezdi na visoki smreki krokarjeva (*Corvus corax*) družina, ki že nekaj časa brska po tleh za zalogaji. Tudi majhna čreda gamsov (*Rupicapra rupicapra*), ki je naseljena na tem predelu, je že na paši. Rjava žaba sekulja (*Rana arvalis*) se drži podnevi bolj senčnih in vlažnih mest, saj bi ji pripekajoče sonce kaj hitro izsušilo nežno kožo. Tudi precej polžev se zateče na takšna mesta, med njimi črn ali beloprogast gozdni lazar (*Limax cinereofniger*), ki je brez hiše in tri centimetre velik polž *Campylaea planospira illyrica*. Njegovo ime nas jasno opozarja, da imamo pred sabo predstavnika južnih, grobo rečeno balkanskih vrst. Od manjših polžev lažje opazimo še nekatere zaklepnice (*Clausilidae*) kot na primer itale (*Itala ornata*), ki ima blizu tod svojo severno mejo razširjenosti. Njihov življenjski prostor je pod kamni, nekatere pa pritrjene na debela ali skale prebijejo dan.

Vstajajoči dan je zvalil še mrzle modrase (*Vipera ammodytes*) na plan. Večinoma so rjavi, med njimi pa se tu in tam prikaže tudi kak sivomoder "lepotec". Prav neprijetno preseneti sprehajalca, ki se je navadil s palico odganjati "rjavčke". Ponekod jih je namreč na moč veliko; na 150 m dolgi poti smo jih nekoč spodili sedem, na drugem mestu pa jih je kolega na 50 m dolgi poti ujel pet. Njihovo kraljestvo so skalnati predeli južnega vrha Tisnika, saj se med škrapami, razpokami in blazinicami trave očitno odlično počutijo. Prenekatera miš ali rovk, na primer najmanjša, črna rovk, rodu *Sorex* (*S. minutus*) je morala končati pod strupenim ugrizom teh plazilcev, saj so nekateri zelo "obilni". Daljnjo modrasovo sorodnico smokuljo (*Coronella austriaca*) pa ljudje radi proglasijo za gada, vendar le-teh na Tisniku ni.

Kako zanimiv svet se odpre pred našimi očmi, če vzdignemo kak kamen ali pretaknemo mrtvo deblo! Prav na hitro švigne sem in tja nekaj strig. Mokrice ali prašički, med njimi *Hylomyscus*, si prav tako prizadevajo, da bi se čimprej skrili v temne vlažne kote kakor tudi paščipalci in drobne prauželke. Ploska kačica *Polydesmus complanatus illyricus* pa za nekaj časa obmiruje in se šele nato odloči za beg. Njen pravi dom je v južnejših predelih, kakor pove ime. Če bomo bolj vztrajni pri brskanju, gotovo najdemo tudi kakšno kroglasto kačico (*Glomeris conspersa*). Oranžno in črno pisano je obarvana in se ob

Medvedji obrus iz jame Špehovke

nevarnosti zviže v kroglico kot njena daljnja, petkrat manjša (4 mm velika) sorodnica *Trachysphaera* (*Gervaisia*). Morda pa se nam bo izpod kamna postavil vbran celo škorpion, nemški ščipalec (*Euscorpius germanicus*)!

V najhujši vročini se zazdi kot bi si hotela narava oddahniti. Razen nekaterih žuželk in pajkov volkcev (*Lycosidae* in *Pisauridae*) skoraj vse miruje, počiva.

Tudi postrvi ne opaziš v vodi. Zrak migota pred očmi, vlaga pritiska v pljuča in ne da kože, da bi dihal. Potiš se in ves vesel opaziš, da je nebo nenadoma prekril temen zastor. Vse je mirno in napeto. Potem zagrmí, še enkrat in še enkrat. Blisk zareže nekam v nedri Tisnika pa na Pečovnik in že lije, lije v gostih curkih vsepovsod.

Sonce suši oprani gozd. Z mokrega listja na tleh, z grmovja, dreves in skal se tkejo rahle meglice v posinjele višave; z vej pa še vedno kapljajo biseri. Sedaj je vse, prav vse mirno, vsaj tako se zdi. A glej ga, brgleza (*Sitta europaea*), že teka po debelu gor in dol. In krešič (*Carabus irregularis*) si prav urno išče novo zatočišče, kjer bo počakal noč, ker ga je voda pregnala iz prejšnjega.

Ravno prav se spet segreje, ko se sonce poslovi čez vrh Tisnika. Kot bi se začelo prebujati med skalovjem novo življenje, ko se prikade mrak. Oči so napete, da bi ga zasledile, a vse bolj ga zaznavajo le še ušesa. Temna senca zašušti med vejami: "Huu, huu...". Spet prihaja noč nevidnih doživetij! Škoda, kako škoda, da jim lahko sledi le sluh!

V srcu Tisnika

Tisnik pa je poln življenja tudi v svoji notranjosti! Številni jamski vhodi, ki grozeče režijo, vodijo v svet večne teme. Od časa do časa se globoko v notranjosti hriba pomešajo odmevi korakov opremljenih jamarjev s pritajenim cingljanjem vodnih kapljic, ki se vztrajno spuščajo s stropa na kapnike, v luže, na ilovnata tla... V popolni temi buri domišljijo rahel

Kortuzovka (*Cortusa matthioli*) raste pri nas le pri vhodu jame Hude luknje in na Uršlji gori.

nelagoden občutek, obenem pa vzbuja odmevna tema posebno veličastno vzdušje. Kako čudovit je kamniti svet podzemlja in kako nepojmljivo lepi so biseri vodnih kapljic, ki se na kristalni sigi razpršujejo v tisočere iskric! A le v jami so kapniki lepi! Njihov sijaj in lepota na dnevni svetlobi usahneta, kakor uveneje potrgane rože.

V začetku je kar težko verjeti, da med kamenim okrasjem nismo sami. Pozorno oko pa najde po tleh, stenah in v vodi številna živa bitja. To so podzemeljski prebivalci, ki jih družijo več lastnosti: za življenje v večni temi ne potrebujejo oči in so povsem slepi, zelo dobro pa vohajo in tipajo. Noge in tipalke so navadno daljše in tanjše kot pri njihovih sorodnikih, ki žive na površini pa tudi obarvani niso. Največkrat so kar beli ali celo deloma prosojni, hrošči, strige in nekatere druge živali pa so rjavkasti.

Naša domovina slovi po vsem svetu zaradi svojega bogatega podzemeljskega živalstva; nikjer ni toliko vrst in od nikoder niso znani tako raznoliki predstavniki bivališč globoko pod površjem! Meja razširjenosti tistih prebivalcev podzemlja, ki so na to okolje dobro prilagojeni, poteka prav blizu Hude luknje, v grobem pa po severni meji Slovenije. Severneje je znanih nekaj takšnih vrst le še na Obirju in Dobraču v sosednji Avstriji.

Na vlažnih in mokrih mestih žive pod kamni v Hudi luknji sploščeni hrošči *Duvalius exaratus*. Če jih želimo ujeti, moramo biti prav urni, saj kot bi mignil, izginejo pod naslednji kamen ali špranjo v tleh. Manjše vdolbine v zasiganih stenah ali v tleh često pregrajujejo gosto stekano mrežo drobnih pajkov (*Troglohyphantes diabolicus*). Obešeni na njihovo spodnjo stran čakajo, da se ujame vanje kaj za pod

pipalke. Te polcentimetreške živalice so prvič našli v Hudi luknji, vendar niso edina živa bitja, ki so jih opisali iz jam soteske Hude luknje. Droben, komaj dva milimetra dolg hrošček *Aphaobiella tisnicensis*, je celo dobil ime po Tisniku! Zaradi majhnosti ga je ob pregledovanju zasiganih sten in ilovnatih tal le redko opaziti. Na koščku smrdljivega mesa ali sira, ki ga pustimo v jami, pa se jih v nekaj dneh nabere kar lepo število.

centimetre dolgi in dober centimeter debeli. To so sovji izbljuvki. Iz sprijete dlake na površju gleda tu in tam drobna koščica, v notranjosti pa jih je vse polno. Tako dlake kot koščice so bile last bivših gozdnih miši, rovk in nekaterih drugih majhnih sesalcev, ki niso uspeli pobegniti pred svojimi kremplji. Ko jih je požrla in prebavila, je neužitno dlako in kosti izbljuvala s svojega počivališča v obliki kratke "cigare" — izbljuvka.

Na koncu vodnega rova v jami Hudi luknji je pritočni sifon, ki bi ga lahko raziskali le potapljači.

Zlasti pa je zanimivo opazovati nežne kačice (*Polyphematia moniliformis* = *P. dactylocoxa*), ki jim številne noge ob premikanju kar vzvalovijo. Prav tako kot tisniški hrošči in še veliko drugih vrst, se rade zberejo ob koščku razpadajočega mesa ali ob poginulem netopirju. Po drugi strani pa same često obvisijo kot plen v mrežah velikih pajkov (*Meta menardi* in *M. merianae*) v vhodnih delih jam.

Le strokovnjak ali zelo natančen opazovalec odkrije na tleh pod stenami, ki jih spira mezeča voda, drobcene bele polžje hišice, komaj milimeter velike. To so zapuščeni domovi polžkov *Zospeum amoenum*. Njihova prozorna telesa so zavita v prav tako prosojnih stanovanjelih, zato jih je posebno težko najti. Ko pa jamničarji, kakor je polžkom ime, poginejo in splavi voda njihove hišice s sten na tla, postanejo sčasoma bele in neprosojne.

V večjih lužah, ki se počasi precejajo ena v drugo, se premikajo beli, bočno sploščeni rakci, postranice (*Niphargus scopicauda*).

Nekaj vrst tega rodu živi tudi v talni vodi Mislinjske doline in včasih jih ljudje zajamejo z vodo iz vodnjakov. Številne druge vrste pa žive drugod po Sloveniji, bodisi v jamah ali podtalnici.

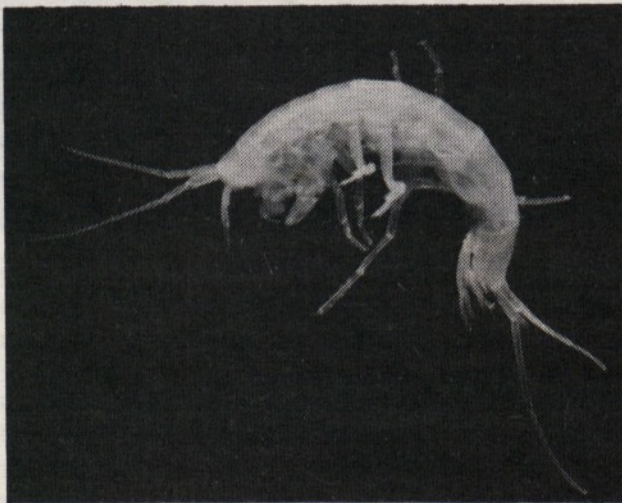
Kakšne jame bi Huda luknja, Špehovka, Pilanca in druge sploh bile, če v njih ne bi bilo netopirjev?! Te kosmate frfotajoče prikazni se ponekod naselijo v velikih skupinah, vedno na istih mestih, o čemer pričajo veliki kupi gvana (iztrebkov). Veliki in mali podkovnjak (*Rhinolophus ferrum-equinum* in *R. hipposideros*) med njimi pa sta samotarja. Ime sta dobila po čudnih, podkvastih tvorbah na glavi. Netopirji oddajajo namreč poleg čirikanja, ki ga slišimo tudi ljudje, ultrazvočne glasove, pri čemer verjetno te tvorbe sodelujejo. Stalno prisluškujejo njihovim odmevom s svojimi ogromnimi gibljivimi uhlji in na podlagi tega ocenijo, kako daleč so od stene ali pa recimo od slastnega metulja. Brez skrbi smo lahko, da nam ne bodo zmešali frizure, kakor marsikje mislijo ljudje še danes.

Pod večer, ko se glasbi padajočih kapljic pridruži cvrkanje netopirjev, se včasih oglasi iz jame tudi lesna sova (*Strix aluco*). Pod njenim gnezdom, nekaj metrov za vhodom, leže čudni svaljki, kake štiri

Podobni pogoji kot v jamah vladajo tudi v manjših, človeku neprehodnih rovih, špranjah itd., pa tudi pod globoko zaritimi kamni na površju. Zato se ne smemo začuditi, če bomo našli med gruščem in podornimi kamni le še z drobnimi očmi opremljenega matija *Euscolelemon novaki*, čeprav je bil prvič najden v jami Pilanci. Kadar je prestrašen, skrči noge k telesu in se potuhne, da ga je težko ločiti od kamenčkov. Njegove močne pipalke (pedipalpi) so orožje, s katerim kaj kmalu umiri otepajoč se plen.

Pozno spomladi, ko snega že nekaj časa ni več in sonce blago segreva mlade liste, so tla dovolj vlažna, da pridejo podzemeljske živali bliže k površju iz globljih špranj in jam. Če nam bo sreča naklonjena, bomo ob marljivem obračanju kamnov našli tudi hrošča *Orotrechus globulipennis*. Njegov pravi dom so Alpe, drugod pa je razširjen tam, kjer še najde ugodne življenjske pogoje. Ker je plenilec, ima velike čeljusti, slepi rilčkar *Troglaehynchus anophthalmus* pa se v varnih globinah mirno hrani s koreninami dreves.

Pod noč, ko začno med skalnimi stenami, šopi trave in grmovjem na Tisniku in Pečovniku svoje aktivno življenje "ponočnjaki", se globoko v podzemlju takorekoč nič ne spremeni. Skrivnostna, omamljujoča glasba padajočih kapljic spremlja usodo številnih majhnih bitij. Ker ne poznajo razlike med dnevom in

Rakec postranica, *Niphargus scopicauda*, iz jame Huda luknja

nočjo, so te drobne živali vseskozi pomalem dejavne. In, kakor da bi pozabile na čas, kot bi se zasanjale, žive svoja življenja počasi, zato pa dvakrat ali trikrat tako dolgo kot njihovi sorodniki v razburljivem zunanjem svetu.

Najvažnejši viri:

Brodar, S., 1938: Das Paläolithikum in Jugoslawien. Quartär 1, 140 — 172 + VII

Kocbek, F., 1895: Huda luknja in njene pozemeljske jame. Planinski vestnik 1, 12, 177 — 181

Leksikon Dravske banovine. Ljubljana, 1937

Melik, A., 1957: Slovenija. 2/2. Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Slov. matica, Ljubljana, p. p. 595

Novak, T.: Contribution to knowledge of the fauna of three caves in Styria (Slovenia, YU). Scopolia, v tisku

Petkovšek, V., 1939: Planinsko cvetje v nižini. Planinski vestnik 3, 4, 1 — 35

Petkovšek, V., 1954: Razširjenost in tipološka problematika glacialnih reliktoev na Slovenskem. Biol. vestn. 3, 132 — 146

Podpera, J., 1921: Fytogeografski razbor nalazu Cortusa matthioli L. na Morave. Sbornik Klubu prirodovedcekeho v Brne 3 (1920), 1 — 20

Nove knjige v knjižnici "Ksaverja Meška" Slovenj Gradec

od 1. januarja do 15. maja 1980

I. SPLOŠNO — ENCIKLOPEDIJE

1. BOREC. — L. 1980. — Lj, 1978. —
2. ENCIKLOPEDIJA samoupravljanja. — Bgd, 1979. —
3. MATEMATIKA. — Lj, 1980. — (Leksikoni)
4. VOLFAND, J.: O kulturni politiki in kulturni vzgoji. — Lj, 1979. —

II. FILOZOFIJA — PSIHOLOGIJA

1. JERMAN, F.: Logika za mlade. — Lj, 1979. —
2. LEIBNIZ, G.W.: Izbrani filozofski spisi. — Lj, 1979. —
3. MORIS, D.: Otkrivanje človeka. — Bgd, 1979. —
4. RUSSELL, B.: Filozofija logičnega atomizma. — V Lj, 1979. —
5. SVETOVANJE za skupno življenje. — Lj, 1979. —

III. VERSTVO

1. LEHMANN, J.: Poročilo o Jezusu. — Lj, 1979. —

IV. DRUŽBOSLOVJE (politika, gospodarstvo, pravo, javna uprava, izobraževanje, etnografija)

1. BEZDANOV, S.: Združeno delo in izobraževanje. — Lj, 1979. —
2. BUDA, M.: Dohodkovni odnosi skozi analizo periodičnih obračunov in zaključnega računa. — Lj, 1979. —
3. ČUČEK, J.: Sramota umira počasi. — Mb, 1979. —
4. DROBIN, T.: Delovni čas — odmori — počitek — dopusti — odsotnosti z dela. — Lj, 1979. —
5. DRUŽBA: mladi — stanovanja. — Lj, 1980. —
6. DRUŽBENI dogovori o kadrovski politiki. — Lj, 1980. —
7. ENAJSTI kongres Zveze komunistov Jugoslavije. — Lj, 1979. —
8. GORIČAR, J.: Razprave in zapisi. — Mb, 1979. —
9. INFORMIRANJE v šolah. — Lj, 1980. —
10. INFORMIRANJE na mladinskih delovnih akcijah. — Lj, 1979. —
11. JUSTINEK, J.: Temelji marksističnega pojmovanja družbe. — Lj, 1980. —
12. JUŽNČIČ, S.: Kolonializem in dekolonizacija. — Mb, 1980. —
13. KARDELJ, E.: Spomini: Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944 — 1957. — Lj: Bgd, 1980. —
14. KARDELJ, E.: Samoupravljanje in družbena lastnina. — Lj, 1979. —
15. KARDELJ, E.: Socialistični samoupravni družbeno-ekonomski odnosi. — Lj, 1979. —
16. KARDELJ, E.: Subjektivne sile v socialistični samoupravni družbi. — Lj, 1979. —
17. KARDELJ, E.: Združeno delo in samoupravno planiranje. — Lj, 1979. —
18. KLINAR, P.: Poglavlja iz razredne in slojevske strukture družbe. — Lj, 1979. —
19. KOCJANČIČ, R.: Družbeni sveti. — Lj, 1980. —
20. KRAČUN, D.: Temelji ekonomske teorije marksizma. — Lj, 1979. —
21. LENIN, V.I.: Izbrana dela. — Zv. 2. — Lj, 1979. —
22. LJUDSTVA sveta. — Knj. 3. — Lj, 1980. —
23. LJUDSTVA sveta. — Knj. 4. — Lj, 1980. —
24. MLADINSKO prostovoljno delo. — L, 1980. —
25. NIKOLIČ, A.: Poslovodni organ. — Lj, 1979. —
26. OSIMSKI sporazumi. — Koper, 1977. —
27. POT do spodbudne in pravične delitve osebnih dohodkov. — Lj, 1979. —
28. POTRČ, M.: Družbeno planiranje. — Lj, 1979. —
29. PRIBIČEVIČ, B.: Delavski razred in delavsko gibanje. — Lj, 1979. —
30. RAMOVŠ, M.: Plesat me pelji. — Lj, 1980. —
31. RIBIČIČ, C.: Praktikum za ustavno pravo. — Lj, 1979. —
32. RIZMAN, R.: Marksistično razumevanje naroda. — Lj, 1979. —
33. SAMORASTNIKI ob Sotli. — Lj, 1979. —
34. SFILIGOJ, N.: Osnove politične ekonomije. — Lj, 1979. —
35. SISTEM socialistične samoupravne demokracije v SFRJ. — Lj, 1979. —
36. STIPLOVŠEK, M.: Razmah strokovnega sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918 — 1922. — Lj, 1979. —
37. STROBL, M.: — I. Kristan — C. Ribičič: Ustavno pravo SFR Jugoslavije. — Lj, 1979. —

38. ŠESTA konferenca voditeljev neuvrščenih držav v Havani. — Lj, 1979. —
 39. TOPLAK, L.: Osnove civilnega prava. — Zv. 1.: Splošni del. — Lj, 1979. —
 40. TURK, I.: Strokovni vidik sredstev in njihovih virov v organizacijah združenega dela. — Lj, 1979. —
 41. VLAJ, S.: Sistem socialistične samoupravne demokracije v SFRJ. — Lj, 1979. —
 42. ZIHERL, B.: Temelji marksistične obče sociologije. — Mb, 1979. —
 43. ŽIBERNA, J.: Menica in ček. — 3. izd. — Lj, 1979. —
 44. ŽIŽMOND, E.: Družbenoekonomske razmere v Jugoslaviji. — Lj, 1979. —

V. NARAVOSLOVJE

1. VIDAV, I.: Višja matematika. — Knj. 1. — 1978. —
 2. VIDAV, I.: Višja matematika. — Knj. 2. — 1975. —
 3. PRAPROTNIK, N.: Alpski botanični vrt Juliana. — Lj, 1980. —

VI. MEDICINA

1. GILLETTE, P. J.: Spolne variante. — Lj, 1980. —
 2. JERŠE, M. — D. POKORN: Srce in ožilje. — Lj, 1980. —
 3. LEACH, P.: Otrok od rojstva do šole. — Lj, 1979. —

VII. TEHNIKA

1. HYNEK, A. J.: Poročilo o neznanih letelih predmetih. — Lj, 1980. —
 2. KLADNIK, R.: Nove metrske enote v tehniških strokah. — Lj, 1980. —
 3. ŠTANDEKER, C.: Osnove industrijske elektronike. — Lj, 1979. —

VIII. KMETIJSTVO—GOZDARSTVO—GOSPODINJSTVO

1. AMELU, H. von: Instalacije v sanitarijah. — Lj, 1980. —
 2. GÖRES, H. H.: Modernizirajmo staro hišo. — Lj, 1980. —
 3. KALINŠEK, F.: Slovenska kuharica. — Lj, 1980. —
 4. KMETIJSKI priročnik 1980. — Lj, 1979. —
 5. KMETOVALČEV pravni priročnik. — Lj, 1979. —
 6. KOS, M.: Pridelovanje krompirja. — Lj, 1979. —
 7. LOKRANTZ, K.: Šivanje. — Lj, 1980. —
 8. MRHAR, M.: Popravila kmetijskih strojev. — Lj, 1979. —
 9. NENGELKEN, P. H.: Les in beton v vrtu. — Lj, 1980. —
 10. PALUDAN, L.: Vezanje za vsakogar. — Lj, 1980. —
 11. PRIESER, W.: Lesene zveze in notranje lesene konstrukcije. — Lj, 1980. —
 12. REBESKO, B.: Porodništvo domačih živali. — Lj, 1979. —
 13. ROČNA dela. — Knj. 2. — Lj, 1979. —
 14. VSE o šivanju: Krojaški A—Ž za domačo rabo. — Lj, 1980. —
 15. ZELENJAVNI vrt. — Lj, 1979. —
 16. ZORKO, N.: Prehrana domačih živali. — Lj, 1979. —

IX. UMETNOST — IGRE — ŠPORT

1. BABAC, M.: Film u vašim rukama. — Bgd, 1979. —
 2. BABAC, M.: Kako se montira film. — Bgd, 1977. —
 3. BRENK, F.: Kratka zgodovina filma na Slovenskem. — Lj, 1979. —
 4. EFROS, A.: Gledališka vaja — ljubezen moja. — Lj, 1979. —
 5. FILM med sanjami in resnico. — Lj, 1980. —
 6. PREGL, T.: Slovenska knjižna ilustracija. — Lj, 1979. —
 7. RAZTRESEN, M.: Kruta gora. — Lj, 1979. —
 8. RIJEVEC, A.: Slovenska glasbena dela. — Lj, 1979. —
 9. SAJKO, M.: Pregled skozi majhno kamero. — Lj, 1973. —
 10. STANKOVIČ, S. M.: Turizam u Jugoslaviji. — Bgd, 1979. —
 11. STROJIN, T.: Oris zgodovine planinstva. — Lj, 1978. —
 12. SVE o kolor fotografiji. — Bgd, 1979. —
 13. ŠIMEC, S.: Slovensko klasično slovstvo v filmu. — Lj, 1979. —
 14. VELIKA knjiga o fotografiji. — Lj, 1979. —
 15. VODNIK po slovenski planinski poti. — Lj, 1979. —

X. JEZIKOSLOVJE — LITERARNA TEORIJA

1. GSPAN, A.: Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede XIX. stol. Knj. 2. — Lj, 1979. —
 2. KOS, J.: Pregled slovenskega slovstva. — Lj, 1979. —
 3. OTON Župančič: Simpozij 1978. — V Lj, 1979. —
 4. SIMONITI, P.: Humanizem na Slovenskem... Lj, 1979. —
 5. SLOVAR slovenskega knjižnega jezika. — 3. knj.: Ne-Preu. — Lj, 1979. —
 6. ŠTIH, B.: Izgubljeni sin na stradunu. — Mb, 1979. —
 7. TOLSTOJ, L. N.: O umetnosti in družbi. — Lj, 1980. —
 8. ŽUPANČIČ, M.: Pogled v dramatiko. — Mb, 1979. —

XI. KNJIŽEVNOST

— pesništvo in dramatika

1. FORSTNERIČ, F.: Pesmi. — Lj, 1979. —
 2. GRAFENAUER, N.: Pesmi. — Lj, 1979. —
 3. HIENG, A.: Nori malar. — Mb, 1979. —
 4. HIENG, A.: Večer ženinov. — Mb, 1979. —
 5. TOLSTOJ, A. K.: Smrt Ivana Groznega. — V Lj, 1979. —
 6. ZAJC, D.: Pesmi. — Lj, 1979. —
 7. ZLOBEC, C.: Pesmi. — Lj, 1979. —

— proza

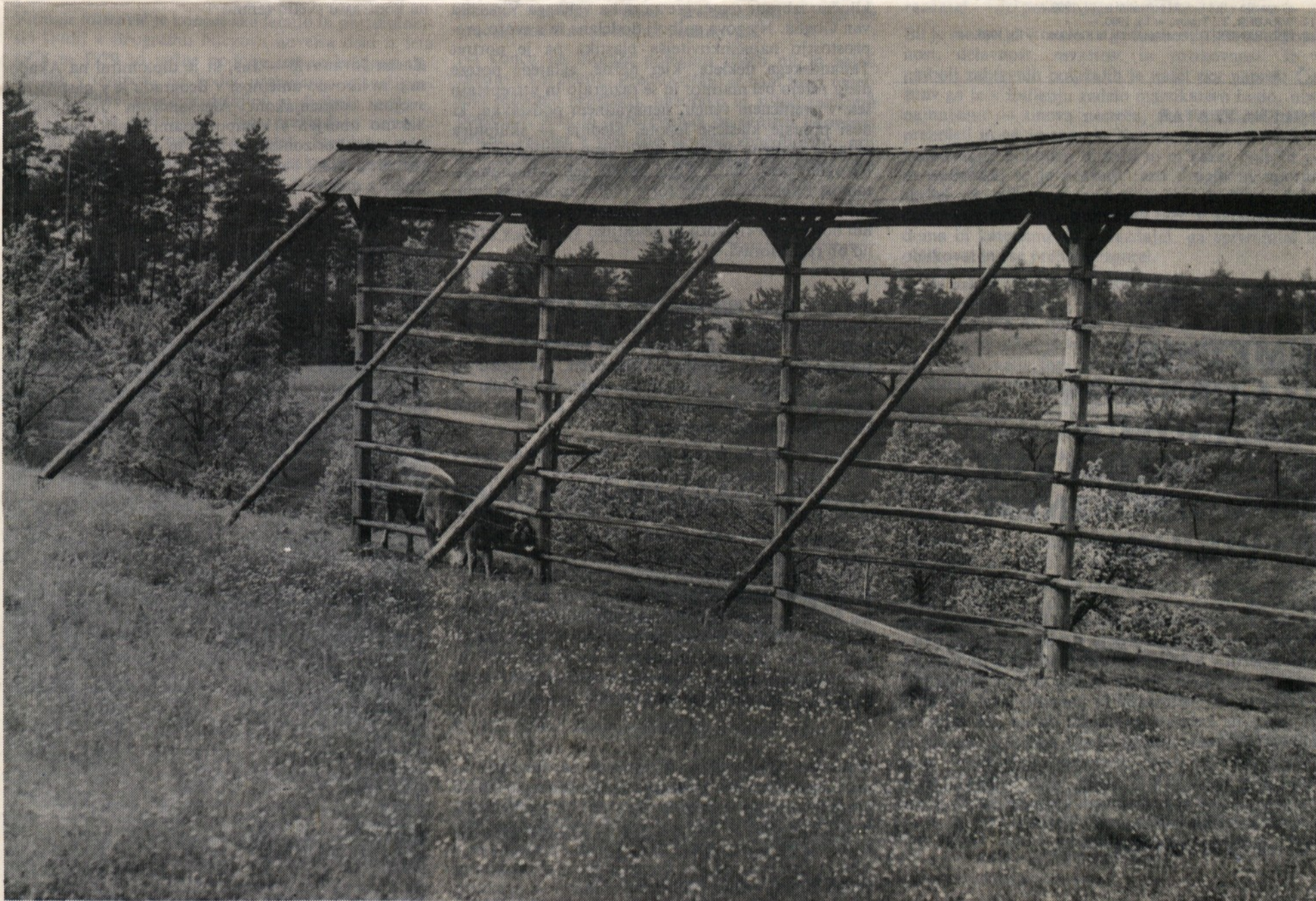
1. ARNAND, G.: Plačilo za strah. — Mb, 1979. —
 2. ANDERSCH, A.: Winterspelt. — Mb, 1979. —
 3. BALZAC, H de: Teta Liza. — Lj, 1979. —
 4. BENEVENTE, J.: Sobotna noč. — V Lj, 1979. —
 5. BESTER, A.: Razničenec. — Lj, 1979. —
 6. BJÖRNSON, B.: Povesti in črtice. — V Lj, 1979. —
 7. BURGESS, P.: Na otoku gobavcev. — Koper, 1980. —
 8. CAGNATI, I.: Nora Genija. — Lj, 1980. —
 9. CHESTERTON, G. K.: Mož, ki je bil četrtek. — Lj, 1980. —
 10. COOKSON, C.: Mallenov pramen las. — M. Sobota, 1979. —

11. COOKSON, C.: Usodna dediščina. — M. Sobota, 1979. —
 12. CRONIN, A. J.: Španski vrtnar. — Lj, 1979. —
 13. DOCTOROW, E. L.: Regtime. — M. Sobota, 1980. —
 14. DOLENC, M.: Vampir z Gorjancev. — Lj, 1979. —
 15. FAST, H.: Bobnarček. — Mb, 1980. —
 16. FAULKNER, W.: Absalom, Absalom! V Lj, 1979. —
 17. GARY, R.: Cheri, ti si utrujen. — Mb, 1979. —
 18. GALL, J. in F.: Alba. — 3 knjige. — Koper, 1980. —
 19. GUMA, A. la: V megli ob izteku poletja. — Lj, 1980. —
 20. HACE, M.: Nepozabno leto 1942. — Lj, 1979. —
 21. HELLMAN, A.: Sanje umirajo. — Koper, 1979. —
 22. HOLT, V.: Manfrea. — M. Sobota, 1980. —
 23. HRIBERNIK, R.: Svarun: Opredelitev. — Lj, 1980. —
 24. JURČIČ, J.: Domen: Sosedov sin. — Lj, 1979. —
 25. KAVČIČ, V.: Obleganje neba. — Lj, 1979. —
 26. KERMAUNER, T.: Staja pod poncami. — Lj, 1979. —
 27. KOLMANIČ, K.: Sence na belih listih. — Lj, 1980. —
 28. KOVIČ, M.: In tedaj kaj je dobro. — Mb, 1979. —
 29. LAYE, C.: Črni otok. — Lj, 1980. —
 30. LEDA, G.: Oče gospodar. — Koper, 1980. —
 31. LEM, S.: Zvezdni dnevniki Iona Tihega. — Lj, 1979. —
 32. MEHKOTA, A.: Sfinga. — Lj, 1979. —
 33. MATIČIČ, N.: Labirint. — Lj, 1979. —
 34. McCULLOUGH, C.: Pesem ptic trnovk. — 2 knjigi. — M. Sobota, 1980. —
 35. NIKOLIČ, S.: Jeklo in gobelin. — Lj, 1980. —
 36. ONSMANE, S.: Božje paličice. — Lj, 1980. —
 37. PREŽIHOV Voranc: Doberdob. — Lj, 1979. —
 38. PUZO, M.: Norci umirajo. — 2 dela. — Koper, 1980. —
 39. ROVAN, P.: Kje so tiste stezice. — Mb, 1980. —
 40. SMEJ, J.: Po sledovih zlatega peresa. — M. Sobota, 1980. —
 41. SOYINKA, W.: Tolmači. — Lj, 1980. —
 42. ŠVAJNCER, J.: Sovraštvo in ljubezen. — Lj, 1979. —
 43. THIONG'o, N. wa: Krvavi cvetni list. — Lj, 1980. —
 44. TOLSTOJ, L. N.: Vojna in mir. — 4 knjige. — Lj, 1979. —
 45. TOMŠIČ, M.: Onstran. — Koper, 1980. —
 46. WÄTSBERG, P.: Zračna kletka. — Mb, l. 1979. —
 47. ZIDAR, A.: Pomladne vode. — Lj, 1980. —
 48. ZIDAR, P.: Roman o Hanibalu. — Mb, 1979. —
 49. ZIDAR, P.: Večno življenje. — Lj, 1979. —
 50. ZUPAN, J.: Ljubezen po kranjsko. — Lj, 1979. —
 51. ŽUPANČIČ, B.: Noč in dan. — Lj, 1980. —

XII. DELA ZA MLADINO

— pesmi — dramatika

1. GRAFENAUER, N.: Nebotičniki sedite. — V Lj, 1980. —
 2. KULNIK, M. — Z. Weiss: Tinček ujame sonce. — Lj, 1979. —
 3. NAŠA partizanska pesem. — Lj, 1980. —
 4. NOSOV, N. N. — A. Tkačeva: Neznalček. — 1979. —
 5. PA mi verjamate: Izbor jugoslovanskega modernega pesništva za mladi. — Lj, 1980. —
 6. PAVČEK, T.: Slon v žepu. — Lj, 1979. —
 7. RIMSKA lirika. — Lj, 1980. —
 8. VODUŠEK, B.: Pesmi. — Lj, 1980. —
 9. ŽUPANČIČ, O.: Pomladna ladja. — Lj, 1980. —

Stanislav Kac, Pomlad na Koroškem I

— ljudsko slovstvo

1. BELILA platno Biljana: Makedonske ljudske pesmi. — Lj, 1979. —
2. ZLATA skledica. — Lj, 1980. —

— za cicibane in pionirje

1. BRENK, K.: Prva domovina. — Lj, 1979. —
2. BRUCKNER, K.: Sadako hoče živeti. — Lj, 1979. —
3. DOLINAR, B.: Dvojne počitnice. — Lj, 1980. —
4. DOLINAR, B.: Dnevnik Jureta Novaka. — Lj, 1980. —
5. FINŽGAR, F.S.: Iz mladih dni. — Lj, 1979. —
6. GREY, O.: Sajo in njena borba. — Lj, 1979. —
7. HITREC, H.: Smogovci. — Lj, 1980. —
8. HOPP, Z.: Čarodejna kreda. — Lj, 1979. —
9. JURCA, B.: V pasti. — Lj, 1980. —
10. LINDGREN, A.: Detektivski mojster Blomkvist. — Lj, 1980. —
11. NEKRASOV, A.S.: Prigode kapitana Vrungla. — Lj, 1979. —
12. SUHODOLČAN, L.: Levi in desni klovn. — Lj, 1979. —
13. ZEI, A.: Tiger v stekleni omari. — Lj, 1980. —
14. VOGELNIK, M. in A.: Veliki človek. — Lj, 1980. —

— poljudno za mladino

1. KRIVOKAPIČ, V.: Zgovodina mladosti. — Lj, 1979. —
2. MAKAROVIC, M.: Kmečka abeceda. — Lj, 1979. —
3. OSOLNIK, V.: Josip Murn Aleksandrov. — Lj, 1979. —

— za mladino

1. INGOLIČ, A.: Gimnazijka. — Lj, 1979. —
2. MEMON, V.: Meje. — Lj, 1979. —
3. PEČJAK, V.: Kam je izginila Ema Lauš. — Lj, 1980. —
4. SZABO, J.: Ne božaj mačke proti dlaki. — Lj, 1980. —
5. SZABO, M.: Rojstni dan. — Lj, 1979. —
6. VERNE, J.: Hector Sewadae. — 2 dela. — Lj, 1979. —
7. VERNE, J.: Južna zvezda. — Lj, 1979. —
8. VONNEGUT, K. ml.: Klavnica pet ali otroška križarska vojna. — Lj, 1980. —

XIII. GEOGRAFIJA — BIOGRAFIJE — ZGODOVINA

1. APIH, M.: Joštov mlin. — Lj, 1979. —
2. BOŽIČ, B.: Oris zgodovine Slovencev. — Lj, 1980. —
3. HERMANN, P.: Davno pred Kolumbom. — 2 knjigi. — V Lj, 1980. —
4. ITALIJA. — Lj, 1978. —
5. KARADORDEVIČ, Đ.: Resnica o mojem življenju. — 2 knjigi. — Lj, 1979. —
6. KOLŠEK, V.: Šempetrska nekropola. — Lj, 1980. —
7. KRAŠOVEC, S.: Japonski prodor. — Lj, 1979. —
8. KRONOLOGIJA revolucionarne dejavnosti Josipa Broza Tita. — Bgd, 1978. —
9. PETEK, F.: Iz mojih spominov. — Lj — Borovlje, 1979. —
10. SIMENON, G.: Spominjam se. — Lj, 1979. —
11. SPOMINSKI zbornik ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo 1918 — 1919. — Mb, 1979. —
12. ŠMITEK, J.: Kovaški muzej v Kropi. — Lj, 1979. —
13. ŠTANTE, M.: Indija — mit in realnost. — Lj, 1980. —
14. TADIĆ, A.: Prvo srečanje s Titom. — Lj, 1979. —
15. VALIČ, A.: Frontniki. — Lj, 1980. —
16. VIDOVIČ, MIKLAVČIČ, A.: Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v ljubljanski pokrajini — Lj, 1980. —
17. WRABER, T.: Trenta. — Lj, 1980. —
18. ŽELJEZNOV. D.: Onstran Urala in Kavkaza. — Lj, 1980. —

MILENA ZLATAR

UMETNIKI IZ GORNJEGA MILANOVCA SO SE PREDSTAVILI V UMETNOSTNEM PAVILJONU

V čast prazniku občine Slovenj Gradec smo tudi na kulturno-likovnem področju storili prve korake in v naši galeriji v Slovenj Gradcu predstavili likovno dejavnost pobratene srbske občine Gornji Milanovac. Vendar bi bili nedosledni in premalo jasni, da ne bi že takoj na začetku poudarili, da ne gre samo za likovno snovanje nekega ožjega področja, temveč se nam predstavlja osem umetnikov, domačinov, ki so rastli in se napajali iz domačih virov ŠUMADIJE in kasneje ostali zvesti rojstnemu kraju ali pa jih je pot zanesla v večja središča, tudi v Pariz.

Naj vam jih na kratko predstavim.

Siniša Antić, kipar, je diplomiral na fakulteti za uporabno umetnost 1974. leta v Beogradu. Predstavlja

Milinko Miković, *Ptič podzemlja*, 1979, olje

se nam s tremi skulpturami, dvema portretoma in aktom ter fotografskim posnetkom makete že izvedenega spomenika padlim borcem v Prijevoru pri Čačku. Imenovali bi ga lahko "klasičen portretist". Njegov portret van Gogha, velikega umetnika ekspresionizma je realističen, z ekspresivnimi potezami, ki opredeljujejo osebnost in stil upodobljenega umetnika. Ker ne gre za portret po živem modelu, je bila Siniša Antiću toliko bolj prezentna ideja nena-ključno izbrane teme: gre za duha velikega Vincenta van Gogha. Njegova najbolj dodelana in s svojo preprostostjo najučinkovitejša plastika pa je portret Tajlandskega dekleta, kjer nežne, zgajene poteze dleta režejo bel marmor in se razigrajo in vztrepetajo šele v cvetličnem vencu, nenavadnem podstavku, ki nosi poprsje klasične lepote. Slednja — skulptura akta, je zgajena do sijaja nebstveno izpuščajočih — okroglih form. Siniša Antić doseže veliko monumen-talnost z abstrahiranjem form tudi v spomeniški pla-stiki. Skladna arhitektonska rešitev spomenika pad-lim borcem v Prijevoru se nevsiljivo vklaplja v kraji-no ob reki Moravi.

Slikar in kipar **Ilija Drašović** je po končani šoli za uporabno umetnost v Nišu diplomiral na Višji peda-goški šoli v Beogradu. Danes vodi galerijo 77 v Kul-turnem centru v Gornjem Milanovcu. Na ogled so nam tri skulpture, akvareli in risbe. Kot kipar je Drašović bliže klasičnemu kiparstvu kar kaže tudi izbor predstavljene plastike.

Bronasta plastika iz leta 1955 — Portret pijanca je s svojo trepetavostjo in poudarjenimi detajli v bistvu začetek kiparjevega opusa. 15 let kasneje je nastal Portret deklice, kjer že vidimo kiparjevo zrelost, ki se odraža v večji umirjenosti. Lesen akt iz leta 1979 pa je zopet sprostitev, ki nastopa kot maniera. Akva-reli s krajinskimi motivi so pri Drašoviću zanimivi zaradi posebnega načina slikanja, ki ni toliko značil-len za akvareliste. Z drobnimi potezami čopiča gradi celoto s pretirano vestnostjo in doseže trdno gradnjo nam dobro znanega tipičnega krajinskega motiva. Tudi njegove risbe so formalno dovršene in bi lahko služile celo kot predloge akvarelu.

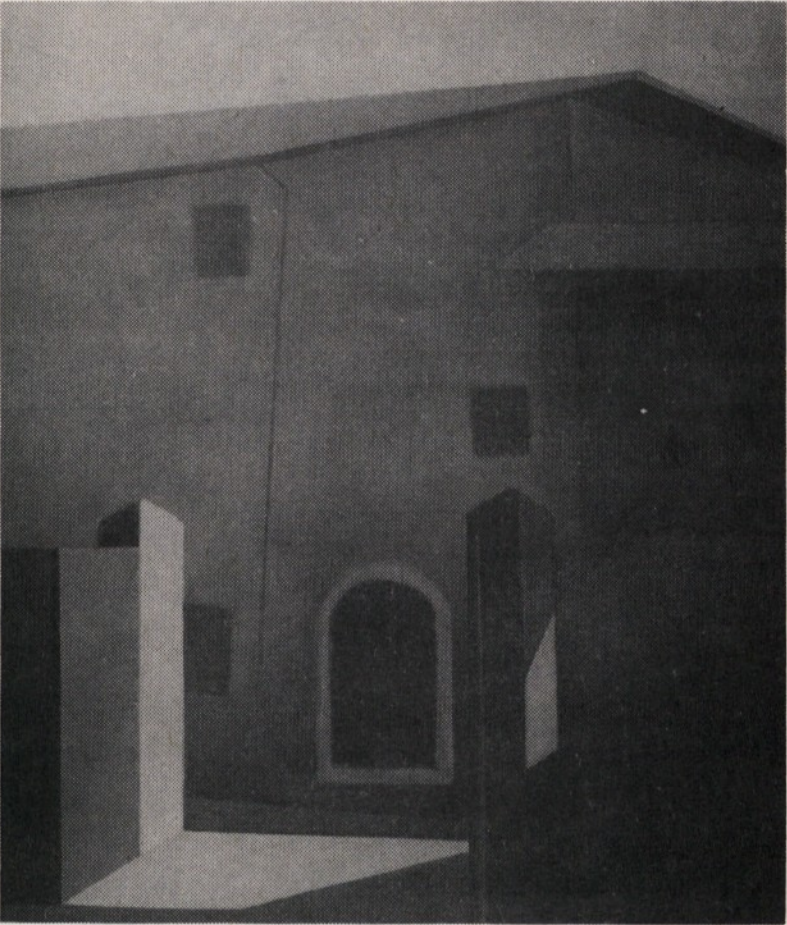
Slobodan Jelisijević je diplomiral na fakulteti za uporabno umetnost v Beogradu. Iz skopega izbora njegovih del ga spoznamo kot risarja akademskih študij, poiskuje se tudi kot grafik, dva novejša dela iz leta 1980 — Avtoportret in Torzo — naslikana v tehniki tempere, pa sta tihožitje barv abstraktnega videza čeprav realistične vsebine. Barve se prelivajo in tvorijo pravi barvni spekter, tako da je naslikana snov v ozadju, izstopa pa le likovna govorica barv.

Tudi akademski slikar **Aleksandar Jovanović** se očit-no posveča barvnim študijam in se poslužuje pred-metnega, živega sveta, ter vnaša vanj svoje barvne vizije. Dva olja na platnu z naslovom Monika in Cvet za Moniko, sta kompozicijsko nenavadno ure-jena, kot da bi slikar poskušal s plastmi barvnih nanosov anatomske razčlenjevat v smislu nadrealis-tičnega pristopa. Konkretnější, vsebinsko in formal-no jasnejši pa sta risbi z laviranim tušem, kjer gradi na kontrastu svetlo-temno.

Zoran Jovanović — Jus, ki je diplomiral na Akade-miji za likovno umetnost v Beogradu je v nasprotju s svojim soimenjakom Aleksandrom Jovanovićem barvno umirjen s kompozicijami klasičnega kova, kjer splet horizontal, vertikal in diagonal ni naklju-čen. Pretehtani barvni odnosi sivih in modro-zelenih tonov z močnimi akcenti rdeče, rjave barve — barve sveže zemlje, pa tudi bele kot nasprotja, ustvarja-jo neko hladno in lebdeče razpoloženje, ki ga umet-nik sam poimenuje Tišina in Trajanje. Perfekcija in tonski kontrasti so značilni tudi za razstavljene risbe Zorana Jovanovića.

Siniša Antić, *Portret Tajlandskega dekleta*, 1978, marmor

Zoran Jovanović — Jus, Tišina, 1980, olje

V nadrealizmu svojstvenega žanra pa nas popelje akademski slikar **Milinko Miković**, ki že 20 let živi v Parizu. Umetnikova olja, kot so Ptič podzemlja, Osvajalci, Kam gre? in Mirni krogi na Montmartu so dela bujne fantazije z intelektualno primesjo.

To so obledele podobe, tudi barvno, polne strahu in groze, katerih sporočilo je zazrtost jasnovidca v jutrišnji dan s spominom naše podzvesti na preteklost. Kompozicija sama v nedoločenem prostoru je hote razmetana.

Vitomir Mitrović je končal akademijo in postdiplomski študij v Beogradu. Njegova novejša dela iz leta 1978 in 1979 so nežne podobe rož in bršljana naslikane v temperi, od koder prehajamo v svet prečiščene oblike, govornice detajlov in drobnih izsekov, v svet, ki je zanimivejši, kjer prevladuje zamolklost in zabrisanost podana s pasteli. Številne nianse zelenila ovitega v sivino kažejo na slikarjev prefinjen odnos do barv.

Ilija Drašović, Pijanec, 1955, bron

Najtežje opredeljiv, samosvoj, a hkrati zelo klasičen po tematiki, se nam predstavlja akademski slikar **Boža Prodanović**. Izbor iz njegovega opusa obsega štiri platna: dva akta, portret in krajinsko podobo. O enotnosti, stilni dodelanosti in zvestobi lastnim spoznanjem govori že njegov kolorit. Pri obeh aktih prevladuje sinja barva, iz te sinjine se lušči trdna figura, ki pa je nežna in občutena. Krepkejši in izrazitejši na pariško modrem ozadju je portret Bonnevieja. Z drugačno temo in razpoloženjem pa se soočimo pri oljni sliki umetnikovega rojstnega mesta. Delo nastalo leta 1968 je nazoren prikaz logičnega razvoja v smeri pretanjenosti in barvne gracije, značilne za Boža Prodanovića.

Na koncu pa moram potegniti rdečo nit in zajeti razstavo kot celoto. Predstavljajo se nam torej umetniki različnih generacij, nazorsko in stilno različnih pogledov, zreli in dozorevajoči po svojem likovnem izrazu, vendar z vsaj eno skupno značilnostjo: prinesli so nam del mozaika sodobnega likovnega snovanja, ki je povezano z Gornjim Milanovcem.

JURIJ BOCAK

IN MEMORIAM

Tako nenadoma je prišlo, da sploh ne moremo verjeti resnici: ni ga več med nami, našega prijatelja in sodelavca, navdušenega glasbenika in učitelja — Jurija Bocaka, ravnatelja glasbene šole v Slovenj Gradcu.

Velika praznina zeva tam, kjer je stal in ustvarjal, velika njiva zori v žetev tam, kjer je hodil in sejal.

Komaj dobrih šestinpetdeset let je minilo, kar se je

rodil v obrtniški družini Bacokovih v Tržicu. Rano mladost in osnovno šolo je preživel v domačem kraju, sledila je okupacija in prisilno delo ter prisilna mobilizacija. In vse močnejši so bili glasovi iz domačih gora in gozdov: zato je spomladi 1944. našel pot k partizanom, postal borec Kokrškega odreda, zatem pa obveščevalec v štabu te enote do konca vojne; in tako je prispeval svoj delež k osvoboditvi in ljudski revoluciji, za kar ga je predsednik Tito odlikoval z redom za hrabrost. Potem je delal v tovarni; toda nemir in ljubezen do glasbe sta ga zvabila na drugačno življenjsko pot — šel je v šole, študiral na pedagoški akademiji, organiziral glasbeno življenje v domačem kraju, se 1954. leta preselil v Slovenj Gradec, zastavil svoje delo kot glasbeni pedagog in pognal korenine v naše družbeno in kulturno okolje. Vse najboljše moči in veliko ljubezen je posvetil glasbi in izgoreval zanjo: zato je postal leta 1962 ravnatelj glasbene šole, dolžnost je vestno in natančno opravljal do zadnjega dne.

Smrt je zasekala živo in neizbrisno rano v podobo kulturnega življenja v našem kraju, kajti Jurij Bocak je na kulturnem področju delal več, kot mu je veleval stan, delal intenzivneje, globlje, in širše, kakor so terjali pravilniki: negoval, organiziral in vsestransko je bogatil glasbeno življenje našega mesta in kulture. Veliko naporov, znanja in truda je vložil v oblikovanje orkestrov in jim zarisal obraz in se prav zato zapisal v glasbeno zgodovino našega kraja. Še več: nemir in kipenje sta mu potisnila v roko tudi pero, da je skladal in aranžiral in tako prispeval ustvarjalni delež h glasbeni prihodnosti. Kadarkoli in kjerkoli je bilo potrebno, je sodeloval, posredoval, dirigiral ali oblikoval skupine, ki so obogatile to ali ono prireditel. Nobeno glasbeno gostovanje ni šlo mimo njegove organizacijske pomoči, delal je v strokovnem odboru ZKO, izgoreval je za čast in ponos ustanove, ki ji je bil predstojnik. Zato toliko požrtvovalnosti in vztrajnosti, s katero je premagoval težave na poti k zastavljenim ciljem! Zato vnaša in natančnost in disciplina, ki jo je mali šolski kolektiv vedno spoštoval kot svetel zgled in vzor! Zato skrb in usmerjanje na najrazličnejša tekmovanja, da je segel glas o šoli v svet, spodbude in prizadevnost pa nazaj v šolo! In sploh je živel za mladi rod in se mu razdajal — do poslednjega trenutka!

Bil je mož! Odlikovale so ga lastnosti, kot so skromnost, delavnost, zavzetost in strokovnost; še v najbolj zahtevnih položajih je našel pot naprej! Čeprav ga je v življenju zadelo marsikatero hudo, med najhujšimi — sinova nesreča, kar nikoli ni mogel preboleti in ga je spomin živo spremljal povsod, je vedno hodil pokonci, ni tožil in ni kazal bolečin — in zategadelj se je posvetil rasti drugih in uporno skrbel za njihovo napredovanje. Družina, šola, otroci in glasba so mu pomenili svet, v katerem je bil doma in kateremu se je razdajal, ga spreminjal in oblikoval in vse prehitro izgorel.

In še nekaj: v najrazličnejših odborih in samoupravnih telesih je vedno, kadar je bilo potrebno, razvrščal dejstva in dokaze v prid razvoja kulture in kvalitete in misel je bila jasna, prepričljiva in logična. Enako velja tudi za ustvarjalno delo v družbenopolitičnih organizacijah kraja in občine.

Njegov delež v zgradbi slovenjegraške kulture je trajen: z njim je zavezal kolektiv, da tam nadaljuje, kjer je nehal, in mlade, ki jim je razvnel ljubezen do glasbe, da vztrajajo, in načrtovalce, da brez te prvine ni celote — in tako nam molče naroča, da moramo na teh temeljih nadaljevati.

Prehitro in prezgodaj je odšel, da bi se mu še lahko kakorkoli zahvalili za ustvarjalni prispevek, da bi lahko še dodal nagrade in priznanja k zbirki, ki si jo je že ustvaril, in da bi do kraja izčrpal neizčrpne moči!

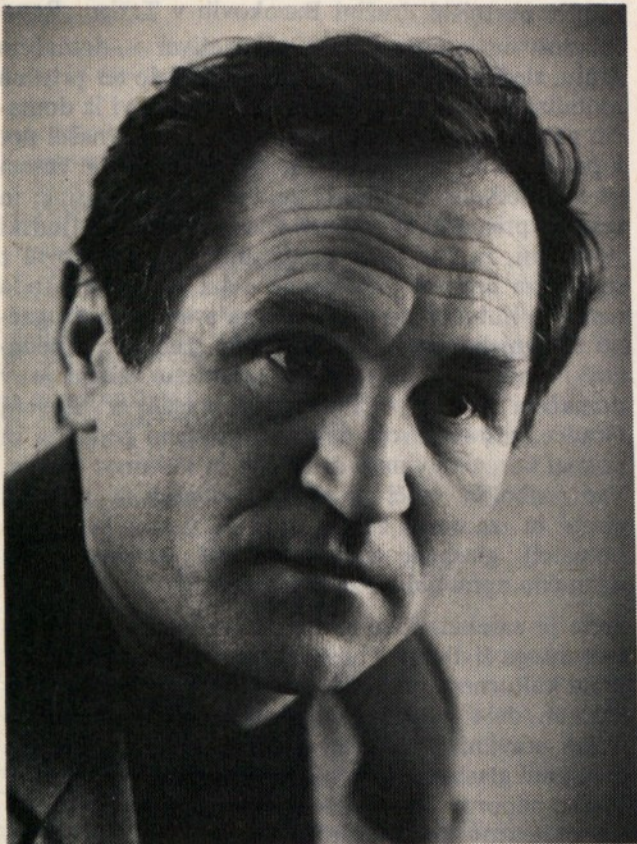
Ohranili ga bomo, prijatelja in požrtvovalnega kulturnega delavca — Jurija Bocaka, v toplem spominu!

Tone Turičnik

ODSEVANJA — časopis za leposlovje in kulturna vprašanja; Izdajajo: Občinska kulturna skupnost in Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec v sodelovanju z Literarnim klubom Slovenj Gradec. Uredniški svet: Korošec Martina, Vončina Marjana, Fišer Ferdo, Šertel Andrej, Jus Bojan, Krevh Mirko, Tovšak Mirko; Uredniški odbor: Kolar R. Niko (glavni in odgovorni urednik), Makuc Andrej (poezija in dramatika), Turičnik Tone (proza), Stojanovič Risto (esejistika), Verdnik Vladimir, Zmagaj Ksenija. Likovni urednik: Pečko Karel, Grafični urednik: Lavrič Mitja, Lektor: Kutnik Marija in Jus Marija, Tajnik uredništva: Štalekar Marjana.

Naslov uredništva: Občinska kulturna skupnost Slovenj Gradec, Pohorska 4, telefon (062) 841 441, 841 151.

Tisk: Tiskarna Velenje; Naklada: 2.000 izvodov; Cena: — celoletna naročnina 40,00 din, — polletna naročnina 20,00 din, — izvod 10,00 din; Oglasi: — 1/4 10.000,00 din, — 1/8 6.000,00 din, — ostalo 2.500,00 din; Izhajanje: 4-krat letno.

dalje), so odlični izdelki avtorja, ki ima nena-
vado sposobnost opazovanja in vživljanja v
objekt ter posebno nadarjenost za prenos avten-
tičnosti med subjektoma. Dejstvo namreč je, da
je njegova roka natančna in zanesljiva, da v
izvedbi portretiranja dokazuje določeno moj-
strstvo, ki je podkrepjeno z obvladanjem teo-
retičnih dognanj in da je vedno v pravi meri
portret oplemeniten s subtilno obdelanimi po-
vršinami. V tem smislu je avtor le redkokdaj v
dilemah, skoraj vedno se mu posreči portretu
dodati vse tisto, kar ga obenem navdihuje in kar
značaj portretirancev zahteva. Nikolič dela
samozavestno in s prepričanjem, da tudi ta ki-
parska zvrst zahteva nekaj specifičnih značil-
nosti, ki sicer niso dana vsakomur. Najraje
avtor portretira otroke. Sicer pa je Nikolič
uspešno izdelal nekaj doprskih kipov (Nikolo
Teslo, Franja Vrunča in Ksaverja Meška), ki so
odliti v bron.

Kiparja je ves čas po zaključku študija spre-
mljal material, ki mu je v bistvu najbližji; to je
les. Čisto na začetku je oblikoval in izdeloval
malo leseno plastiko, v nadaljevanju je prešel
na podobe mask in nekoliko zatem ustvarjal
večje kompozicije motivov v stoječi plastiki
(Obrazi, patiniran les 1966; Maska, žgan les
1967; Steber, žgan les 1968 itd.). Po letu 1970
pa se je avtor začel študijsko ukvarjati z lese-
nim reliefom; najprej z enostavnimi prizori, vse
dokler ni začel obvladovati zahtevnejših kom-
pozicij, ki so povezovala različne motivne enote
v celoto. Motivi, ki jih je avtor zajemal za
prenos, so zadevali vsakdanje življenje ljudi,
opravila, značilna s svojimi ljudskimi izročili in
ne nazadnje je portretiral posameznike, ki so
izstopali iz njegovega okolja. Običajno je
Nikolič uporabljal globoki rez, ki pa je pre-
hajal tudi do komaj vidnih udorov na reliefni
površini in na tak način dokazoval, da ima velik
smisel za prefinjeno graversko potezo.

To, kar kipar ni uspel izpopolniti v lesenem
reliefu, je prenesel v mavčni relief. Šele v mavcu
je umetnik pridobil material, ki mu daje
možnost igrivega poustvarjanja in ustvarjanja
še zlasti takrat, ko oblikuje majhen detajliran
motiv, pa naj velja to za obraz, roko ali za
skupino ljudi. Materializacija notranjih dožive-
tij je v Nikoliču neprestano prisotna, zaradi
tega se včasih avtor prepušča abstraktnim lini-
jam in formam, ki niso čisto nove, ki pa vendar-
le prodajajo avtorjevo silovitost uravnano s so-
dobnimi tokovi likovnih hotenj. Na tej vzpo-
rednici se oblikuje tudi nov svet intimne, ki jo
Nikolič zaenkrat dokaj uspešno razrešuje na že
kar grafičen način.

Še najbolj preseneti avtor s svojo raziskovalno
aktivnostjo, pri kateri mu posebej prav pridejo
umetne mase, kot material zelo primeren za
oblikovanje. Opreديلil se je za izdelavo študij-
skih osnutkov plastik, ki bi naj kasneje doživele
svoje izrazne in likovne možnosti v betonu,
kamnu ali v aluminiju. Vsekakor gre tukaj za
prostorsko plastiko, ki naj bi dobila ustrezno
mesto v določeni urbani sredini, kot sestavni del
celovitega hortikulturno urejenega prostora. Ta
plastika je izdelana z izredno racionalizacijo
forme, ki naj bi uravnovešala kombinacijo li-
nearnosti in ravnotežja. Vsekakor nas ogledo-
vanje teh študijskih osnutkov plastik zadovolji
v celoti, še posebej, če se zavemo, da ima vsak
osnutek že dokončno obliko plastike katero
lahko postavimo tudi v bivalne prostore. Tudi
za te načrte velja omeniti, da so odraz občutli-
vega dožemanja avtorja do okolja, v katerem
ustvarja; le-tega želi oplemeniti in mu dati neke
nove dimenzije likovne prisotnosti. In končno
ne bi smeli prezreti dejstva, da bo dosegel
Nikolič zahtevano usklajenost šele takrat, ko bo
lahko začel oblikovati material (marmor, alu-
minij, baker itd.), ki mu bo zagotovil še večjo in
prepričljivejšo osebno izpovednost.

Rade Nikolič, Mira, žgana glina, 1976

Rade Nikolič, Andrejka, mavec, 1975

Rade Nikolič, Gordana, žgana glina, 1980

RADE NIKOLIČ

Akademski kipar RADE NIKOLIČ se je rodil
15. 7. 1937 v Doboju, kjer je preživel izredno
težka otroška leta. To je bil čas približevanja
druge svetovne vojne in čas vojne same, ki se
mu je z vsemi svojimi grozodejstvi vtisnila v
nepozaben spomin. Sam se je soočil s pokoli, ki
so jih za seboj puščali četniki in ustaši v brato-
mornih divljanjih, in takrat je izgubil tudi
starše. Kmalu je zapustil rojstni kraj z name-
nom, da se izšola in najde stalno bivališče. Po
zamenjavi številnih dijaških domov se je
naposled ustalil v Ljubljani, kjer je leta 1964
dokončal študij in diplomiral na Akademiji za
likovno umetnost. Takoj zatem se je preselil v
Slovenj Gradec, kjer danes živi in ustvarja.

Rade Nikolič se je na začetku svojega kipar-
skega dela preizkušal z najrazličnejšimi zvrstmi
in tehnikami kiparskega izražanja. Obdeloval je
les, dolbel kamen, se ukvarjal z umetnimi ma-
sami in skiciral. Naposled je odločil, da bo
svoje delo usmeril v portretiranje (mavec, žgana
glina, bron), v izdelavo lesenih reliefov in mav-
čnih reliefov ter končno v raziskovanje mate-
riala umetnih mas, primernih za študijske
osnutke srednje velikih plastik. Ta sorazmerno
zreducirani odnos je za avtorja samo prehod-
nega značaja, saj se mu na podlagi tako za-
stavljenih ciljev obeta v prihodnje delo z
zahtevnejšim materialom, kot npr. marmorjem,
aluminijem, bakrom itd.

Nikolič se je v ožji sredini svojega okolja
uveljavil kot zelo dober in iskan portretist.
Portreti, nastali v zadnjem obdobju (od 1975

Niko R. Kolar